

En kamp om virkeligheten

- Terrorister og frihetskjemper i et mediehistorisk perspektiv -

Av Ole Morten Knudsen

Masteroppgave i Medievitenskap
Institutt for Medier og Kommunikasjon

Universitetet i Oslo 2006

Sammendrag

Terrorisme har de siste årene blitt en viktig del av vår hverdag. Mediene bringer daglige historier og analyser rundt temaet, og det ses som et alvorlig problem, av mange som en overhengende fare for samfunnet. Denne oppgaven tar for seg begrepet "terrorisme" og ser på hvordan dette begrepet brukes og behandles av en avis under totalitær kontroll versus dagens demokratiske presse. Oppgaven gjør også rede for relevante medieeffekter som 'agenda setting', 'agenda cutting' og 'framing', og viser hvordan både media selv og publikum blir søkt påvirket ved hjelp av disse effektene. Da spesielt når mediene rapporterer om terror. For å vise hvordan dette gir seg uttrykk i praksis gir oppgaven analyser av medias behandling av to forskjellige hendelser. Den ene analysen tar for seg en aksjon utført av norske motstandsmenn mot de tyske okkupantene under krigen og hvordan denne ble behandlet i den okkupantkontrollerte pressen da. Den andre analysen tar for seg en nyere hendelse fra Midtøsten hvor USA angripes og ser hvordan denne blir behandlet i dagens medier. Oppgaven gir en sammenligning av disse hendelsene, og viser likheter og ulikheter mellom disse i forhold til medieeffekter. Gjennom dette forsøker denne oppgaven å vise hvordan mediene står i en dragkamp om virkeligheten i slike situasjoner, og viser hvordan medier under to forskjellige styresett fungerer i denne dragkampen. Jeg finner at språk og begrepsapparat har noen likhetstrekk. Men aktørene synes også å ha vesentlig forskjeller både i mål og metode. I hendelsene under andre verdenskrig synes respekten for "smitteeffekt" ved omtale av attentater og liknende som større.

Abstract

Terrorism has the last few years become an important part of our daily lives. The media brings us daily stories and analyses on this topic and it's regarded as a serious problem and a substantial threat to society. This thesis shows how the concept "terrorism" is understood and how it is used by media under totalitarian control versus the democratic media today. The thesis also explains some of the most relevant media theories, such as 'agenda setting', 'agenda cutting' and framing. The thesis shows how media themselves, as well as the public, is sought influenced by these effects, especially how this is being done, when the media is writing stories on terrorism. To show how this works in practise the thesis does analyses on two different events. One analysis is on the media during the occupation of Norway and how this media, which was controlled by the German occupants, wrote on an action perpetrated by the Norwegian resistance. The other analysis is on a more recent event in the Middle-East where the US is attacked and how media today responded to this event. The thesis will make a comparison between these two reports and see resemblances and distortions in their coverage. Through this the thesis tries to show how the media is a participant in a constant struggle about reality, and how the media during two different state systems treated this struggle. Through this research I find that language and the use of concepts share some similarities. But the participants seem to have great distortions in both goals and methods. In the events during World War II the respect of a "contamination-effect" by reporting on sabotage and other similar topics seemed much more valued.

Forord – Var min farfar en terrorist?

Ideen til denne oppgaven ble til gjennom en familiær diskusjon om hvorvidt min farfar var en terrorist. Han hadde under krigen vært med i den norske motstandsbevegelsen Milorg og hadde her gjort en innsats mot den tyske okkupasjonen av Norge og utført sabotasje med fare for både sitt eget og sin families liv. Dette var en innsats både han selv og hans gjenværende familie var og er stolte av. Det var derfor flere som protesterte høylydt da temaet hvorvidt denne innsatsen var en form for terrorisme kom opp. Det ble klart at de tyske okkupantene og Nasjonal Samling ikke ville vært i tvil i sin oppfattelse om de hadde blitt invitert i diskusjonen. Heldigvis var de ikke tilstede. Derimot ble det interessant å se at terrorisme kan forstås både objektivt og subjektivt, men at denne oppfattelsen er viktig når media tar i bruk denne termen og dekker slike hendelser. Det var med dette utgangspunkt at jeg gikk i gang med denne oppgaven. Jeg har selv fått utvidet min horisont på dette feltet betraktelig gjennom dette arbeidet. Det håper jeg også andre som leser den vil gjøre.

I arbeidet med denne oppgaven har jeg fått mange innspill. Mange har selv opplevd krigen mens de var unge, eller fått historier fra sine foreldre eller besteforeldre som de mer enn gjerne har delt med meg. Det har heller ikke vært få av de som har delt sine meninger med meg om situasjonen i Midtøsten i dag. Noen av innspillene har jeg tatt med, andre ikke, men de har alle vært interessante for oppgaven. Jeg vil takke alle som har vist sin interesse. Spesielt vil jeg takke de som har hatt ork til å lese oppgaven både en og to ganger og gitt meg kritikk når det trengtes og rettet på mine feil og mangler. Jeg vil ønske min veileder Hans Fredrik Dahl god bedring, og takke Eli Skogerbø som tok over oppgaven som veileder i innspurten. Jeg vil også takke for positiv tilbakemelding når jeg har vært lei av både terrorister og frigjøringskjemper. Det har ikke vært få ganger hvor jeg nok aller helst har ønsket en verden hvor alle levde i fred med sine medmennesker.

Innhold

Sammendrag.....	1
Abstract.....	1
Forord – Var min farfar en terrorist?	2
Innhold	3
En hendelse, to versjoner	7
Kommunistisk terrorgruppe foranstalter sprengstoffattentat i Oslo	7
Det store slaget.....	8
1. Innledning	9
1.1 Hva	9
1.2 Hvordan.....	10
1.3 Hvorfor.....	11
1.4 Datamaterialet.....	11
1.4.1 Datamaterialets forhold til kilder	12
1.4.2 Hvorfor analysere en norsk motstandsaksjon versus dagens terror?	13
1.4.3 Sammenlignings relevans	14
2. Hva er terrorisme?	17
2.1 Folkeretten og Genève-konvensjonens forhold til terrorisme	17
2.2 Hvordan oppfattes terror hos allmennheten?.....	20
2.3 Terrorisme – Asymmetrisk krigføring	20
2.4 Definisjon av begrepet ”terrorisme”, en dragkamp om virkeligheten	21
2.4.1 Legal motstand vs. illegal motstand	23
2.4.2 Den herskende mening.....	26
2.4.2.1 Fra “tyske” til “muslimske” terrorister	27
2.4.2.2 Overgang fra terrorist til frigjøringskjemper	27
2.5 Statsterror.....	29
2.6 Oppsummering av terrorisme	31
3. Medieeffekter som metode og funksjon	33
3.1 Mediene og dets samfunnsrolle	33
3.2 Agenda setting	34
3.3 Agenda cutting.....	36
3.3.1 Kapitalistisk hegemoni og hierarki	36
3.3.2 Tabloidisering av nyheter	37
3.4 Framing	38
3.4.1 Ord er makt - Desinformasjon	39
3.4.1.1 Symbolsk makt.....	40
3.5 Oppsummering media og effekt	42

4.	Påvirkning av medieeffekter ved terrorisme	45
4.1	Terroristenes press på media	46
4.2	Statlig press på media ved terrorisme	47
4.2.1	Praktiske eksempler på statlig framing	49
4.2.2	Agenda cutting av alternative meninger	51
4.2.3	Retorisk kontroll	52
4.3	Publikums press på media og terrorisme	52
4.3.1	Publikums fascinasjon for underholdning	53
4.4	Oppsummering av medias forhold til terrorisme	54
5.	Historisk bakgrunn	57
5.1	Den Norske Motstandskampen.....	57
5.1.1	Holdningskampen og Milorgs sabotasje	58
5.1.2	Osvald-gruppen	58
5.2	Bakgrunnen for Aftenpostens stoff 1940-45	59
5.2.1	Tysk ønske om propaganda	60
5.2.2	Presseabteilung	61
5.2.3	Journalistiske forhold for dekningen av Henrik Ibsensgate 7	62
5.2.4	Oppsummering av Aftenpostens bakgrunn	63
6.	Pressens dekning av Henrik Ibsensgate	65
6.1	Kommunistisk terrorgruppe.....	66
6.2	Terroristene iblant oss	67
6.3	Kommunistiske terrorister versus motstandsmenn	68
6.4	Myten om Sunde	69
6.5	Londons løgn	70
6.6	Kommunister uten sjel	71
6.7	Atter kommunister som terrorister	72
6.8	Den onde ånd	73
6.9	De dyriske terrorister må dø	74
6.10	Oppsummering av Aftenposten 1942	75
7.	Pressens dekning av USS Cole	79
7.1	Aftenposten før 11. september 2001	79
7.1.1	”Superterroristen” Osama bin Laden	80
7.1.2	Mistanke mot Osama bin Ladens påståtte nettverk.....	81
7.1.3	Felles ytre fiende	82
7.1.4	Oppsummering av Aftenposten før 11. september 2001	83
7.2	Aftenposten etter 11. september 2001.....	83
7.2.1	Nett av beviser.....	87
7.2.2	Ukritisk dekning	88
7.2.3	Den islamske løggen	89

7.3	Oppsummering av Aftenpostens dekning av USS "Cole"	90
8.	Sammenligning og konklusjon	95
8.1	Ulikheter	95
8.1.1	Politiske rammer	95
8.1.2	Bruk av rettsbegrepet	96
8.1.3	Bruk av begreper og etiske normer	96
8.1.4	Bruken av myter	97
8.1.5	Taktisk tilnærming til terror	97
8.2	Likheter	98
8.2.1	Fremmedgjøring	98
8.2.2	Tabloidisering	99
8.2.3	Rop om hevn og kriminalisering	99
8.2.4	Oppbygning av myter	99
8.2.5	Mangel på kildekritikk	100
8.2.6	Definisjon på "terrorist"	100
8.3	Konklusjon	101
8.4	Videre arbeid	102
9.	Litteraturliste	103
9.1	Nyhetskilder	106
9.2	Andre kilder	106

En hendelse, to versjoner

Kommunistisk terrorgruppe foranstalter sprengstoffattentat i Oslo

Om morgenen tirsdag 21. august 1942 ble det begått et sprengstoffattentat i en bygning i Henrik Ibsensgate i Oslo. En politimann avgikk med døden og to andre ble lettere såret. Personene bak attentatet tilhørte en kommunistisk terrorgruppe støttet opp av bolsjevikiske og britiske agenter. Gruppen hadde over lengre tid utført brutale forbrytelser uten hensyn til den norske befolknings liv og eiendom. Eksplosjonen brakte til seg flere skuelystne som stumme av forferdelse så på ødeleggelsen den hadde forvoldt. Men forferdelsen gikk fort over til sinne og forbitrelse mot de gjerningsmenn som kunne stå bak en slik terrorhandling. Det brakte dog glede da det ble klart at handlingen ikke var utført av byens befolkning, men av en kommunistisk terrorbande som, selv om de bodde i byen, var dens befolkning klart vesensfremmed.

På tiltalebenken etter sprengstoffattentatet stod 9 personer. De fleste av disse var kommunister og hadde fått kommunismen inn alt med morsmelken. De var omhyggelig skolert i Marx og Lenin og ikke minst hadde de skolering i gatekamper, likvidering, sabotasjehandlinger og de tilhørende midler. På den annen side satt det et par på tiltalebenken som ikke var kommunister, men kun innskrenkede jøssinger som fikk sin åndelige næring fra London. Deres tragedie skyltes at de hadde fulgt Londons oppfordring til å drive sabotasje.

Anklagene mot de tiltalte fikk det til å ise kaldt nedover ryggene. Selv rettsaken mot to russiske kannibaler i Nord-Norge kunne ikke sammenlignes med de grusomheter som her kom opp til dage. Listen over forbrytelser de hadde utført var ikke kort. Det var disse som stod bak brannene på Øst- og Vestbanen som kun på grunn av Guds inngripen ikke endte med masse mord. De hadde også utført sprengstoffattentater mot fabrikker, brannstiftelser på lagre, sprengning av jernbaneskinner, plassert helvetesmaskiner om bord i båter og utført minst et mord hvor de brutalt tok livet av en uskyldig nordmann. Det er vanskelig tro at slike grusomheter skulle være mulig, men det var tydelig at for banden som stod bak attentatet i Henrik Ibsensgate var ingenting umulig.¹

---

¹ Basert på Aftenpostens og Fritt Folks artikler 1942

Det store slaget

Natt til 21. august gikk sabotørene Asbjørn Sunde, Sigurd Hansen, Petter Bruun, Håkon Eriksen og Alf Kristiansen til aksjon mot Statspolitiets hovedkvarter i Henrik Ibsensgate 7. Dette skulle bli en betydelig motstandspolitisk demonstrasjon og ikke minst var det mulighet til å ta livet av de 4 bøndlene og torturistene Tofteberg, Dønnum, Vogt og Torhus som utførte sitt daglige djevelske arbeid her. Disse 4 var beordret likvidert fra høyeste instans i London da de utgjorde en stor fare for det norske motstandsarbeidet mot den tyske okkupasjonsmakten og deres 5. kolonne, quislingene.

Asbjørn Sunde hadde via sine kontakter fått tak på nøkler til huset. Vel inn listet motstandsmennene seg gjennom korridorene inn på quislingenes kontor. Peter Bruun og Sigurd Hansen tok jobben med å fjerne papirer fra kartotek og skrivebord, på den måten håpet de å redde gode nordmenn fra å falle i statspolitiets klør. Imens jobbet Sunde og Alf Kristiansen iherdig med å feste dynamitt til Toftebergs telefon. Muligens ville de selv falle i statspolitiets hender, men ingen kunne nå forhindre at nazistene fløy i luften. Gruppen tok seg ut av bygningen uten å bli oppdaget og de hadde gjort et flott arbeid. Aksjonen ville gjøre det hett for nazistene og statspolitiet.

Neste dag var et hardt slag både for Sunde sin gruppe og statspolitiet. I løpet av natten hadde statspolitiet arrestert Alf Kristiansen, Sigurd Hansen og hans kone Rigmor Hansen. På morgenen hadde de også fått fatt på Håkon Kristiansen. Bomben som var plassert i statspolitiets hovedkvarter gikk i luften mens disse satt under avhør for andre motstandsaksjoner de hadde utført. Etter eksplosjonen tok Gestapo i bruk harde midler mot de anholdte. Asbjørn Sunde forbannet alle tyskere og deres medløpere mens han innbilte seg hva slags tortur de tok i bruk på hans kampanerater. Som en følge av aksjonen ble alle de arresterte mennene henrettet den 7. september 1942. Sammen med dem ble også kommunisten Reidar Kristoffersen og Milorg mennene Karl Jacobsen, Bjarne Hansen og Karl Schei henrettet. Reidar Kristoffersens hjembygd sørget dypt over hans offer, og husket han som en fager gutt. Reidar Kristoffersen ble skutt som følge av at han hadde likvidert angiveren Kolbjørn Bråten på oppdrag for Milorg og for denne dåden måtte han nå støtte den norske motstandskampen med det høyeste offer.²

---

² Basert på Borgersrud 1995 & 1997, Sunde 1947, Gordon 1978, Bakken et. al. 1998, Ulateig 1989.

1. Innledning

Every generation imagines itself to be more intelligent than the one that went before it, and wiser than the one that comes after it. (George Orwell)

1.1 Hva

I denne oppgaven skal jeg ta for meg temaet medier og terrorisme. Jeg ønsker spesielt å se på forskjeller og likheter mellom dekningen av terrorisme i en avis satt under totalitær kontroll, og en avis i dagens demokratiske samfunn. For å belyse denne tematikken ønsker jeg å se på media under krigen i Norge, og hva de skrev om voldelig norsk motstand mot okkupasjonen. Denne fremstillingen ønsker jeg å sammenligne med dagens fremstilling av en voldelig aksjon utført i nyere tid. Jeg ønsker da både å se hvordan dette temaet behandles av pressen og hvordan deres framstilling kan påvirkes utenfra. Som analysemateriale har jeg valgt å ta for meg Aftenpostens utgivelser under krigen og da spesielt hva de skrev om bombeanslaget mot Statspolitiets hovedkvarter den 21. august 1942. I nyere tid har jeg valgt å ta for meg Aftenpostens dekning av bombeangrepet mot den amerikanske destroyeren USS "Cole" i Jemen 12. oktober 2000. Grunnlaget for dette valget blir belyst ytterligere i avsnittet om datamateriale nedenfor.

For å forstå mediernes dekning av slike aksjoner er det nødvendig for oppgaven å belyse grundig hva som menes med terrorisme, og hva slags virkninger bruken av dette begrepet har. Terrorismen kan anses fra to forskjellige perspektiver. På den ene side har man voldelige aksjoner hvor aksjonistene tar i bruk asymmetriske metoder for å nå et mål. Bruken av disse metodene kan legitimeres ved at de brukes som et ledd i en allment akseptert rettfærdig kamp. Dette er hva man kan kalle "god" terrorisme i mangelen av bedre begreper. Slik terrorisme kan også legitimeres om fienden anses som forferdelig grusom i sin bruk av lignende midler.

På den annen side har man den "onde" terrorismen, hvor de som utøver volden oppfattes som kriminelle som bruker illegitime midler. Ofte blir dette brukt om grupperinger som ikke vinner frem med sitt budskap, har et budskap som er fremmed for publikum eller står på den tapende siden.

Som eksempel på forskjellen i oppfattelsen av voldelige aksjoner kan vi se de to historiene ovenfor, hvor den ene anser aksjonistene som grusomme kriminelle, mens den andre hyller dem som helter. Av disse er det i ettertid den siste versjonen som har blitt akseptert som sann.

I konfliktsituasjoner kommer forskjellen mellom slike ”onde” og ”gode” terrorister klarere frem. Her vil partene ofte anklage fienden for å være mer grusom i sin bruk av terror enn det de selv er med sin bruk av de samme metodene. Bruken av atombomben mot slutten av krigen er for eksempel i stor grad blitt akseptert. Grunnlaget for denne aksepten er at folk har godkjent logikken om at ved bruken av denne tok de allierte livet av mange, men sparte også flere menneskeliv enn hvis krigen hadde fortsatt. Bombingen av London, utført av tyskerne, har derimot blitt ansett som ren terror. Lingvistikeren Noam Chomsky påpeker dette dilemmaet i sin bok “Failed States” (Chomsky, 2006) hvor han skriver: *“There is a straightforward single standard: **their** terror against us and our clients is the ultimate evil, while **our** terror against them does not exist – or, if it does, is entirely appropriate.”* (Chomsky 2006: 5)

Diskusjonen rundt den ”gode” og den ”onde” terrorismen er i stor grad en kamp om folks virkelighetsoppfatning. I denne kampen står media i frontlinjen og brukes av alle parter for å styre den kollektive virkelighetsoppfatningen. Men hva slags makt har media til å påvirke sitt publikum? Og ikke minst, hvordan påvirkes media selv?

Opgavens hovedproblemstillinger er derfor:

- **Hvilke begrepsapparat og etiske normer og verdier tar mediene i bruk ved sine reportasjer rundt terrorisme, og hvordan forsøkes dette påvirkes utenfra?**
- **Hvilke likhetstrekk og forskjeller finner vi mellom definisjoner og begrepsapparater tatt i bruk i beskrivelsen av terror under et totalitært regime og dagens demokrati?**

1.2   Hvordan

I oppgaven er selve begrepet terrorisme et sentralt tema. Det er en pågående debatt rundt dette begrepet og dens definisjon. For å belyse dette ønsker jeg i oppgaven å se på ulike former for terrorisme og hvordan disse blir vurdert av de forskjellige aktørene i hendelsen. Underveis vil jeg gi eksempler som belyser disse formene ytterligere. Etter dette ønsker jeg å se på medias rolle rundt slike hendelser. Det vil her være nødvendig å se på noen sentrale medieeffekter. Da spesielt ”agenda setting”, ”agenda cutting” og ”framing”. Alle disse spiller en viktig rolle når media rapporterer om terror. Her vil jeg i tillegg se på elementer som medias rolle, symbolsk makt og bruk av ”nyttale”. Jeg vil også se på faktorer som spiller inn når media

behandler slike hendelser, ikke minst hvordan de forsøkes påvirkes utenfra både av terroristene selv og andre instanser.

Med grunnlag i denne teorien vil oppgaven utføre en analyse av Aftenpostens utgivelser i perioden 1940-45 og 2000-2006. Da spesielt de artiklene som tok for seg sprengningen av Statspolitiets hovedkvarter i Oslo og angrepet mot USS "Cole" i Jemen. Hvilke virkemidler bruker mediene og hva slags definisjoner, begreper og etiske normer tas i bruk rundt slike aksjoner? Oppgaven vil også se på avisenes bruk av kilder og kildekritikk. Det vil bli viktig å belyse dette med henhold til forskjeller og likheter mellom en avis satt under streng sensur styrt av en okkuperende makt, versus en avis i et samfunn med demokrati og ytringsfrihet.

1.3   Hvorfor

Gjennom dette vil oppgaven gå inn i bakgrunnen for disse fremstillingene. Jeg ønsker å vise hvordan disse er med å sette rammer for diskursen rundt temaet. Dette er metoder og grep som kan være med å påvirke publikum. Terrorisme er alltid rettet mot noen. Den som blir rammet ønsker å få frem sin versjon av hendelsen. På den annen side står de som utførte terroreren. De ønsker at media skal fremstille deres versjon overfor publikum. Pressen i demokratiske samfunn har da en oppgave å finne ut hva som er virkelig og hva som er myter, og levere et mest mulig objektivt produkt til publikum. Media skal på denne måten bidra til å opprettholde demokratiet, og har et ansvar ovenfor dette. I totalitære medier har derimot mediene et ansvar overfor staten. I dette ansvaret er det lite rom for alternative vinklinger. Hvordan gir så disse to utgangspunktene seg utslag i medias dekning av terror?

1.4   Datamaterialet

For analysens del har jeg gått igjennom store deler av Aftenpostens utgivelser under krigen fra 9. april 1940 – 8. mai 1945, spesielt utgivelser som kom ut samtidig eller like etter at det ble utført sabotasje³. Jeg har valgt å sette fokus på aksjonen mot Statspolitiets hovedkvarter den 21. august 1942 utført av den kommunistiske motstandsgruppen "Osvald". Jeg har i min analyse gått igjennom alle artiklene rundt denne i perioden 25. august til 9. september 1942. I alt utgjør dette 12 artikler. Etter dette trykket ikke Aftenposten flere artikler om aksjonen. Artiklene har jeg hentet fra Nasjonalbibliotekets arkiv.

---

³ Da slike nyheter sjelden ble sluppet like etter at hendelsene tok sted, har det her vært nødvendig å søke i aviser opp til 2 uker etter aksjonsdatoen.

For analysen av hendelsen rundt USS "Cole" har jeg tatt i bruk tjenesten Atekst og hentet ut artikler derfra. I alt har jeg analysert 16 artikler. Alle artikler med fokus på USS "Cole" har blitt analysert. Etter 11. september har det kommet en overveldende mengde artikler på trykk om terror i Aftenposten. Å analysere samtlige av disse ville bli tilnærmet umulig innenfor denne oppgavens rammer. Det er derfor blitt nødvendig å foreta et utvalg. Artikler med fokus på sprengningen av USS "Cole" har blitt tatt med. I tillegg har jeg valgt ut artikler som setter fokus på Osama bin Laden og hans nettverk Al-Qaeda⁴. Jeg har også tatt med artikler og kommentarer skrevet på lederplass som har fokusert på terrorisme, da disse er særs interessante med henhold til moralisering rundt slike hendelser. Jeg mener dette utvalget gir en dekkende oversikt over Aftenpostens journalistikk rundt dette temaet i to forskjellige historiske perioder.

1.4.1 Datamaterialets forhold til kilder

Teorier rundt temaet terrorisme og teorier om medieeffekter vil spille en sentral rolle i analysen. I tillegg har artiklene som er valgt ut blitt gjennomgått kvalitativt med henhold til språkbruk, hvilket kildemateriale som har blitt tatt i bruk og forholdet til disse kildene.

Bruk av kildekritikk vil her bli et viktig tema, spesielt med hensyn til dagens artikler. I pressens Vær Varsom Plakat er del tre viet til hvordan pressen skal forholde seg til kilder. Her står det da blant annet: *"Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder."*⁵ Som Sigurd Allern påpeker i boken "Kildenes Makt" så må også *"kildene (...) saumfares og granskes"* (Allern, 1996: 151). Dette er, som Allern påpeker, resurs- og tidkrevende arbeid, men nødvendig for å få en mest mulig objektiv analyse av stoffet som behandles. Nettopp valget i bruken av kilder er viktig når pressen skriver om temaet terrorisme. Hvem som setter standarden for hvilke som er terrorister, og hva som er terrorisme, er sentrale spørsmål i en slik analyse. Pressens behandling av disse opplysningene, og ikke minst hvilke kilder de velger å referere, blir da viktige aspekter å se nærmere på. Henviser de kun til uttalelser fra den som blir utsatt for angrep, eller gir de også rom for de som blir anklaget å være terrorister?

---

⁴ I denne oppgaven vil jeg konsekvent bruke stavemåten "Al-Qaeda" på dette nettverket. Jeg har allikevel beholdt andre forfatteres stavemåte i direkte sitater selv om disse skulle differensiere fra min.

⁵ Vær varsom plakaten, del 3, pkt. 2.

Via dette utvalget og denne analysen både håper og tror jeg at det er mulig å gi et bilde av Aftenpostens belysning av terrorisme i to forskjellige historiske epoker. For øvrig mener jeg at denne oppgaven vil kunne gi et bilde av media generelt, ikke bare Aftenposten. Grunnlaget for at Aftenposten ble valgt som analyseobjekt var deres kontinuerlige drift under krigen og avisens brede dekning i landet. I tillegg var avisen på denne tiden i større grad enn i dag, det spredningsmessig dominerende og opplagsledende presseorgan. I en analyse av en hendelse som tok sted under krigen falt det da naturlig å analysere Aftenposten.

1.4.2 Hvorfor analysere en norsk motstandsaksjon versus dagens terror?

Grunnlaget for å sammenligne disse to aksjonene kan diskuteres. Både på grunn av deres forskjell i tid, og også hvilke omstendigheter som rådet da de ble gjennomført. Selv anser jeg dette som to svært interessante tilfeller å sammenligne. Den norske motstanden mot okkupasjonen i perioden 1940-45 er i ettertid blitt ansett som en av nasjonens stolteste øyeblikk. Med god grunn har de som satt livet på spill i denne kampen mot nazismen blitt ansett som nasjonale helter.

Kommunistene har på grunn av den kalde krigen i ettertid fått sin rolle i denne kampen tonet ned. Årsakene og følgene av dette er en interessant diskusjon, men for denne oppgaven ikke essensiell. Deres sabotasjeaksjoner mot okkupantene kan sammenlignes med den Milorg er kjent for å ha utført med henhold til sprengning av jernbane, og sabotasje mot tyske installasjoner og militære styrker. Kommunistenes heltestatus for innsats under krigen er ikke mindre enn den Milorg har mottatt. Den tyske vurderingen av den kommunistiske motstanden er sådan helt klar. Flertallet av de motstandsmenn som ble henrettet kom fra kommunistiske motstandsorganisasjoner og grupperinger, så deres innsats og offer var stort.

Jeg ønsker med oppgaven å ta i bruk et norsk eksempel fra krigen nettopp fordi denne innsatsen er ansett som en frihetskamp. Å se på dekningen av denne innsatsen fra den siden som mente tvert om, og sammenligne denne med en hendelse som i dag anses som terrorisme er for meg interessant, og ikke minst viktig for å sette dagens mediedekning i et perspektiv. Dette valget er også gjort for å kunne se på forskjeller og likheter i dekningen av terrorisme mellom en avis under totalitær kontroll og dagens frie presse.

Det kunne her teoretisk sett vært mulig å velge andre aksjoner utført av norske motstandsgrupper under krigen. Men under gjennomgangen av nasjonalbibliotekets arkiv fra krigen var det anslaget mot Henrik Ibsensgate 7 som viste seg å være den sabotasjehendelse som hadde fått størst og grundigst dekning i avisene. Dekningen av denne aksjonen var da mest naturlig å analysere da analysematerialet ellers ville blitt for tynt.

1.4.3 Sammenligningens relevans

Mange vil ved første øyekast legitimere anslaget mot Statspolitiet som legitim krigshandling mot en okkuperende stat, mens angrepet på USS "Cole" kan karakteriseres som illegitimt angrep på soldater i fredstid. Dette vil bli et viktig tema for oppgaven, men skal redegjøres kort for her for å begrunne mitt valg av hendelser. USA hadde i 2000, da USS "Cole" ble angrepet, ikke erklært krig mot Jemen eller noe annet land i Midtøsten. De okkuperte heller ingen av disse landene. Allikevel må det her kunne argumenteres for at for mange arabere var deres militære tilstedeværelse ansett som fiendtlig av følgende grunner:

- USA har, etter den første krigen mot Irak, gjennomført kontinuerlige flyangrep mot irakiske militære.
- De har utført angrep mot mål i Afghanistan før de gikk inn i landet i 2001.
- Deres støtte til Israels okkupasjon av Vestbredden har av mange arabere blitt ansett som en indirekte okkupasjon.
- De har gitt finansiell og militær støtte til udemokratiske styrever, og til regimer som er religiøst kontroversielle i flere land i Midtøsten.
- Stasjoneringen av amerikanske tropper i arabiske land blir av mange i Midtøsten sett på som en religiøs krenkelse.

Dette er aksjoner og holdninger som, selv om USA ikke formelt hadde erklært krig mot noe land, medførte at USA på dette tidspunktet ble oppfattet som en aggressiv fiende av mange i Midtøsten. Sett fra en slik vinkel var derfor deres militære styrker legitime angrepsmål på lik linje med tyske styrker i Norge. Med dette som utgangspunkt vil norske motstandsgruppers angrep mot de tyske okkupantene, kunne sammenlignes med arabiske motstandsgruppers angrep mot et militært krigsskip i Jemen.

En annen vinkling er at krigsstillingen mellom Norge og Tyskland etter Norges kapitulasjon har blitt heftig omdiskutert opp gjennom historien.⁶ Tyskerne mente Norge hadde inngått fred med Det Tredje Riket. Det var altså, ifølge deres og også mange nordmenn, ingen krigstilstand mellom de to landene etter kapitulasjonen den 10. juni 1940. Angrep på tyske interesser av nordmenn vil i så fall ha vært illegale. Enda en alternativ tilnærming er at om de norske aksjonistene ikke bar uniformer eller synlige tegn på at de var stridende, så var dette nok til å stemple deres handlinger som illegale. Dette momentet skal klareres nærmere senere i oppgaven. Det viktigste her er allikevel den muligheten disse to eksemplene gir til å kunne se på forskjellene og likheten mellom dekkningen av terrorisme i totalitære samfunn og det demokratiske, som er denne oppgavens hovedproblemstilling. I et totalitært samfunn så er det ikke nødvendigvis handlingens legalitet som setter rammer for hva som kan karakteriseres som terrorisme.

Handlingens legalitet er, som vi skal se i oppgaven, ikke heller nødvendigvis det som står i fokus i et demokratisk samfunn, når handlinger karakteriseres som terrorisme. Mye av synet på disse handlingene styres av ståstedet til den som ser. Det er derfor en pågående debatt rundt hvordan terrorisme skal defineres, og det er denne debatten og bruken av begrepet ”terrorisme” som er tema for neste kapittel.

---

⁶ Det diskuteres her hvorvidt den norske kapitulasjonen gjaldt ”samtlige” norske styrker eller kun den 6. divisjon, som var den eneste som var i direkte strid med tyskerne da kapitulasjonen ble undertegnet. Mer om dette kan leses i Norsk Krigsleksikon under stikkordet ”Kapitulasjonen i 1940” (Dahl et al. 1995: 206-207)

2. Hva er terrorisme?

Like President Reagan, President Bush has not shied from calling evil by its name or declaring his intention to defeat its latest incarnation, terrorism, just as free men and women of all political persuasions, here and abroad, defeated fascism and communism before.
(Donald Rumsfeld, 10. oktober 2003)

I dette kapittelet skal oppgaven ta for seg både begrepet og fenomenet terrorisme, hvordan det defineres og hvordan det brukes. Kapittelet vil redegjøre for hvordan dette begrepet er med på å påvirke vår oppfattelse av hendelser og historier. I denne sammenheng blir det viktig å se hvordan dette begrepet er med å sette rammer for virkeligheten, og hvem som styrer, eller forsøker å styre, disse rammene. Det vil også bli studert hva terrorisme er i teknisk forstand, og sett på forskjellige former for terrorisme. Viktige aspekter her vil bli oppfatninger av legitimiteten av slike handlinger, og hvordan denne oppfattelsen av legitimitet er med på å styre medias fortolkning av slike hendelser. Ikke minst er det viktig å se hvordan en definisjonssetting brukes for å legitimere represalier eller andre forhåndsregler. En slik teoretisk redegjørelse er nødvendig for senere å se hvordan dette begrepet blir brukt i totalitære og demokratiske media, og med hvilke virkemidler.

Før oppgaven ser på den subjektive forståelser av terrorisme er det nødvendig å sette en objektiv definisjon på dette fenomenet. En slik definisjon kan man finne i Genève-konvensjonen.

2.1 Folkeretten og Genève-konvensjonens forhold til terrorisme

Genève-konvensjonen setter klare regler for hva som er tillatt å gjøre og hva som ikke er tillatt i krig. Den setter også strenge regler for hva partene forplikter seg aktivt til å gjøre. Genève-konvensjonen består av fire hoveddeler. Del I tar for seg regler for behandling av syke og sårede militære i felten. Del II tar for seg behandling av syke, sårede og skipsbrudne militære i sjø. Del III tar for seg behandling av krigsfanger og del IV behandling av sivile. Gjennom dette forsøker Genève-konvensjonen både å gjøre krigshandlinger så humanitære som mulig og å skjerme sivile. Konvensjonen sier ingenting om terrorister og gir ingen direkte definisjon av disse. Men ved å lese dokumentet kan det allikevel finnes en slik definisjon ved de avgrensinger som gjøres. Konvensjonen gir nemlig klare rammer på hva som kan karakteriseres som ”legale stridførende”. Likeledes avgrenses det mot våpen og handlinger som er illegale.

For å være ansett som legitime må de stridende oppfylle visse krav. Disse er:

- (a) *that of being commanded by a person responsible for his subordinates;*
- (b) *that of having a fixed distinctive sign recognizable at a distance;*
- (c) *that of carrying arms openly;*
- (d) *that of conducting their operations in accordance with the laws and customs of war.*⁷

Samtidig spesifiserer Genève-konvensjonen hvem som må anses som sivile i en krig. Dette er:

*any person who does not belong to one of the categories of persons referred to in Article 4 (A) (1), (2), (3) and (6) of the Third Convention and in Article 43 of this Protocol. In case of doubt whether a person is a civilian, that person shall be considered to be a civilian.*⁸

Dette betyr, med andre ord, at en sivil er en person som ikke er medlem av militære styrker⁹, milits eller frivillighets korps, organisert motstandsorganisasjon eller innbygger i et okkupert område som tyr til våpen mot en okkupant.

Det er i sjiktet mellom de sivile og de militære at man finner den klassiske terroristen, med andre ord en illegal stridende. En illegal stridende vil da være en person som tyr til vold, men som ikke oppfyller kravene for de regulære stridene og/eller som begår handlinger som forbys av folkeretten.

Genève-konvensjonen gir strenge anvisninger for behandling av krigsfanger og sivile.

Irregulære styrker har, i sitt brudd på disse reglene, frasagt seg noen av disse rettighetene. De skal allikevel behandles humant og under ingen omstendigheter utsettes for tortur. Alle individer er ifølge konvensjonens del IV, artikkel 4, beskyttet av konvensjonen i tilfelle krig. Ved tilfangetakelse av irregulære styrker så påpeker konvensjonens del III, artikkel 5, at slike personer har rett til en rettssak ført av en kompetent domstol. Men slike personer kan, til forskjell fra legale stridende, dømmes til døden ifølge del IV artikkel 68. Å holde personer som ikke er ansett som krigsfanger, da legale styrker, i fangenskap uten anklage eller dom er da et brudd på Genève-konvensjonen. Så lenge disse ikke anses som regulære stridende, så har de rett på å få sin sak for retten, eller defineres som sivile og slippes fri.

I tillegg til disse definisjonene så setter også Genève-konvensjonen regler for hva som er legale mål. Kamp rettet direkte mot sivile er et alvorlig brudd på folkeretten og vil sågar være

---

⁷ Genève-konvensjonen del I, kapittel 2, artikkel 13.

⁸ Genève-konvensjonen del I, kapittel 2, artikkel 50, seksjon 1.

⁹ Her også hjelpemannskap og medisinsk personell.

en illegal handling, på tross av at den kan være utført av legale styrker¹⁰. Men på samme måte som irregulære styrker har sagt fra seg visse rettigheter ved sine brudd på Genève-konvensjonen, vil også regulære styrker miste lignende rettigheter ved sine brudd på folkeretten. Deres illegale handlinger kan også betegnes som terrorisme. Dette var sentralt både ved rettsoppgjørene etter annen verdenskrig og ved dagens rettsforfølgelser av forbrytelser under krigene knyttet til Jugoslavias sammenbrudd..

FNs generalsekretær Kofi Annan har med bakgrunn i Genève-konvensjonen satt følgende definisjon av ”terrorisme”:

any action constitutes terrorism if it is intended to cause death to civilians or non-combatants with the purpose of intimidating a population or compelling a government or any international organisation to do or abstain from doing any act
(Annan sitert i Chomsky 2006: 36).

I denne definisjonen har Annan satt en ramme som ikke bare omfatter irregulære styrker, men også terror utført av regulære styrker og av stat. Vi kan her se at den norske motstandsbevegelsen ikke oppfylte kravene for regulære styrker da de både gikk med skjulte våpen og uten tydelige merker. De kunne heller ikke betraktes som sivile da de tok i bruk vold mot okkupasjonsmakten. Med andre ord var deres kamp et brudd på Genève-konvensjonen. Allikevel har nordmenn i ettertid ansett den norske motstandsbevegelsen som legitim.

Den norske motstandsbevegelsens kamp kan anses som handlinger som er hva Noam Chomsky kaller ”*illegal but legitimate*” (Chomsky, 2006: 95). Dette er et uttrykk han selv har hentet fra juristen Richard Goldstone. Med andre ord så er det noen handlinger som betraktes som illegale av folkeretten, men som allikevel anses som legitime.

Kofi Annan og hans definisjon på terrorisme stemmer med folkeretten og er praktisk grei å anvende. Det er denne definisjonen jeg selv holder meg til i denne oppgaven. Men når den norske motstandsbevegelsen gikk til angrep på Nasjonal Samling og tyske interesser, med skjulte våpen, uten klar merking og til tider med sivile og ikke-stridende som mål, så har dette både nasjonalt og internasjonalt i ettertid ikke blitt ansett som terrorisme. Verken i ”god” eller ”ond” forstand. Hvordan oppfatter og tolker da allmennheten dette begrepet?

---

¹⁰ Genève-konvensjonen protokoll I, kapittel 5, artikkel 85, seksjon 3.

2.2 Hvordan oppfattes terror hos allmennheten?

Terror kan forbindes med flere ting. Begrepet kan, som sagt innledningsvis, både brukes som et negativt ladet begrep, eller brukes rent teknisk om en metode. Forskjellen i definisjonene er en sentral del av kampen om handlingens legitimitet. I kampen om denne legitimiteten brukes media av alle parter, både de som utøver terror og de som blir utsatt for terror. Media har her en viktig rolle i valget av sin vinkling. Hvem er terrorister i negativ forstand og hvem er det ikke? Og hvordan forsøkes dette fremstilt i media?

Når vi ser på dette temaet er det nært å henvise til Immanuel Kant og hans moralfilosofi. Kant sier at meninger som blir allment aksepterte ofte blir betegnet som korrekte (Kant, 1997). Sett slik blir retorikken i media og dens påvirkning av publikum viktig for å kunne tilføre eller fjerne legitimitet. Rundt terrorisme brukes da media for å skape slike allment aksepterte meninger. På denne måten er de med på å bygge opp en virkelighet hvor en frihetskjemper vil oppfattes som legitim, mens en som bruker lignende midler, men ikke makter å skape den samme appellen for sin sak, vil oppfattes som en terrorist og en kriminell.

Som eksempler på dette kan nevnes de alliertes bombing av Berlin versus aksemaktens bombing av London under 2. verdenskrig. De allierte vant denne krigen og i ettertid har bombingene av Berlin blitt stående som en mer legitim handling enn bombingene av London. Bombingen av Berlin ble av mange forklart som en nødvendighet hvori målet helliget midlene. Bombingen av London huskes derimot som en ren terrorbombing. Disse hendelsene har vært sterkt omdiskutert, men det finnes færre som forsvare bombingene av London enn av Berlin. Vi skal se nærmere på slike hendelsene under temaet statsterror, men det nevnes her som eksempel på to lignende hendelser, hvor den ene er oppfattet som mer legitim, mens den andre oppfattes som en grusom forbrytelse.

2.3 Terrorisme – Asymmetrisk krigføring

Terrorisme er i teknisk forstand en form for krigføring også kalt ”asymmetrisk krigføring”. Asymmetrisk krigføring kan meget kort forklares som en krigstilstand hvor partene er ulike i styrken på et eller flere områder, for eksempel i militær styrke, teknologi eller i støtte fra folket. Vi har mange eksempler på at militær overlegenhet til sist er oppveid av politiske mål som har oppnådd bred folkelig støtte. Man kan anse ulik mulighet eller evne til å få frem sitt syn i media, eller på andre måter ut til publikum, som en viktig faktor her.

Den tidligere kapteinen og historikeren Robert B. Asprey har i sin bok "War in the shadows" gått grundig gjennom geriljakrig opp gjennom historien fra Darius til og med Vietnamkrigen. Han beskriver asymmetrisk krigføring som:

a type of warfare characterized by irregular forces fighting small-scale, limited actions, generally in conjunction with a larger political-military strategy, against orthodox military forces. (Asprey, 1975: xi)

Det er altså en form for krigføring hvor man i skjul bruker voldelige midler for å bekjempe en sterkere fiende utenfor selve slagmarken, og da gjerne bak fiendens egne linjer. Om all form for asymmetrisk krigføring kan karakteriseres som terrorisme er derimot en pågående diskusjon. For å beskrive dette nærmere, er det viktig å se på hvordan begrepet "terrorisme" defineres. Jeg har tidligere tatt fram folkerettslige avgrensinger, språkforskeren Noam Chomsky og Kofi Annans definisjoner. Men fordi definitorisk strid er et sentralt spørsmål, skal jeg utdype dette enda videre.

2.4 Definisjon av begrepet "terrorisme", en dragkamp om virkeligheten

I en vanlig bokmålsordbok står det: "*terror -en (eng., av lat. 'redsel') bruk av (trusler om) vold for å oppnå visse mål.*" (Landrø & Wangenstein, 1990: 599) Formålet med terror er altså å skape frykt gjennom vold. Hvis vi også ser på ordet "terrorisme" står det "*(trusler om) vilkårlig voldsbruk fra mindre politiske grupperinger*" (Landrø & Wangenstein, 1990: 599), men det kan allikevel stilles spørsmålsteget om det er disse definisjonene som er underliggende når mennesker snakker om terrorisme til daglig. Å definere terrorisme skaper ofte et problem da dette ordet innehar en negativ konnotasjon. Den beste beskrivelsen av dette problemet finnes muligens i Oxford Concise Dictionary of Politics. Under "Terrorism" står det her:

Term with no agreement amongst government or academic analysts, but almost invariably used in a pejorative sense, most frequently to describe life-threatening actions perpetrated by politically motivated self-appointed sub-state groups. But if such actions are carried out on behalf of a widely approved cause, say the Maquis seeking to destabilize the Government of Vichy France then the term 'terrorism' is avoided and something more friendly is substituted. In short, one person's terrorist is another person's freedom fighter (McLean, 1996: 492-493)

Dette begrepet har altså mange konnotasjoner, eller som Alali og Eke skriver i sin bok "Media Coverage of Terrorism" (Alali og Eke, 1991): "*Terrorism' is not a neutral word, and calling any individual or group by that name assigns some degree of guilt*" (Alali og Eke, 1991: 112). Dette blir understreket av Richard Rubenstein som skriver: "*To call an act of political*

violence terrorism is not merely to describe it but to judge it.” (Rubenstein, 1987: 17) Ingen ønsker at deres frihetskjemper skal defineres som terrorister. Dette er et problem bemerket av flere akademikere. Forskeren Gus Martin, som har terrorisme som et av sine felt, skriver:

Some acts of political violence are clearly acts of terrorism. Most people would agree that politically motivated planting of bombs in marketplaces, massacres of “enemy” civilians, and the routine use of torture by governments are terrorist acts. However, as we begin our study of terrorism it is important to appreciate that we will encounter many definitional “grey areas”. Depending on which side of the political, racial, religious, or national fence one sits, political violence can be interpreted either as acts of unmitigated terrorist barbarity or as freedom fighting and national liberation. (Martin, 2003: 2)

Dette kan vi se uttrykk for i de to historiene som ble fortalt i starten av denne oppgaven. Den tyske okkupasjonsmakten og Nasjonal Samling hadde helt klart et annet syn på den norske motstandskampen enn det synet som senere har kommet frem. Dette er et uttrykk for de forskjellige bakgrunnene vi finner hos fortelleren.

Dette definisjonsproblemet blir ekstra tydelig ved tiltak som er gjennomført, eller planlagt gjennomført, for å bekjempe terrorisme. I FN sin resolusjon 1373 fra Sikkerhetsrådet fra 2001 legges det frem en plan for bekjempelse av terrorisme, men resolusjonen makter ikke å definere hvem som skal bekjempes. Eric Rosand, rettsrådgiver på vegne av USA i FN, skriver:

Resolution 1373 does not attempt to define terrorism. (...) In fact the goal of the Counter Terrorism Committee and of Resolution 1373 as a whole is even more ambitious: to raise the average level of government performance against terrorism across the globe. (Rosand, 2003: 334).

Senere i artikkelen påstår Rosand at nettopp denne mangelen på en definisjon har hjulpet FNs antiterror komité til å få en bred støtte fra mange land: *“Resolution 1373 does not include a single definition; rather, it allows each member to define terrorism under its domestic system.”* (Rosand, 2003: 339) I en fotnote nevner Rosand at grunnen til denne mangelen på definisjon er basert på et ønske om å få vedtatt resolusjonen så fort som mulig, og et definisjonsspørsmål ville ført til lange diskusjoner. Det må kunne anses at å bekjempe en fiende, uten å definere hvem denne fienden er, er et rimelig ambisiøst prosjekt.

Problemet med FNs resolusjoner er at de ofte framkommer som kompromisser og er vanskelige å bruke. Uten en klar definisjon på hva som menes med begrepene “terrorister” og ”terrorisme”, så hjelper de lite. For hvis ordbokens definisjon følges, så vil enhver legitim

krigsstyrke også være terrorister da de på sin måte utfører vold for å oppnå visse mål. Det er dog ikke denne typen terrorisme FN sitt Sikkerhetsråd eller antiterror komité ønsker å bekjempe.

Den israelske forskeren Boaz Ganor, som har spesialisert seg på terrorisme, anser mangelen hos FN på en teoretisk definisjon som et stort problem. Han skriver:

Defining terrorism is not merely a theoretical issue but an operative concern of the first order. (...) International mobilization against terrorism (...) cannot lead to operational results as long as the participants cannot agree on a definition (Ganor, 1999: 11)

Ganor kritiserer her FN for mangelen på en definisjon med henhold til hva de ønsker å bekjempe. Han mener denne mangelen skaper et problem når de pålegger sine medlemmer å bekjempe terrorisme. Ganor mener dette ikke kan gi operasjonelle resultater, men det finnes også andre mulige utfall av dette.

Som Rosand skriver så gjør FN det til hvert enkelt medlemslands egen oppgave *”to define terrorism under its domestic system.”* (Rosand, 2003: 339). Det er viktig her å huske at mange medlemsland i FN er mer eller mindre totalitære regimer. Når FN da pålegger alle medlemsland å bekjempe terror, så vil det skapes et rom for legal undertrykkelse av brysomme, eller uønskede elementer i et samfunn, så lenge disse defineres som terrorister.

Det er klart at å legalisere all krig mot terror, uansett bruk av metoder, vil utgjøre en fare for demokratiet og gi åpninger for å legalisere illegitim krigføring. En krig mot terror, hvor det tas i bruk asymmetriske metoder, vil i beste fall kunne kalles en form for, hva i innledningen ble karakterisert som, ”god” terror. Dette vil folkerettslig allikevel være helt på kanten da Genève-konvensjonen gjelder uansett hvem det kriges mot, og hvilke midler fienden tar i bruk. Allikevel kan det pekes ut mange historiske hendelser hvor terror har blitt brukt aktivt, og hvor denne terroren i ettertid har blitt ansett som legitim.

2.4.1 Legal motstand vs. illegal motstand

Boaz Ganor setter et skille mellom legal motstandskamp og terrorisme. Han påpeker at voldelige aksjoner mot sivile er terrorisme, mens aksjoner mot militære mål må anses som legal motstandskamp og kan betegnes av det mer positivt ladede begrepet ”geriljakrig”. Ganor

påpeker samtidig at skillet mellom organisasjoner som tar i bruk geriljakrig og de som tar i bruk terrorisme i sin asymmetriske krigføring ofte er flytende. Han skriver:

*Most organizations resorting to violence for the purpose of attaining political aims have not refrained from harming civilians as well as military personnel. These organizations, then, can be defined as both terrorist organizations **and** guerrilla movements (Ganor, 1999: 8, forfatters egen utheving).*

Det er her virkelighetsoppfatningen av en handling blir et sentralt tema. Grusomme handlinger vil i stor grad kunne forklares, så lenge hensikten er god nok. Med andre ord: Hensikten helliger middelet. Et annet aspekt for å kunne begrunne sine handlinger for legitime er at terroristene kommer seirende ut av en krig. Det er oftere at den tapende part blir anklaget for å bruke illegitime midler, enn at den seirende part blir utsatt for det samme.

Et godt eksempel her er den norske motstandsmannen Max Manus sitt utsagn i boken "Mitt Liv" (Manus, 1995). Her beskriver han hvordan de tok i bruk en rekke asymmetriske metoder for å bekjempe tyskerne. De plasserte skjulte bomber om bord på skip, i flyhangarer og på kontorer. I en kommentar rundt denne taktikken skriver han:

Det er et paradoks at etter at freden kom, er det nå terrorister som blir lært opp slik som vi ble den gangen. Det er bare mye mer avansert. (...) Noen fører alltid en krig, og drepes skal der allikevel, enten det er i tyske, irakiske, irske eller andre diktators navn. Det finnes alltid en eller annen diktator eller gruppe som ønsker å finansiere de sanseløse mordene (Manus, 1995: 139)

For han selv var det helt klart at hans egen krigføring var legitim på tross av bruken av asymmetriske metoder, andres bruk av de samme metodene karakteriserer han derimot som mord. Man kan her se at hjemmefronten i Norge anså ethvert medlem av Nasjonal Samling som en legitim fiende. På denne måten var disse legitime mål hvis de ble drept under en aksjon. En tilfeldig sivilperson var derimot illegitim som mål, og Hjemmefronten måtte da veie nøye om aksjonens mål var stort nok til å rettferdiggjøre sivile tap. Tyskerne og de norske nazistene var nok ikke enige i at de var legitime likvidasjonsobjekter, men i ettertid har både Max Manus' og andre motstandsfolk sin kamp mot okkupasjonsmakten blitt ansett som legitim.

Skade på sivilbefolkning under militære operasjoner er for øvrig ikke ukjent. Dette kalles "collateral damage". I strid må det regnes med en viss prosent sivile tap, enten ved ødeleggelse av militære mål, eller ved direkte feil. Slike tap er ansett som akseptable og legitime i forhold til folkeretten. Et eksempel her er for eksempel bruken av klasebomber hvor

det norske forsvaret aksepterer en andel av 1 % blindgjengere, det vil si sprenglegemer som ikke blir utløst, men som fortsatt er ustabile etter fullført operasjon. Dette er, på tross av at det dermed utøves vold mot sivile, ikke illegitimt.¹¹

I tillegg oppstår det et problem med grupper som offisielt anses som terrorister, men selv anser sine mål for å være militære og dermed tolker sin terror som legitim. Ganor påpeker at PLO-lederen Abu Iyad i sin tid definerte det palestinske folk som sivile, men samtidig antydte han at ingen israelere var sivilister (Ganor, 1999: 5). Dette må kunne anses som et radikalt standpunkt på samme måte som meningen om at alle palestinere er potensielle selvmordsbombere. Dette vil medføre et problem nettopp på grunn av mangelen av klare definisjoner.

Krigen mot terror vil, uten en klar definisjon av hva terrorisme er, bli vanskelig å gjennomføre samtidig som den gir en klar åpning for maktmisbruk. En slik definisjon vil derfor være nødvendig om ikke FNs visjoner skal kun bli tåkeprat eller i verste fall kunne få katastrofale følger.

FN holder for tiden på med å utarbeide en slik definisjon og i dokument fra siste møte i Sixth Committee, 29/11/05, skrives det:

*As a background note, finalizing the comprehensive convention has been elusive. A major point of difference has been the lack of agreement on whether the activities of 'armed forces' proper should be exempted from the scope of application of the convention since those are governed by international humanitarian law, and whether the exemption should also cover armed resistance groups involved in struggles against colonial domination and foreign occupation. There is also disagreement regarding activities of a State's military forces and whether there should be any circumstance in which official actions could be considered acts of terrorism.*¹²

En internasjonal offisiell definisjon på terrorisme er, med andre ord, særs vanskelig å komme frem til. Det kan stilles spørsmål om ordet "terrorisme" er et effektivt og brukbart begrep, eller om det må anses som en betegnelse uten klar betydning.

---

¹¹ Den 2. november 2006 endret dette synet seg i Norge. Forsvarsdepartementet la da ned et forbud mot bruken av klasebomber på ubestemt tid. (Tjønn, Halvor, "Klasebomber låses ned", Aftenposten Nett, 03/11/2006)

¹² FN, Sixth Committee, "Ad hoc body elaborating comprehensive convention on terrorism", 29/11/2005, <http://www.un.org/News/Press/docs/2005/gal3292.doc.htm>

Allikevel har terrorisme blitt ansett som et stort problem gjennom hele det 19-århundret. Hvem setter da rammene for hvem som er terrorist, og hvem som er frihetskjemper?

2.4.2 Den herskende mening

Når bruken og definisjoner av ord analyseres er det ofte, som sett over, at teoretiske definisjoner og definisjoner gitt ut fra leksika og ordbøker ikke alltid stemmer overens med hvilke definisjoner som finner veien inn i dagligtalens mindre spesifikke bruk. Schmidt og Jongman har i sin bok "Political Terrorism" (Schmidt & Jongman, 1988) gjort en analyse av definisjoner på begrepet terrorisme blant ledende akademikere. De fikk i alt 109 ulike definisjoner. For media ville det vært umulig å forholde seg til 109 forskjellige definisjoner. Hvem er det da som styrer normene i begrepsbruk i den offentlige sfæren?

Gus Martin mener at en instinktiv oppfatning av begrepet "terrorisme" inneholder visse sentrale karakteristika. Disse er:

- Politisk motivert vold;
- Vold rettet mot "myke" mål;
- Vold utført med mål om å skape en effekt blant et utvalgt publikum.

"This instinctive understanding would also hold that terrorism is a criminal, unfair, or otherwise illegitimate use of force." (Martin, 2003: 6-7) Senere i sin bok mener Martin også å ha funnet lignende gjentakende elementer i mer formelt gitte definisjoner. Han skriver:

We can identify the most common features of most formal definitions (on terrorism). These are:

- *The use of illegal force*
- *Subnational actors*
- *Unconventional methods*
- *Political motives*
- *Attacks against 'soft' civilian and passive military targets*
- *Acts aimed at purposefully affecting an audience* (Martin, 2003: 32)

Karl Marx og Fredrik Engels lanserte uttrykket *"The ideas of the ruling class are in every epoch the ruling ideas"* (Marx & Engels, 1845: 98) i 1845. Med norske ord *"De herskendes meninger blir den herskende mening"*. Dette uttrykket passer godt når det ses på begrepsbruk og begrepsdefinisjoner og hvilke definisjoner som blir ledende. Den japanske befolkning ville

nok ikke tvilt et sekund på at atombombene var en form for terror, men som tapere av krigen var det da heller ikke deres mening som ble den ledende. Det finnes også eksempler på vridning av begrepsbruk fra nyere tid.

2.4.2.1 Fra “tyske” til “muslimske” terrorister

Et eksempel her er informasjon som ble gitt til media under opptøyene under EU toppmøte i Gøteborg sommeren 2001. Under dette møtet kom det til sterke sammenstøt mellom demonstranter og politi, hvor politiet til slutt skjøt med skarpt og skadet tre personer. Det ble under disse sammenstøtene gitt informasjon til media fra politiet om at tyske terrorister var blant demonstrantene (Ytterstad, 2004: 54). Forholdsreglene ble da ekstra skjerpet, også fordi den amerikanske president George Bush jr. var tilstedeværende ved deler av møtet.

Det ble aldri anholdt noen tyske terrorister i Gøteborg, og ryktene om lagre med bombekastere og våpen ble aldri bekreftet. Allikevel fungerte det som en begrunnelse for å stenge de mest radikale elementene av demonstranter inne mens George Bush jr. befant seg i sentrum. Fire måneder senere fløy to fly inn i World Trade Center i New York og etter dette har det vært lite snakk om tyske terrorister. Tanken om eksisterende tyske venstreradikale terrorgrupperinger virker fjern i dag. Men begrepet ble brukt i Gøteborg i 2001. I dag ville det heller advares mot ”muslimske” terroristers nærvær.

Informasjonen om de tyske terroristenes nærvær i Gøteborg ble av de fleste medier godtatt som en sannhet. Her er det interessant å se at demonstranter som gikk til voldelige aksjoner mot både politi og handelsstand, ikke ble definert som terrorister (det ble heller ikke politiet selv). Dette på tross av at både politi og demonstranter tok i bruk metoder som av en ordbok sin definisjon kan karakteriseres som terrorisme. Altså forholder media seg til en annen form for definisjon.

2.4.2.2 Overgang fra terrorist til frigjøringskjemper

På 70-tallet ble det slått fast at både den tyske Rote Arme Fraktion og andre lignende grupperinger bedrev terrorisme. På samme tid var det også andre organisasjoner i verden som var ansett som terroristorganisasjoner. Blant disse kan vi finne African National Congress (ANC) i Sør Afrika, National Front for the Liberation of South Vietnam, også kjent som Viet Cong, i Vietnam, Palestinian Liberation Organisation (PLO) i Palestina, Irish Republican

Army (IRA) i Irland osv. Senere har dette bildet forandret seg, og disse organisasjonene er av et flertall ansett som legitime organisasjoner. Men alle disse bedrev i sin tid en aktiv voldelig krig som ut fra de fleste definisjoner kan forstås som terrorisme. De var da også ”teknisk sett” terrorister.

Allikevel anses ikke i dag ANC sin kamp mot apartheidregimet som terrorisme, heller som en frigjøringskamp mot et diktatorisk regime. Derimot er det fortsatt en populær oppfatning at Rote Arme Fraktion helt klart drev med terrorisme. For mennesker som ikke var personlig til stede eller hadde annen personlig kontakt ved disse plassene og hendelsene, så var disse stedene og aksjonene fjernt fra deres egen virkelighet. Folk måtte derfor forholde seg til informasjon fra media og myndigheter. Disse igjen forholdt seg til informasjon fra de respektive lands myndigheter. Apartheidregimet var selvfølgelig interessert i å stemple ANC som terrorister.

ANC inntok etter en hvert en mer ikke-voldelig linje offisielt, men drev geriljatrening i Sør-Afrikas naboland. Før dette hadde også ANC gjennomført en rekke sprengningsaksjoner som klart faller inn under begrepet terrorisme. ANC må derfor anses som både en frigjøringsbevegelse og som terroristorganisasjon som brukte vold for å oppnå politiske mål. Apartheidregimet ble derimot av mange stater, i første rekke USA og Storbritannia, ikke ansett som statsterrorisme. Dette på tross av utstrakt bruk av bl.a. tortur for å oppnå sine politiske mål. Kirkens Nødhjelp var en av de første organisasjonene som viste sin solidaritet med ANC og satte i gang pengeoverføringer. Men disse overføringene ble foretatt med hjelp av ulovlige transaksjoner og smugling (Kristiansen, 1996: 177). Først på 1980 tallet begynte den massive internasjonale støtten for avviklingen av Apartheidsystemet, og Den Norske Kirke, som viste sterk støtte til ANC, ventet helt til 1988 med å offisielt erklære den Sørafrikanske raseskillepolitikken for å være vranglære¹³ (Kristiansen, 1996: 156). På den måten kommer Marx’ uttrykk i dette tilfellet delvis til sin rett. Det var apartheidregimet som innehadde de herskendes meninger. Deres meninger ble samtidig den herskende mening i stor grad internasjonalt og til dels innen sin egen nasjon. På denne måten kunne de anklage ANC for terrorisme samtidig som de selv tok i bruk statsterror for å holde den fargede befolkningen nede. Når ANC senere klarte i større grad å komme til ordet internasjonalt, og deres meninger ble den herskende mening, ble så synet på organisasjonen som en frigjøringsbevegelse

---

¹³ Apharteid systemet var grunnlagt på en tolkning av bibelen hvor den hvite mann ble ansett som Guds utvalgte og hvor raseblanding var synd (Kristiansen 1996: 106).

sterkere og tidligere allierte av Apartheidregimet vendte etter hvert ryggen til regimet. Støtten til ANC trengte ikke da lenger gjennomføres i det skjulte. Den tidligere engelske statsministeren Margareth Thatcher sa allikevel senest i 1988 at ANC var å anse som en terrororganisasjon¹⁴ og organisasjonen var tatt med i rapporten ”Patterns of Global Terrorism” skrevet på vegne av US Department of State i 1988.¹⁵ Apartheidregimets bruk av statsterror var derimot utelatt fra denne rapporten og Tatchers kommentar.

Statsterror er sjelden tatt med når i diskusjonen rundt terrorisme. Det kan allikevel argumenteres for at terror i statlig regi må tas med i en definisjonen av terrorisme. Det kan således argumentere for at denne terroren favner mye bredere enn mindre grupperinger sin bruk av terrorisme

2.5 Statsterror

Gus Martin mener at de fleste formelle definisjoner, og også studier på terrorisme, her har en meget stor svakhet. De fleste av disse definisjonene har sitt fokus på terroristiske grupperinger og liten eller ingen fokus på statsterror. Dette skaper et stort problem da ” *state terrorism has been responsible for many more deaths and much more suffering than terrorism originating from small groups of terrorists*” (Martin, 2003: 32)

Martin skriver videre om dette: ” *political violence by the state is the most organized, and potentially most far-reaching, application of terrorist violence.*” (Martin, 2003: 81). Allikevel er denne formen for terrorisme ofte oversett i diskusjoner i det offentlige rom som omhandler terrorisme. Derimot får de oftere oppmerksomhet under begrepet ”brudd på menneskerettighetene”. Men det er viktig å også ta for seg denne type politisk vold når man ser på terrorisme.

Martin skriver følgende om statsterror: ” *As a policy option state-sponsored terrorism is a logical alternative, because states cannot always deploy conventional armed forces to achieve strategic objectives*” (Martin, 2003: 90). Konvensjonelle styrker egner seg ofte ikke til å engasjere og overvinne motstanderen.. Dette kan være fordi motstanderen selv ikke tar i bruk konvensjonelle metoder i sin krigføring.

---

¹⁴ANCs arkiv på nett, ”Interview to The Times of London 1988, June 13 1988.”, <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/or/pr/lond88.html>

¹⁵ US Department of State, ”Patterns of Global Terrorism”, 1988: 82. <http://www.mipt.org/pdf/1988pogt.pdf>

Et eksempel er de franske spesialtroppenes aksjoner i Algerie hvor bruk av tortur og terrorbomber var utbredt da Frankrike ikke maktet å motarbeide de algeriske opprørerne med konvensjonelle midler. I denne striden var asymmetrisk krigføring en strategi tatt i bruk av begge parter.¹⁶

Algerie er en meget interessant konflikt i belysningen av temaet terrorisme tatt i bruk av stat versus terrorisme tatt i bruk av grupperinger. Mens denne konflikten pågikk var det en utbredt oppfatning i media og blant andre statsledere, at aksjoner utført av de franske troppene med høyteknologisk utstyr ikke var terrorisme. Disse ble i større grad karakterisert som ”counterinsurgency warfare”, eller ”anti-opprørs” krig. Derimot var de algeriske opprørsgrupperingenes aksjoner, med primitive midler som håndvesker med hjemmelagde bomber, klart definert som terrorisme på samme tid (Galula, 2006). Det kan settes spørsmålsteget ved om det ikke lenger er terrorisme bare utstyret og antall drepte ligger på et høyt nok nivå.

Statsterror utført innenfor egne landegrenser, slik den Apartheidregimet utførte overfor sine motstandere, tas som oftest i bruk som en strategi for å ivareta det eksisterende statssystemet. Det brukes som oftest mot grupperinger eller personer som ønsker å motarbeide dette. Mange vil være uenige i at slik vold kan defineres som terrorisme, men dette henger sammen med definisjonsproblemet som har blitt diskutert tidligere. Et interessant eksempel her er fra den tyske okkupasjonen i Norge. Represalier og gisselskyting ble tatt i bruk av tyskerne som et middel for å terrorisere befolkningen fra å utøve motstand. Etter krigen ble de tyske dommerne stilt for norsk domstol for å ha bidratt i denne gisselskytingen. De ble alle frikjent, fordi denne typen terror var ansett som represalier. I Norsk Krigsleksikon kan vi lese at folkeretten var ”*vag på dette punkt, men represalier ble ansett som rettmessig svar på en rettsstridig handling fra den annen part, likevel aldri mot krigsfanger.*” (Dahl et. al. 1995: 349). Dette er en form for terror som da var legitim ifølge folkeretten.

Det er også verdt å påpeke her at denne handlingen ble ansett som legitim nettopp fordi motpartens handlinger selv var rettsstridige og illegitime. Hvis de hadde fulgt Genèvekonvensjonens anvisninger for regulære stridende, så hadde de fått status som krigsfanger og kunne da ikke ha blitt skutt. Men å føre en kamp mot okkupantene med åpne våpen og iført tydelige merker ville ha medført en meget kort kamp og utfallet ville blitt svært negativt for

---

¹⁶ Gravdal, Tove, ”Fransk general innrømmer tortur under Algerie-krigen”, Aftenposten Morgen 06/06/2001: 10

de norske motstandsmennene. Men Max Manus og andre fra den britisk ledede sabotasjeorganisasjonen Special Operations Executive (SOE) var alltid iført uniform under overall når de gikk til aksjon (Manus, 1995: 162, 166). Dette nettopp for å følge Genève-konvensjonen, og oppnå status som krigsfange hvis de skulle bli tatt til fange.

Statsterror kan ikke nevnes uten også å nevne bruken av terrorbombing under 2. verdenskrig, med atombombene over Hiroshima og Nagasaki som ytterste faktor. Denne bombingene av sivile var en strategi utarbeidet av den italienske luftkrig strategen Giulio Douhet. Han skrev boken "Air warfare" i 1921, hvor han fremholdt at fremtidige kriger ville bli vunnet av den parten som i størst grad tok i bruk flyvåpenet. Han beskrev da hvordan militære med flyvåpenet kunne sette i gang massiv bombing av sivile og redusere byene til aske (Gat, 1998: 62). Både aksemaktene og de allierte adopterte og tok i bruk denne strategien, men var nøye på å betegne fiendens bombing som "terrorbombing". Sine egne aksjoner kalte de derimot "gjengjeldelsesangrep". Et eksempel på dette er de tyske V-rakettene som rammet den engelske sivilbefolkningen i 1944 og -45. Disse rakettene henter sitt navn nettopp fra det tyske ordet for gjengjeldelses våpen, "Vergeltungswaffe".

På denne måten forsøkte både de allierte og aksemaktene å legitimere sine egne handlinger ved å kriminalisere fienden. Begge forsøkte de å skape en virkelighet hvori deres respektive mål helliget middelet. De allierte hadde både større maskiner og bedre teknologi for å ta i bruk denne strategien, noe som i høyeste grad ble synliggjort i Hiroshima og Nagasaki. Men som den seirende part var det deres virkelighet som i ettertid har blitt allment akseptert, dog antakelig ikke i Japan.

2.6 Oppsummering av terrorisme

Jeg har i dette kapitlet gitt en gjennomgang av begrepet og fenomenet terrorisme. På tross av at Genève-konvensjonen, og definisjoner basert på denne, gir klare rammer for hva som er terrorisme, så er det ikke denne definisjonen som har blitt allment akseptert. Det er viktig å se her at begrepet i seg selv innehar konnotasjoner og vil sjelden bli brukt om handlinger som anses som "gode". Bruken av begrepet "terrorisme" er derimot med på å sette føringer for hva som populært anses som illegitimt og kriminelt. Det blir i konfliktsituasjoner da viktig å fremstille fiendens handlinger som former for terrorisme, mens sine egne som nødvendige legitime handlinger. Kontrollen over dette begrepsapparatet og dens betydning blir da viktig. Det å make å innføre en allmenn betegnelse av en gruppering som terrorister er en seier i seg

selv. I så fall vil fienden i større grad kunne oppfattes som ond av publikum. Dette på tross av hva de mener om den annen part.

I tillegg gir denne betegnelsen, som vi har sett, via FN en automatisk rett til å angripe den hver enkelt medlemsstat definerer som terrorist. Dette med grunnlag i FNs resolusjon om at alle medlemsstater har plikt til å motkjempe terroristene. Det er da også grunn til å spørre om ordlyden i resolusjoner slik som FN sin resolusjon 1373 bør revurderes, og om formålet med en internasjonal kamp mot begrepet "terrorisme" i seg selv egentlig er nytteløst.

Å bestemme og sette føringer hvem som tar i bruk "god" terrorisme og hvem som tar i bruk "ond" terrorisme er en kamp om virkeligheten. Men for å klare dette er man også avhengige av at publikum aksepterer denne betegnelsen som korrekt og godtar den på et allment plan. Det er på dette området media blir tatt i bruk aktivt, men hva slags mulighet har media til å påvirke sitt publikum?

3. Medieeffekter som metode og funksjon

Well, if crime fighters fight crime and fire fighters fight fire, what do freedom fighters fight? They never mention that part to us, do they? (George Carlin, amerikansk komiker)

I dette kapittelet skal oppgaven ta for seg medieeffekter som gjør seg spesielt gjeldende når media skriver om terrorisme. Disse er ”agenda setting”, ”agenda cutting” og ”framing”. Det er viktig å se hvordan disse effektene oppstår i media, hvordan de kommer til uttrykk og hvordan de fungerer. Disse effektene er med på å sette føringer for publikums oppfattelse av hendelser i form av terrorisme og diskursen rundt disse. Det er viktig her å se at disse effektene ikke oppstår vilkårlig, men også kan påvirkes og styres. Dette er et viktig moment for senere å kunne se hvordan medias effekter søkes å bli påvirket når media rapporterer om terrorisme. Da både av aksjonistene, de som blir rammet og publikum selv.

I studien og analysen av medias artikler om terror, er det ikke minst viktig å se på retorikk. Bruken av ordene ”terrorisme” og ”terrorist” innehar i seg selv en kraftig symbolikk. Det vil da være nødvendig å se på noe av teorien bak symbolsk makt og retorisk kraft. Dette er elementer som senere blir viktige i analysen av medias fremstilling av slike hendelser.

3.1 Mediene og dets samfunnsrolle

Media har lenge hatt en viktig rolle i samfunnet for å kunne fungere som en 4. statsmakt og som en ”vaktbikkje” ovenfor statlige instanser og andre institusjoner (Allern, 1996: 39-40). Media spiller også en viktig rolle i den offentlige diskursen. Habermas utga i 1961 for første gang verket ”Den borgerlige offentlighet” (Habermas, 1971) hvor han lanserte begrepet ”den offentlige sfære”. I en slik offentlig sfære skulle mennesker kunne opprettholde den ”gode” diskurs, hvor hendelser og meninger skal kunne bli diskutert og analysert. En slik offentlig sfære er ment å skulle være et ideal for ethvert demokrati. Den offentlige sfære har tre hovedkriterier for å kunne fungere:

- Den må være uavhengig av stat og kapital.
- Det må være mulighet for å diskutere temaer som ikke har blitt diskutert tidligere.
- Den må være åpen for alle. (Habermas, 1971)

For at den gode diskurs skal kunne dyrkes i en slik offentlig sfære er det et grunnleggende faktum at mennesker må ha ytringsfrihet. Det er også nødvendig at alle borgere har lik tilgang til informasjon, denne retten kan kalles en ”informasjonsrett”.

Media spiller en viktig rolle i den offentlige sfære, da de har et ansvar for å gi folk den informasjonen de trenger. Som Herbert Gans skriver: *“The country’s democracy may belong directly or indirectly to its citizens, but the democratic process can only be truly meaningful if these citizens are informed.”* (Gans, 2003: 1, uthevning tilført).

Uten informasjon vil ikke folket kunne diskutere og analysere temaer. Med dagens informasjonsstrøm er det daglig flere tusen, om ikke millioner, av ytringer som sendes ut. Media har da en viktig rolle i å bestemme hvilke av disse ytringer som skal settes fokus på. Dette er ikke kun en rolle, men også et ansvar og ikke minst en viktig effekt for media. Det er en del av den effekten kalt ”agenda setting”

3.2 Agenda setting

Agenda setting ble utviklet som en medieteori i 1972 av McCombs og Shawn (Bryant and Myron, 2004: 691). Agenda setting er en mulighet for å kunne forklare *“why information about certain issues, and not other issues, is available to the public in a democracy; how public opinion is shaped; and why certain issues are addressed through policy actions and other issues are not.”* (Dearing & Rogers, 1996: 2). Kort fortalt gir agenda setting muligheten til å forstå hvordan media, bevisst og ubevisst, gir visse temaer stor oppmerksomhet og dermed setter disse høyt opp på publikums interessefelt. Forskerne hadde lenge forsøkt å finne reelle effekter av media. På 30- og 40-tallet ble det utviklet en teori som senere har blitt kalt ”The magic bullet theory” eller ”The hypodermic needle theory”. (Lowery og De Fleur, 1988: viii, 22). Forskere trodde da at media hadde et enormt påvirkningspotensial ved at de kunne sende ut informasjon som helt ukritisk ville bli akseptert av de passive massene. Problemet med denne teorien var at flere forsøk påviste at *“(the) powerful effect that had been attributed to the media simply did not seem to be there”* (Lowery og De Fleur, 1988: 164). Spesielt viste dette seg når det ble projisert mediebilder i form av propaganda til mennesker med sterke forutinntatte meninger. Bildene som ble vist fremla sterke påstander om at disse forutinntatte meningene var direkte feil. Gjennom forsøkene ble det klart at mennesker, med slike sterke holdninger, forsøkte å unngå meningene som var blitt fremlagt av propagandaen de hadde sett. I noen tilfeller var også propagandaen med på å styrke deres eksisterende

holdninger (Cooper og Jahoda, 1974: 291-293). Massene var tydeligvis ikke så ukritiske og passive som det ble antatt. Hvilken effekt hadde da media?

Teorien om agenda setting har kommet frem som en av de sterke teoriene rundt medias mulighet for påvirkning. Media innehar en makt ved at de, som medie forskerene Lowery og De Fleur skriver: *“provides the most basic source for millions of people about what is taking place in their society”* (Lowery og De Fleur, 1988: 328). Denne informasjonen består av hendelser og temaer som de som produserer media har valgt å sette fokus på. De hendelsene som media velger å sette på sin agenda, blir også de hendelsene som publikum diskuterer i den offentlige sfære. Som Cohen sier: *“The press may not be successful much of the time in telling people what to think, but it is stunningly successful in telling its readers what to think about”* (Cohen sitert i Lowery og De Fleur, 1988: 329).

Forskerne Blackman og Walkerdine tilføyer ytterligere: *“media is seen as one place where particular meanings are constituted playing a part in actually producing and framing the way in which people come to understand their social world”* (Blackman og Walkerdine, 2001: 20). Med dette mener de at mennesker bruker media som en informasjonskilde for å forstå verden, og ikke minst for å kunne identifisere hvilke saker som er de viktigste. Dette har spesielt blitt bevist empirisk under politiske valg. De sakene som har blitt satt på agendaen av media har ofte også blitt de samme sakene politikere velger å diskutere i konfrontasjoner med publikum eller med hverandre.

I noen tilfeller ved terrorhandlinger er det særs viktig for den enkelte part å sette motstanderens bruk av vold frem på agendaen, og fokusere på disse voldshandlingene som former for terror og som illegitime. På denne måten kan den offentlige diskursen styres slik at disse handlingene anses som ”onde” terrorhandlinger og dermed kriminelle. Sine egne handlinger ønsker de derimot gjerne å sette frem i et mer positivt lys. Hendelsene 11. september 2001 et godt eksempel på dette. Ved å sette denne hendelsen på agendaen har den amerikanske regjeringen ikke bare maktet å legitimere to invasjoner, men også fått gjennomført og fått støtte om sin Patriot Act, som gir åpninger for å overvåke amerikanske innbyggere og kontrollere deres atferd, både elektronisk og i dagliglivet. Dette ble angivelig innført for å bekjempe fremtidig terrorisme. Ved å agenda sette terroren og via dette legge frem trusselen om et nytt 11. september har denne lovendringen kunnet gjennomføres. Kritikken av dette avises med anklager om en unasjonalt holdning.

Det kan også oppstå tilfeller hvor noen hendelser ikke blir tatt opp i verken media eller i den offentlige diskursen. Dette er den motsatte effekt av agenda setting som kalles agenda cutting.

3.3 Agenda cutting

Agenda setting som medieteori har fått mye fokus og blitt godt etablert innen medieforskning. Det motsatte av agenda setting, agenda cutting, har derimot fått mindre oppmerksomhet, men er allikevel vel så viktig når det snakkes om medier og effekt, og spesielt da ved medias dekning av terrorisme.

Mens agenda setting er en effekt som gjør det mulig for media å plassere bestemte saker i fokus for publikum, så er agenda cutting det omvendte: En aktiv eller passiv prosess for å holde visse temaer, eller aspekter ved temaer, vekk fra publikums interesse (Schreiner, 2003). Agenda cutting oppstår ofte som en følge av agenda setting. Når noen temaer får et stort fokus, så innebærer dette nødvendigvis at andre temaer blir lagt til side, da ikke alle kan få plass.

I et samfunn hvor ytringsfriheten står svakt og hvor media er direkte styrt av staten, vil agenda cutting være et hyppig fenomen. Uønskede nyheter, som for eksempel sabotasje og motstand mot regimet vil bli luket vekk før de når ut til publikum. I et demokratisk samfunn vil det derimot tas utgangspunkt i at agenda cutting er et fenomen som kun oppstår som en følge av plasshensyn og ressurser. Noen nyheter må velges bort da media umulig kan få plass til alle. Det kan allikevel finnes andre årsaker til at agenda cutting ofte forekommer i et åpent samfunn.

3.3.1 Kapitalistisk hegemoni og hierarki

Media har over lengre tid hatt kapitalistisk hegemoni og hierarki. Det vil si at media først og fremst gir plass til de mektigste personene i samfunnet. Dette er naturlig da det er deres beslutninger og tankeganger som i størst grad påvirker samfunnet. I nyheter rundt politiske valg vil det for eksempel være mer aktuelt for den som stemmer å høre hva et politisk parti har tenkt til å gjøre, enn å høre hva mannen på gata ønsker at de skal gjøre. Ved en streik vil det derimot være uheldig om mediene gir mer plass til fabrikkieren eller økonomiske eksperter enn de gir til de mindre mektige arbeiderne som faktisk er i streik. Dette vil gi et

skjevt mediebilde av situasjonen og føre til en agenda cutting av de svakere i samfunnet, og ikke minst en agenda setting anført av de som står økonomisk sterkt. Ved voldelige aksjoner kan en slik form for agenda cutting forekomme ved at mediene kun presenterer en protagonist i hendelsen, mens den annen part og dennes syn blir kuttet vekk.

3.3.2 Tabloidisering av nyheter

Et annet problem som kan medføre agenda cutting selv i demokratiske medier, er tendensen til tabloidisering av nyheter. Dette kan medføre at lette og underholdende nyheter, eller aspekter ved nyheter, settes på agendaen til fordel for mer intrikate, men muligens viktigere forhold. Et eksempel er når fokuset skifter fra sak til reporter. Ian Hargreaves, professor i journalistikk, skriver i sin bok "Journalism truth or dare" (Hargreaves, 2003):

News stars can have the effect of overshadowing the events they have gone to report, so the audience finds itself more concerned with the latest hairstyle or dress of the celebrity than with the harrowing reality upon which they are reporting (Hargreaves, 2003: 128).

På denne måten kan nyhetsreporteren bli det viktigste, mens fokuset på selve saken kuttet vekk fra både medias og publikums agenda.

Ved beskrivelser av terror finnes det flere eksempler på tabloidisering av slike hendelser, både i nyhetsbildet og via populærkultur. Det har hittil blitt laget to filmer om Sjakalen og hendelsene 11. september 2001 har blitt filmatisert i filmene "United 93" og "World Trade Center". At det kommer flere lignende filmer er meget sannsynlig. Gjennom slike filmer skapes det tabloidiserte stereotypier, enten disse er den geniale og utspekulerte terroristen, den heroiske og selvpoppofrende mannen, eller den arabiske knivstikker og snikmorderen. På samme måte skapte nazistene i sin tid filmer hvor de bygde opp stereotypien rundt den bombekastende jøde-bolsjeviken og den rasemessige overlegne blonde ungdommen.

I nyhetsbildet tar mediene ofte samme tabloide grep og fremstiller disse hendelsene som tragedier med et stort fokus på personlige tap, men også gjerne med stort fokus på terroristene som onde personer. Forsøk på å se grunnlaget for terroren, eller løsninger på problemet, blir i dette bildet ofte kuttet vekk. I analysen av Aftenpostens artikler rundt angrepet på Statspolitietts hovedkvarter og USS "Cole" vil vi se at slik forenkling og fargelegning er en gjennomgående teknikk.

3.4 Framing

En annen teori som er viktig å ha i mente i studiene av medier og deres rapportering av hendelser, spesielt når disse hendelsene omhandler terrorisme, er mediernes mulighet til å ”frame” nyhetssaker. Framing er studiet av hvordan *“events and issues are organized and made sense of, especially by media, media professionals, and their audiences.”* (Reese, 2001: 7) Stephen D. Reese definerer “framing” som: *“Frames are organizing principles that are socially shared and persistent over time, that work symbolically to meaningfully structure the social world.”* (Reese, 2001: 11). Med dette mener han at “framing” er en metode for å organisere allment delte prinsipper og gi symbolsk mening til disse i samfunnet.

Studiet av ”framing” innenfor media er et forsøk på å se hva slags symbolske elementer media tar i bruk i sine reportasjer, da spesielt om disse er positive eller negative. Med andre ord er det en måte å se hva slags rammeverk media tar i bruk i sine artikler. ”Den magiske kule” teorien viste seg å ikke holde, men forskere mente allikevel at media hadde en mulighet til å påvirke publikums holdninger. ”Framing” ble da ansett som en mulig teori.

Dagens framing av terror som offisielle kilder forsøker å putte frem på agendaen er i så måte meget interessant. På 80 tallet, under den kalde krigen, fremsatte amerikanske myndigheter bildet av mujahedin som den modige og offervillige frihetskjemperen som fra huler og med enkle midler bekjempet den onde invaderende Sovjetmakten.¹⁷ I dag forsøker amerikanske myndigheter å fremsette de samme menneskene som primitive voldsmenn med lite respekt både for sine egne og andres liv, særlig blir det da fokusert på mujahedins syn på kvinner og likestilling. Dette gjorde seg spesielt gjeldende før invasjonen i Afghanistan. Talibans kvinnesyn ble da en viktig del av framingen av deres samfunn. Tidligere hadde dette temaet blitt ignorert og kuttet vekk fra medias agenda, på tross av at det var et sentralt tema for uavhengige menneskerettighetsorganisasjoner.¹⁸ Samtidig valgte media, og velger bort ifra, å kommentere at dette kvinnesynet ikke er bedre i for eksempel Saudi-Arabia, en av USAs nære samarbeidspartnere i området.

---

¹⁷ NTB: ”Mujahedins i Kunar-dalen” 06\08\1985.

¹⁸ Osvold, Sissel Benneche, ”Der gråter alle guder”, Dagbladet 11/10/2003.

3.4.1 Ord er makt - Desinformasjon

Et viktig moment ved framing av saker i mediene, er deres bruk av begreper. Hva slags termer og benevnelser tar de i bruk, og hva slags symbolikk ligger det i ordene de bruker? Ikke minst er det viktig å se hvor media henter disse ordene fra. Er de referert ukritisk fra en kilde, eller har mediene egne retningslinjer for hvilke begreper som tas i bruk? Dette er spesielt viktig ved studier av bruken av begrepet "terrorisme" i medier. Ordet terrorisme er i seg selv, som nevnt, et ord med sterke konnotasjoner. Bruken av dette ordet i en nyhetssak er alene med på å frame hendelsen.

Slik som framing av nyheter er med på å strukturere og organisere prinsipper i samfunnet mente antropologen Claude Lévi-Strauss å finne at myter er med på å sette normer og verdier for stammesamfunn. Han mener at disse verdiene ikke er:

"in themselves social facts, but rather that they translate the impact on the consciousness of the individual of intellectual constraints resulting from the system of collective categories, and the way that consciousness react to such constraints" (Lévi-Strauss, 1987: 23).

I disse mytene spiller språket en viktig rolle fordi *"Among men this saturation [fra fysikk til språk] cedes its physical character and becomes symbolic."* (Lévi-Strauss 1987: 19). Språket innehar med andre ord en symbolsk makt og det er ifølge Lévi-Strauss nyttig og nødvendig å studere språkets lingvistiske struktur for å forstå denne symbolikken.

Denne symbolikken er ikke generell for enhver sosial gruppering. Tvert i mot er det nødvendig å studere en slik symbolikk *"within each culture and with what is peculiar to each culture in the form of myth, ritual and language"* (Lévi-Strauss, 1987: 22). For eksempel viser Lévi-Strauss hvordan antropologer misforstod Yurok-folket i forståelsen av begrepet "hus". Antropologene trodde lenge at dette handlet om bygninger slik som ordet "hus" symboliserer i deres kultur. For Yurok-folket forstod derimot begrepet "hus" som *"a moral person possessing a domain, perpetuated by transmission of its name, wealth and titles through a real or fictitious descent line"* (Lévi-Strauss 1987: 152). Begrepet "hus" er for Yurok-folket et stort begrep som definerer deres styresett og organiseringen av samfunnet. Ved å misforstå denne symbolikken mente antropologene lenge at Yurok folket manglet begrepet for en slik organisering og gjorde en grunnleggende feiltak ved å *"describe Yurok social organization exclusively in terms of missing features, and thus adducing its practical non-existence."* (Lévi-Strauss 1987: 152). For å kunne forstå tenkemåter og normer i

samfunnet må man altså også forstå lingvistikkenes symbolske betydninger. Og med sine valg av begreper legger media inn sterke symboler i sine artikler.

3.4.1.1 Symbolsk makt

Denne formen for symbolikk finner vi igjen hos Pierre Bourdieu når han skriver om symbolsk makt. Bourdieu definerer symbolsk makt som *”denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den.”* (Bourdieu, 1996: 38). Bourdieu viser i sin bok ”Symbolsk Makt” hvordan det ut fra en marxistisk tilnærming kan vises at denne symbolske makten kan brukes som et verktøy for dominans. Andre tilnærminger viser hvordan symbolsk makt gir strukturerende strukturer og hvordan disse igjen kan underlegges en strukturell analyse. Det var på denne måten Lévi-Strauss brukte språket og mytene for å komme dypere inn på sitt felt. Til forskjell fra mytene som er skapt i kollektivitet, er symbolsk makt, når brukt som et verktøy for dominans, skapt ut fra de herskendes klassers interesser. Og disse *”ideologiene tjener særinteresser, som de gjerne fremstiller som universelle interesser, felles for hele gruppen.”* (Bourdieu, 1996: 42). På denne måten forsøker de herskende klasser å tilføre samfunnet kunstige eller også reelle symboler og myter som tjener deres egne interesser.

Det er ikke kun de herskende klasser som forsøker dette. Bourdieu skriver:

Forskjellige klasser og undergrupper deltar i en rent symbolsk kamp for å påtvinge den definisjonen av den sosiale verden som svarer best til deres interesser, slik at feltet for ideologiske posisjoner reproducerer feltets posisjoner i en omdannet form.
(Bourdieu, 1996: 42-43)

Meget enkelt kan man si at fascismen på 30-tallet stod i en symbolsk kamp mot kommunismen, hvor de begge forsøkte å tilføre sine politiske styresett en positiv symbolikk, samtidig som de ville tilføre den andre en negativ. Symbolsk makt vil kun være virkningsfull hvis *“those subjected to it believe in the legitimacy of power and the legitimacy of those who wield it.”* (Bourdieu, 1991: 23). Brukt som et maktmiddel vil den da ha virkning til å kunne føre til at de dominerte grupper, hvis de aksepterer symbolikken, vil støtte opp under denne og dermed støtte de herskende klasser og deres videre dominans.

I etableringen av slik symbolsk makt spiller kommunikasjonen en viktig rolle. Makten til da å kunne kontrollere, og utøve innflytelse på språkets symbolikk, blir et viktig middel for å kunne styre den offentlige diskursen. Dette blir spesielt viktig når i belysningen av temaer

som terrorisme versus frihetskjemper. Å kunne styre og lede retorikkens symbolske makt er her en stor seier i seg selv.

Et interessant begrep her med henhold til norsk motstandskamp under okkupasjonen er ordet ”Jøssing”. Dette begrepet ble tatt i bruk av Nasjonal Samling (NS) som et skjellsord på motstandere av NS og den tyske okkupasjonen. Begrepet var ment å henvise til hendelsene i Jøssingfjorden 1940. Den 16. februar dette året bordet britene det tyske skipet Altmark. På denne tiden var Norge fortsatt nøytralt, og NS mente at det var stor vanære for den norske regjeringen å ikke motsette seg denne intervensjonen på norsk grunn. ”Jøssing” ble etter den tyske okkupasjonen forsøkt innført som et negativt ladet begrep i den norske dagligtalen. Norske motstandsmenn tilegnet seg dette begrepet, men de valgte å ikke anse det som et skjellsord. For dem ble dette derimot en hedersbetegnelse. Etter hvert fikk dette begrepet såpass positive konnotasjoner at høsten 1943 påla NS’ propagandaledelse *”partiets talere å unngå ’jøssing’ om motstanderne”* (Dahl et. al. 1995: 204). Vi ser her at den symbolske makten i ordet ”jøssing” fikk en drastisk endring fra negativ til positiv symbolikk. Makten over dette begrepets symbolikk var viktig i den norske holdningskampen. På denne måten ble selv NS sine skjellsord om motstanden til positive begreper. Innføring av slike nye begreper og endring av betydningen av gamle kan karakteriseres som en form for orwelliansk ”Nytale”.

Nytale ble første gang introdusert av George Orwell i fremtidsfiksjonen ”1984” (Orwell, 1999). Orwell beskriver her hvordan partiet INGSOC gjennom sitt sannhetsministerium, forsøker å få total tankekontroll over folket, blant annet ved bruk av nytale. Gjennom nytale lanseres det nye ord med en symbolikk som er etterspurt av partiet. I nytalen kan det også gis nye definisjoner og ny symbolikk til gamle ord.

På tross av at Orwell her presenterer en fiksjon, er det viktig å se at en slik nytale også kan finnes i vår egen verden. Et eksempel her var når Hitler presenterte hvordan nazistene skulle ta livet av verdens jødiske befolkning og andre, av fascistene, uønskede elementer. Dette ble ikke forklart med den rettmessige betegnelsen ”massedrap”. Istedenfor brukte han definisjonen ”Den endelige løsning”, som klart innehar mer positive konnotasjoner, og en komplett annerledes symbolsk makt enn det ”massedrap” innehar. Det samme ser man ved betegnelser som ”smarte bomber”, ”fredsstyrker”, ”demokratisk frigjøring” etc. Alle disse betegnelsene kunne ha blitt byttet ut med begreper som ga mer negative konnotasjoner, men som muligens hadde vært mer realistiske. En bombe vil aldri være ”smart” da den mangler

selvstendig intellekt som vil være et essensielt grunnlag for å være smart. Og en ”smart” bombe vil kunne bære like mye sprengstoff som en mer ”uintelligent” bombe slik at destruksjonen vil være det samme. Men begrepet ”målstyrt bombe” er klart ikke like klingende, og berører oss på en annen måte.

Begrepet ”terrorist” er i seg selv en form for nytale. Dette begrepet, dets symbolske makt og dets definisjoner er i stadig forandring. Tyskerne ønsket at dette begrepet skulle oppfattes som en definisjon på kommunister og bolsjeviker, og som vi har sett så var dette begrepet brukt under EU møtet i Gøteborg som en henvisning til tyske terrorister. Et år senere var denne konnotasjonen forandret, og mange ønsker i dag å sette likhetstegn mellom muslimske fundamentalister og dette begrepet. ”Terror” er derfor et begrep som står i stadig forandring og kan brukes meget subjektivt og med varierende symbolikk ettersom hvordan brukeren ønsker.

Denne symbolske makten og slik ”nyttale” er viktige når media rapporterer om terrorisme. Media står i en konstant kamp for å kunne skille mellom hvilke begrepsapparater de skal ta i bruk, og det de velger å bruke er i sterk grad med å frame deres rapporter. Det er klart da at å kunne sette en definisjon på nye eller gamle begreper som blir tatt i bruk av media i deres rapporter rundt terrorisme, da både om hendelser og grupperinger, er en sterk kraft. På denne måten kan disse artiklene styres og påvirkes. Gjennom dette kan det også settes rammer for behandlingen av disse hendelsene og grupperingene i den offentlige sfæren da disse artiklene igjen er med å legge et grunnlag for den offentlige diskursen rundt disse temaene.

3.5 Oppsummering media og effekt

Gjennom dette kapitlet har vi sett at media har en mulighet til å påvirke sitt publikum. Denne påvirkningen skjer ikke nødvendigvis direkte, men media kan være med på å sette dagsorden og holde andre saker borte fra denne, enten bevisst eller ubevisst eller også på grunn av manglende ressurser. Mediene kan også være med å sette rammer for den videre diskursen av disse temaene.

Viktig er det også å se at medienes budskap både påvirkes av og påvirker den symbolske makt språket har; i skriftlig, muntlig og visuell form. Det er en negativ realitet, men faktum er at et bilde gitt av media til den vestlige hemisfære av et sultende svart barn har mindre påvirkningskraft enn et bilde av et sultende hvitt barn. Samtidig vil de ord og uttrykk media

velger å ta i bruk inneha symbolsk makt. Denne symbolske makten kan enten være utviklet av media selv eller gitt av påvirkningskraft utenifra. Media har da et viktig valg å ta ved å velge hvilke symboler de velger å presentere for sitt publikum og hvilke rammer de setter for hendelsene de rapporterer om og dermed bringer videre til den offentlige sfære.

Når media rapporterer rundt temaet terrorisme blir disse medieeffektene viktige, spesielt når disse effektene sees i en symbiose. Media har i første instans en mulighet til å sette slike hendelser frem på agendaen eller kutte dem vekk. Hvis de først blir satt på agendaen, så er det viktig å se på hvilken måte dette gjøres og hvilken setting som her brukes. Man må her se hvilke syn media velger å presentere og hvilke de ikke presenterer. Som Alali og Eke sier så er *“media’s choice of label in their coverage of an act of violence stands to influence, tremendously, the audience perceptions of the perpetrators of the act.”* (Alali og Eke, 1991: 3). Viktige grunnleggende spørsmål her er for eksempel om media velger å gi både offer og aksjonister en stemme eller om kun en av partene presenteres, og i så fall hvordan. Dette bidrar til å frame hendelsens presentasjon.

I et totalitært regime vil medias belysning av hendelser, spesielt da hendelser i form av motstand mot det nevnte regime, bli styrt og bestemt av staten. I demokratiske styresett står derimot media fritt i sin behandling av slike hendelser. Allikevel blir media søkt påvirket også her i sin behandling av terrorisme. Spesielt da i forhold til hvilke begreper og definisjoner de tar i bruk og ikke minst i forhold til denne retorikkens symbolske makt. I demokratier er det allikevel ikke bare staten som påvirker.

4. Påvirkning av medieeffekter ved terrorisme

*Every nation in every region now has a decision to make.
Either you are with us, or you are with the terrorists. –
(George W. Bush, 20. September 2001)*

Så langt har denne oppgaven tatt for seg temaet terrorisme som begrep og fenomen og forståelsen av dette. Den har også forklart grunnleggende medieeffekter som er viktige å ha med seg når i studiet av medias forhold til terrorisme, og hvordan deres rapporter gjennom disse er med og påvirker den offentlige sfæren. Dette kapittelet skal ta for seg hvordan mediene selv blir forsøkt påvirket når de rapporterer om terror, både av aksjonistene, de som er rammet av terroren og av publikum selv. Media står her under sterkt press fra alle parter, men hvordan utøver dette presset seg og hva medfører det for medias dekning? Det blir da viktig å se hvilke metoder og grep som blir tatt i bruk i denne påvirkningen. Herunder blir det også nødvendig å se på forskjeller i disse metodene mellom totalitære og demokratiske stater.

Å kunne påvirke medias effekter i rapporteringen om voldelige aksjoner, vil kunne være med å styre og sette rammer for publikums holdninger og deres diskurs rundt terrorisme. Dette er dermed viktige virkemidler i kampen om handlingenes legitimitet. Dette er viktig å se på dette aspektet for å kunne forstå medias vurderinger når de skriver om terrorisme, og for å kunne analysere slike artikler.

Schoemaker og Reese lister i sin bok "Mediating the Message" (Schoemaker og Reese, 1991) opp fem hovedteorier rundt hva som påvirker medias innhold. Disse har de selv hentet fra Gans og Gitlin. Disse fem hovedteoriene er som følger:

- *Content reflects social reality with little or no distortion.*
  - *Content is influenced by media workers' socialization and attitudes.*
  - *Content is influenced by media routines.*
  - *Content is influenced by other social institutions and forces.*
  - *Content is a function of ideological position and maintains the status quo.*
- (Schoemaker og Reese, 1991: 4)

Ved dekning av terrorisme mener jeg å finne tre slike påvirkningskrefter som setter media under spesielt press. Dette er terroristene, staten og publikum selv.

4.1 Terroristenes press på media

Massemedia har utviklet seg til å bli en viktig faktor for terrorisme. En perfekt mediebegivenhet er en begivenhet som er: *“timely and unique, involving adventure or having entertainment value, and somehow affecting the lives of those being informed of them.”* (Downing, 1986: 14) En terroraksjon oppfyller på mange måter disse kriteriene perfekt. Ralph Downing påstår at slike aksjoner kan anses som teatre, hvor terroristene tar i bruk *“rhetorical forms that force the media to provide the access without which terrorism could not fulfil it’s objects”* (Downing, 1986: 14). Tim Dunne, presseansvarlig på vegne av NATO, mener i denne forbindelse å påvise ni ønsker som terroristene har i forhold til media. Disse er:

1. *Free publicity to show the world their grievances and their resolve.*
2. *Understanding of their cause, to help the public see the reason for their action.*
3. *The forum to voice their agendas and manifestos.*
4. *Legitimacy for their actions, even though many see them as atrocities.*
5. *Information about the relative value of whatever hostages they have.*
6. *Public pressure on the government to resolve the dispute in their favour.*
7. *Media coverage to damage the credibility of their adversaries.*
8. *The opportunity to cause the government forces to overreact. And*
9. *The opportunity to enhance the public environment of fear through their reports.*
(Dunne, 2003: 6)

Terrorisme kan, ifølge Dunne, anses som aksjoner skapt nettopp for å tiltrekke seg medias oppmerksomhet. Gjennom denne oppmerksomheten forsøker terroristene å oppnå flere mål. Noen av målene er ideologisk begrunnet og forsøk på å skape en forståelse for terroristenes sak (pkt. 1, 2, 3, 4). Andre er for å skape en reaksjon i samfunnet på tross av at denne ikke nødvendigvis skaper aksept for terroristenes sak (pkt. 8, 9). Media blir også brukt av terrorister for å få informasjon og oppmerksomhet (pkt. 5,6,7).

Downing tilføyer at terrorister med sine aksjoner forsøker å sende meldinger til sine egne tilhengere om at de, på tross av muligens liten suksess på det ideologiske feltet, fortsatt kan utføre aksjoner. *“The importance of this message to improving terrorists’ morale must not be underestimated.”* (Downing, 1986: 16). Det er relevant her også å snakke om en mulighet for en ”smitteeffekt” hvor handlinger og metodikker gjengitt i media inspireres og læres til andre

som kan gjenta disse handlingene. På denne måten kan terroristene ha mulighet til å få spredd sine metoder. Terrorister ønsker samtidig å sende et budskap ut til den øvrige verden. Dette er ifølge Downing først og fremst et budskap om deres faktiske eksistens. For å make å gjennomføre sine mål er terroristene, ifølge Downing, nødt til å ” *gain and hold our attention.* ” (Downing, 1986: 17). Terroristene er ifølge Downing avhengige av media for å få denne oppmerksomheten.

Terrorister tar altså bevisst i bruk media for å få sin sak på agendaen og inn i den offentlige sfæren, dette på tross av at reaksjonene ikke nødvendigvis trenger å være positive. Å skape frykt er for mange terrorister et mål når de gjennomfører aksjoner, og denne frykten er på ingen måte ment å skulle skape aksept. Men det er viktig å se at mange terrorister forsøker å begrense denne frykten til visse sosiale og/eller institusjonelle lag i samfunnet, og ikke nødvendigvis ønsker en generell frykt.

Med andre ord ønsker terroristene å komme inn på medias dagsorden, men ikke alle er like opptatt av hvordan media framer hendelsene. Da terrorisme oppfyller kravene for en god nyhet, så er det stor sjanse for at terroristene i det minste blir en viktig diskusjonsfaktor i den offentlige sfære, da både på godt og vondt. Å få en plass i media var en viktig faktor for de norske motstandsgruppene under okkupasjonen. Som vi skal se hadde de ingen forhåpninger om å få positiv omtale, men det å vise at motstanden var aktiv var en viktig seier i seg selv. Samtidig var det også viktig for disse grupperingene å spre frykt blant både tyskere og de nordmenn som støttet opp om den tyske okkupasjonen.

4.2 Statlig press på media ved terrorisme

Hoveddilemmaet for media når det gjelder terrorisme er teorien om at ” *Terrorism owe their existence to the media in liberal societies* ” (Downing 1986: 22). En del kritikere mener at media, ved å rapportere om terrorisme, gir terroristene grobunn og et grunnlag for dens eksistens. Ikke minst er det her en teori om at medias dekning av terrorisme medfører en slik ”smitteeffekt” som nevnt ovenfor. Medias rapportering om terrorisme skaper med andre ord mer terrorisme. Mange statlige instanser har derfor hatt en holdning til at nyheter om terrorisme ikke burde dekkes av media i det hele tatt. Dette er enkelt å gjennomføre i diktaturer og Downing skriver om dette: ” *Dictators can stop terrorism by denying access to the media, by trampling human rights in rooting out terrorists before the fact, and by executing terrorists without regard for the life of hostages or bystanders.* ” (Downing, 1986:

22). I et samfunn hvor ytringsfrihet og menneskerettigheter står sterkt, er denne taktikken derimot vanskeligere å gjennomføre. Allikevel har statlige institusjoner fortsatt stor interesse av å manøvrere media under slike hendelser. Tim Dunne skriver at staten ønsker å få gjennom følgende punkter:

1. *To avoid promoting the interests of the terrorists.*
2. *To separate the terrorists from the media to remove the opportunity to use coverage as a platform for their motivations.*
3. *To have the news media to portray the terrorists as criminals involved in criminal activities.*
4. *To encourage media to relay information they receive about these activities to the police.*
5. *To diffuse the situation and not have the media contribute to public anxiety.*
6. *To discourage the media from using the “weeping mother/wife” story and to avoid introducing emotion into the event.*
7. *To control terrorist access to outside information and to keep police and security plans privileged.*
8. *Not to reveal tactics, plans and details of successful operations in news reports.*
9. *Not to be duped into using terrorists’ disinformation.*
10. *To promote successes of the agencies and forces that reacted and responded, and*
11. *To gain media cooperation in deception plans. (Dunne, 2003: 6-7)*

Flere av disse punktene kan sammenlignes med styring av media som utøves i det som karakteriseres som autoritære stater, og som vi skal se ligger den nært opptil den styringen som ble ført av de tyske okkupasjonsmyndighetene i Norge. Fullstendig gjennomføring krever en sensur som håndheves av et eget byråkrati. Medier i demokratiske samfunn kan derimot i utgangspunktet selv velge å oppfylle disse punktene. Det er klart at statlige institusjoner har sin egen agenda når de utøver eller blir utsatt for terrorisme. Det da naturlig at slike institusjoner forsøker å stille seg selv i et best mulig lys, og sine motstandere i et dårligst mulig lys.

For å gjennomføre dette på en best mulig måte, legger Tim Dunne frem en godt gjennomtenkt strategi. Han sier at hvis demokratiske stater nekter media å rapportere om begivenheter utført

av terrorister så vil dette *"force them (the terrorists) to escalate the level of violence to assure that (...) media cannot ignore what they are trying to achieve"* (Dunne, 2003:10). Tanken om å nekte terrorister dekning fra media vil altså virke mot sin hensikt. Han mener det også vil være feil å nekte media informasjon om begivenhetene. Ved å holde tilbake informasjon og kommentarer, vil media bli presses ut i en situasjon hvor de uansett vil *"get the story without you, perhaps using information that is inaccurate and even dangerous, and probably not to your tactical advantage."* (Dunne, 2003: 11). Dunne ser altså tydelig et problem i at media uansett vil skaffe seg informasjon til sine saker. Selv om han her holder kortene tett til brystet, ser han helt klart problemet i at hvis media ikke får informasjon fra staten, vil de selv oppsøke andre kilder for å få informasjon og uttalelser. Å gi terroristene en slik mulighet til å ytre seg i det offentlige rom er noe av det siste statlige instanser ønsker.

Dunne mener derfor at staten burde ansette en profesjonell talsmann som har ansvaret for å informere media når terrorisme tar sted. Ved begivenheter som varer over flere dager burde det dessuten opprettes et informasjonssenter for media. Her skal de kunne hente uttalelser og få intervjuer som er planlagt av de ansvarlige institusjonene.

A properly developed mediacenter provides a common base for operations both for journalists and those who meet their needs. But it also needs a staff that is experienced and willing to spend the time and energy to meet the needs of the reporters and photo and video journalists (Dunne, 2003: 11)

Et slikt pressesenter skal altså være profesjonelt og effektivt og kunne utstyre media med den informasjonen og tilgangen de behøver.

Det Dunne her ikke sier noe om, men som er en underliggende faktor i denne strategien, er den muligheten et slikt pressesenter gir for å påvirke medias reportasjer. Å gi journalister en slik mulighet til lett tilgjengelig informasjon vil kunne fremstå som en fordel for media. Dette vil samtidig gi de statlige institusjonene en god kontroll over hvilken informasjon media gis, og ikke minst rammene for denne informasjonen.

4.2.1 Praktiske eksempler på statlig framing

Et eksempel på en slik strategi kan er beskrevet av NRK-journalisten Sigrun Slapgard i boken *"Krig og løgn"* (Slapgard, 2003). Her forteller hun blant annet om medias opptrapping til den siste Irak-krigen hvor hun selv ble sendt ut som reporter. I forkant fikk de opplæring i hvordan de skulle forholde seg som reportere i en krig. Det ble da tilbudt kursing hvor

kurslederne var erfarne militære fra spesialstyrkene (Slapgard, 2003: 15, 34). Slapgard forklarer i sin bok hvordan denne kursingen foregikk. Blant annet fikk journalistene trening i hvordan de skulle forholde seg i tilfelle de ble utsatt for kjemiske angrep. En av hovedgrunnene for at USA med sine allierte invaderte Irak, var beskyldninger om at Irak hadde slike kjemiske våpen. Det var da viktig for amerikanske og britiske myndigheter å overbevise pressen, og gjennom denne resten av samfunnet, om at Irak virkelig hadde slike våpen. Under treningen av journalistene ble det da innprentet hva slags skade slike kjemiske våpen ville kunne medføre blant annet gjennom praktiske øvelser. På samme tid ble faren for at disse skulle bli brukt ikke bare fremstilt som en mulighet, men som en hendelse som nærmest garantert ville skje. Via denne kursingen fikk da de amerikanske og engelske statlige institusjonene en uvurderlig tilgang til journalistene og en mektig sjanse til å kunne påvirke deres holdninger. Når mennesker befinner seg i en presset situasjon, som jo en krigstrening er, kan de lettere la seg manipulere. Hvorfor NRK ikke heller valgte å la erfarne krigskorrespondenter ta seg av denne opplæringen forblir uvisst.

Det samme slags virkemiddel for å kunne frame nyhetene, var USA sitt tilbud om å la journalistene gå inn som såkalte "embedded reporters" under selve krigen. Journalistene levde da side om side med soldatene og fikk tilgang på eksklusiv informasjon fra amerikanske militære myndigheter. Denne praksisen ble møtt av heftig kritikk da mange mente at journalistene ville få et personlig forhold til de amerikanske styrkene og at deres reportasjer ville bli ensidig positive til deres arbeid. Allikevel var det mange journalister fra hele verden som valgte å slå til på dette tilbudet. Åpenhjertelige journalister kan da også fortelle at de ropte "hurra" når amerikanske bomber traff sine mål. Man skal være meget sterk som journalist for å unngå å la sine reportasjer farge av slik personlig påvirkning.

Dette er helt klart taktikker utarbeidet av statlige myndigheter for å få best mulig kontroll over pressen, og styre deres reportasjer til å vinkle deres syn mest mulig positivt. Journalistene står selvfølgelig fritt til allikevel å være kritiske i sine rapporter og journalistene som dekket krigen i Irak var trolig mer påvirket av sine egne forutinntatte holdninger i sine rapporter. Allikevel får staten slik en verdifull tilgang til media, og de kan da utøve et frivillig påført press for at journalistene i større grad skriver det institusjonene ønsker. Mange statlige institusjoner har, som sagt, tradisjonelt ønsket at media skal kutte terroraksjoner mest mulig bort fra agendaen. Men som forskeren Richard W. Schaffert skriver: *"In a liberal democratic society, complete restraint of the media in the coverage of political terrorism could not be*

seriously considered. An informed electorate is, of course, vital to the maintenance of a democracy.” (Schaffert, 1992: xv). Når ytringsfriheten står som en grunnpilar, blir det mer taktisk korrekt å utøve innflytelse på hva media skriver enn å nekte dem å skrive. På denne måten klarer statlige institusjoner i det minste å kutte bort terroristenes mål, ideologier og meninger fra agendaen, og heller få frem sine egne synspunkt på disse områdene.

4.2.2 Agenda cutting av alternative meninger

Det legges samtidig store ressurser i å stoppe eller mistenkeliggjøre annen alternativ informasjon. Under okkupasjonen av Norge ble dette brukt aktivt da okkupantene samlet inn radioapparater for å stanse tilgangen til engelske BBC, og satte inn store ressurser for å stanse spredningen av de illegale aviser som brakte alternative meninger til samfunnet. Et nyere eksempel her er nyhetskanalen Al-Jazeera som har presentert en annen versjon enn USA med henhold til terror og Midtøsten. Blant annet har de blitt heftig kritisert for å ha vist opptak og taler av Osama bin Laden. På denne måten skal Al-Jazeera angivelig ha hjulpet terroristene i deres sak. Al-Jazeeras kontor i Kabul ble utsatt for angrep under invasjonen i Afghanistan. Det samme skjedde under invasjonen av Bagdad. Dette var angivelig såkalt ”collateral damage” ifølge USA, men det har senere også lekket ut et memorandum om planer om å bombe Al-Jazeera sitt hovedkvarter i Qatar. Dette skulle angivelig komme som en reaksjon på Al-Jazeera sin publisering av bilder av døde irakere under kampene i Falluja¹⁹.

At USA anser Al-Jazeera sin dekning som ufordelaktig er det uansett liten tvil om.

Forsvarsminister Donal Rumsfeldt har omtalt deres sendinger som: ” *vicious, inaccurate and inexcusable.*”²⁰. Med andre ord er Al-Jazeera, som alternativ kilde med bred dekning, med på å rive ned det virkelighetsbildet som den amerikanske regjeringen ønsker å bygge opp på samme måte som BBC i sin tid rev ned virkeligheten tyskerne presenterte i norske medier. I denne virkeligheten har ikke slike alternative meninger noen plass, og det velges derfor å omtale dem som løgnaktige og man går til ekstreme skritt for å stoppe dem. Det er her også grunn til å nevne drapet på Anna Politkovskaja, en av de få russiske journalistene som ga et alternativt og kritisk blikk på konflikten i Tsjetsjenia i den russiske pressen. Det spekuleres i om denne dekningen kan ha vært årsaken til at hun ble drept.

---

¹⁹ Bennett, Rosemary og Reid, Tim, “Editors are threatened over TV station bombing claim”, Times Online, 23/11/2005. <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,2-1885279,00.html>

²⁰ Scarborough, Rowan, “Al Iraqiya offers alternative view”, The Washington Times nettavis, 28/04/2004 <http://www.washtimes.com/national/20040427-105458-3420r.htm>

4.2.3 Retorisk kontroll

Et av de viktigste målene for statlige instanser i sitt forsøk på å styre medias budskap rundt politisk vold, er å kunne vinne kontroll over medias retorikk i budskapet de sender ut om slike hendelser. Og gjennom sitt tilbud til media om statlige kilder, har de god mulighet til å få gjennomført dette. Robert Picard skriver om dette: *“Because of the inability to explore events significantly and dependence upon official sources, much terrorism coverage involves significant struggles for rhetorical control”* (Picard, 1991: 42). Via en slik styring av retorikken i et budskap kan media være med på å bygge opp under myter, som igjen kan brukes av staten for å gjennomføre sine mål. Dette understreker Jack Lule når han skriver: *“Mythical images in the news might also help public official create a powerful climate for revenge.”* (Lule, 1991: 109). Ved å skape myter, som igjen skaper frykt i samfunnet, kan staten få gjennomført mange tiltak som et folk under normale omstendigheter aldri ville tillat.

Et eksempel her er restriksjonene og lovendringene som ble påført det tyske folk i mars 1933. Hitler brukte da riksdagsbrannen og myten om en nær forestående marxistisk revolusjon, for å legitimere disse lovendringene. Faktum viste seg å være at kommunistene i Tyskland ikke tok i bruk vold etter Hitlers maktovertakelse, i det minste ikke på kollektivt nivå, da de ble sendt til konsentrasjonsleirene (Haffner, 2004: 102-103, 110-114).

Det kan stilles spørsmål ved hvor reell frykten for terror er, og om slike lovendringer virkelig kan stoppe eventuelle terrorister fra å ta livet av mennesker hvis de virkelig vil. Ikke minst er det viktig å se at et slikt kontrollsamfunn kan være en form for terrorisme i seg selv, da privatlivet invaderes og overvåkes. Enda viktigere er det å se hvordan media i mange tilfeller refererer til disse statlige instansene uten noen form for større kritikk, og på denne måten også er med på å bygge opp under samfunnets frykt. Her kommer publikums press på media inn som et viktig aspekt.

4.3 Publikums press på media og terrorisme

Det er selvfølgelig en prioritet for media å opplyse publikum om samfunnets tilstand. Når statlige instanser går ut og advarer publikum om mulige terroranslag er det viktig at media viderefremidler dette budskapet. Problemet oppstår når statlige instanser har større interesser i å opprettholde denne frykten for å legitimere sin egen praksis, og denne interesse er større enn den reelle faren for terroranslag. De fleste har hørt historien om gutten som ropte ”Ulv, ulv!” og media burde også stille seg kritiske til dette gjentatte budskapet om faren for terrorisme

versus den realiteten vi faktisk lever i. Årsaken til dette ligger ikke bare i publikums behov for informasjon, men også i at terrorisme gir nyheter med stor grad av underholdningsverdi. Mange mener jo sågar, som bemerket tidligere, at terrorisme har som mål å bli omtalt i media og legger derfor opp til å møte medias krav til nyheter.

John David Viera skriver om dette

Contemporary terrorist activity is structured to meet the needs of television news by, for example, fulfilling conditions such as violence, intensity, unambiguity and rarity which (...) closely fit notion of newsworthiness as defined by news agencies. (Viera, 1991: 75)

Viera viser her til nyhetskriterier gitt av Galtung, Ruge og Hartley. Om dette er noe nytt som har oppstått med dagens terrorisme kan det stilles spørsmål ved. De samme elementene finnes ved terrorisme som tok sted før fjernsynet var oppfunnet. For eksempel var Jacobinernes guiljotinterror både voldelig, intens og fascinerende for massene. De offentlige hengningene på Galgeberg i Oslo var på samme måte store publikumsbegivenheter. Viera har uansett rett i at terrorisme er velfungerende som nyheter. De voldelige elementene blir for mange, spesielt de som ikke selv er berørt av terroren, underholdning. Hvorvidt denne underholdningen er til forlystelse, kan diskuteres, men at mennesker blir fascinert av slike nyheter er et faktum. Denne fascinasjonen fra publikums side er i stor grad med på å påvirke medias framing, agenda setting og agenda cutting av nyhetene.

4.3.1 Publikums fascinasjon for underholdning

Neil Postman skriver i sin bok "Amusing Ourselves to Death" (Postman, 1986) at fjernsynet har forandret publikums forventninger til media. Han mener at "*the medium becomes the metaphor*" og at fjernsynets virkemidler i høy grad influerer andre medier. Han skriver:

The shape of a man's body is largely irrelevant to the shape of his idea when he is addressing the public in writing or on the radio or, for that matter, in smoke signals. But it is quite relevant on television. The grossness of a three-hundred-pound image, even a talking one, would easily overwhelm any logical or spiritual subtleties conveyed by speech. For on television, discourse is conducted largely through visual imagery, which is to say that television gives us a conversation in images, not words (Postman, 1986: 7).

Informasjon sendt ut fra et fjernsyn er med andre ord annerledes enn den informasjonen sendt ut i mer tradisjonelle medium som avis og også radio. Postman mener at med fjernsynets inntog har også disse mediene forandret sine former for kommunikasjon.

Schissel, inspirert av Postman, tilføyer: *“Magazines, newspapers and the Internet²¹ use television techniques to sell their messages. The fundamental consideration in the age of television is that what we see and read must entertain.”* (Schissel, 1997: 21). De mener begge at fjernsynets fremste virkemiddel som medium er dets underholdning. Dette elementet gjenspeiler seg så i andre medier. Postman mener sågar at nyheter ikke lenger er til for å informere, men skal derimot tilfredsstille publikums forventning om å bli underholdt.

Når publikums ønske om å bli underholdt blir for sterkt, kan dette medføre at nyheter som i utgangspunktet spiller en liten rolle for samfunnet generelt og/eller reelt, får en sterk plassering. Som Schissel skriver: *“The newspaper industry’s passion for profit also results in the production of sensationalist and often uncontested news accounts that appear fictitious and (...) highly marketable”* (Schissel, 1997: 17). Publikums makt over mediene må derfor ikke undervurderes.

Terror innehar mange gode underholdningselementer i form av spenning, action, vold, krim og personlige tragedier. Når media ser at dette trigger publikum, følger de opp med mer nyheter på dette feltet. Om disse nyhetene i bunn og grunn er myter skapt av statlige instanser eller terroristene selv, blir ikke lenger viktig for media. Ved å plassere disse mytene på agendaen, er media med på å påvirke sitt publikum. Når slike myter opprettholdes av alle parter, vil de bli vanskelige å rive ned. Ikke minst vil de ha større grobunn for å bli en realitet, da både statlige instanser og voldelige grupperinger kan bruke slike myter som grunnlag for å ekspandere terroren.

4.5 Oppsummering av medias forhold til terrorisme

Som vi har sett, så er det flere medieeffekter som oppstår når media rapporterer rundt terrorisme, eller eventuelt unnlater å rapportere slike hendelser. Disse effektene oppstår til dels naturlig og til dels forsøkes de å styres av forskjellige parter. Agenda setting som effekt er et effektivt middel for å få slike temaer høyt oppe på den offentlige diskursen, og framingen av slike nyheter blir forsøkt påvirket av både statlige instanser og de som utfører aksjonene. Dette er med på å påvirke publikums diskurs og holdninger rundt slike aksjoner. Ikke minst kan slike påvirkninger av medias reportasjer legitimere handlinger som ellers ikke nødvendigvis ville ha blitt godtatt. Her spiller både statlige instanser og terroristene en rolle.

---

²¹ Schissel beskriver ikke hvordan Internet som det nyeste medium har påvirket andre media.

Staten kan forsøke å påvirke media til å omtale hendelsene som så grusomme og onde at de derfor må innføre restriksjoner for samfunnet. Terroristene kan derimot, hvis de makter å få sin ønskede framing av hendelsen frem på agendaen, legitimere drap på både tilfeldige sivile og utpekte ledere i samfunnet, hvis deres formål frames som et felles gode.

Både staten og terroristene ønsker sin versjon frem i media, mens den andres versjon skal kuttet bort eller fremstilles som en løgn. Dette er vanskelig for media å forholde seg til hvilke utsagn som er rene myter og hvilke som er realitet. I en slik konfliktsituasjon må allikevel media makte å beholde sin egen integritet og objektivitet så langt det er mulig. Terrorisme kan lett gjøres om til underholdningsnyheter hvor mediene presenterer et svart/hvitt bilde i form av ”Det Gode” mot ”Det Onde”. En slik nyhet tilfører allikevel lite til diskursen rundt hvorfor terrorisme oppstår og hvordan mennesker kan motvirke slike hendelser. Dette er viktig hvis media i et demokratisk samfunn skal kunne være med og opprettholde den offentlige sfære hvor alle skal ha tilgang, hvor alle skal ha rett til å uttrykke seg og bli hørt og hvor det også skal være rom for nye og alternative meninger.

Hvordan fikk så disse effektene utløp i media under krigen? For å se på dette er det først nødvendig å se på den historiske bakgrunnen for både den norske motstanden, og for den norske pressen under okkupasjonen.

5. Historisk bakgrunn

If there is anyone who still wonders why this war is being fought, let him look to Norway. If there is anyone who has any delusions that this war could have been averted, let him look to Norway; and if there is anyone who doubts the democratic will to win, again I say, let him look to Norway. (Franklin D. Roosevelt, 16. September 1942)

Denne oppgaven skal videre se nærmere på hvordan media på forskjellige tider og under vesentlig forskjellige forhold, behandler stoff rundt terrorisme, sett i forhold til den teorien som til nå er gjennomgått. Et av disse områdene er Aftenposten og voldelige aksjoner utført av nordmenn mot den tyske okkupasjonen under krigen. En grundig historisk gjennomgang av Aftenpostens arbeidsforhold, norske motstandsgrupper og konflikten internt mellom disse gruppene om bruk av metoder og ideologi, blir for stor for denne oppgaven. Det er heller ikke nødvendig å gi et fullstendig referat av disse for å analysere Aftenpostens artikler. Det skal dog nevnes at disse historiene er meget interessante. I dette kapitlet skal det kun gis et meget kort innblikk i bakgrunnen for de norske motstandsgrupperingene og de systemet tyskerne satte opp for å kontrollere pressen. Dette korte innblikket er nødvendig for å forstå noe av bakgrunnen for Aftenpostens artikler. Personer som kjenner norsk medie- og krigshistorie vil derimot kunne hoppe rett til analysedelen.

5.1 Den Norske Motstandskampen

Et tidligere medlem av Nasjonal Samling (NS) som også var politimester i en norsk by på Vestlandet under krigen har under intervju sagt at: *"De første årene av krigen merket man lite til de såkalte krigsheltene. Etter krigen blomstret de derimot opp på alle kanter."*²² Det var da også, under de første fire årene av krigen, den sivile motstandskampen som stod sterkest og ikke den militære. Denne sivile kampen involverte prester, advokater, lærere og arbeidere som i tur og orden motarbeidet NS sin misjon om å få indoktrinert fascistisk ideologi i det norske samfunnet. I tillegg var kampen om å få spredt illegale nyheter viktig, spesielt etter at okkupasjonsmakten konfiskerte alle radioene for nordmenn som ikke var medlemmer av NS. Denne kampen var i første rekke en holdningskamp utført med ikke-voldelige midler (Gordon 1978, Nøkleby, 1984). Tyskernes svar på denne sivile kampen var ofte allikevel like hard som deres tiltak mot den voldelige kampen, og den var svært viktig del av norsk motstand.

---

²² Anonym, personlig intervju 01/01/2006

5.1.1   Holdningskampen og Milorgs sabotasje

I ettertid har også den mer generelle holdningskampen, med binders i knappehullet som et av de mest kjente eksemplene, blitt ansett som svært viktig. Men om denne kampen kan det spørres om ikke Gulbrand Lunde, propagandaminister for NS under krigen, hadde et poeng når han i en tale i Stavanger 18. juli 1941 sa:

Også har vi de stakkarene som trodde de kunne stanse nyordningen i Norge ved å la være å gå på kino. Så har vi dem som tror at England sikkert vinner hvis de går med røde topp-luer, og så har vi de raringene som banker i bordet på en bestemt måte fordi de har fått ordre fra London om å gjøre det. (...) Så hadde vi en tid de rare folkene som gikk rundt omkring med 'binders' (...). Og så har vi noen som går omkring med en fyrstikk i hattebåndet med tennflaten opp. Disse folk skal være særlig 'opplyste'. Man kunne være fristet til å le hvis ikke det hele var så tragisk at det i Norge virkelig finnes folk som driver med den slags tåpelige narrestreker, mens en hel verden er i støpeskjeen... (Skodvin, 1984: 116-117).

Denne motstanden er meget velkjent blant norsk skoleungdom. Men hvor mye hadde denne motstanden for seg bortsett fra å ytre en høyst personlig mening? I møtet med den tyske stat og overvåkning utført av Abwehr (tysk etterretning), og ikke minst mot Gestapos tortur hjalp det lite med binders i jakkekragen. Da hadde nok sabotasje en større effekt. På tross av kjente navn som Max Manus og Gunnar "Kjakan" Sønsteby var den norske militære motstanden i form av sabotasje, fra Milorg sin side, svært beskjeden før 1944. De hadde inntil dette som ordre, ifølge Norsk krigsleksikon, å "bygge ut organisasjonen og drive trening, men ellers forholde seg i ro" (Dahl et. al., 1995: 346). Dette ble heftig diskutert innad i Milorg, og mellom Milorg og den sivile motstandsledelsen anført av *Kretsen*, men denne striden ble "bilagt sommeren 1943, da direkte kontakt ble oppnådd og mange misforståelser ryddet av veien." (Hansen, 2001: 123).

For noen norske motstandsgrupper var allikevel den voldelige motstanden et viktig element som ble tatt i bruk gjennom store deler av krigen. For Osvald-gruppen, som ble ledet av Asbjørn Sunde og sterkt mislikt av *Kretsen*, var det nettopp sabotasje og direkte angrep på tyskerne og norske quislinger som sto i fokus (Borgersrud 1995: 483). Dette beviste de spesielt ved angrepet mot Statspolitietts hovedkvarter i 1942.

5.1.2   Osvald-gruppen

Historien om Asbjørn Sunde og Osvald-gruppen er best dokumentert i Lars Borgersrud sin bok "Nødvendig innsats - sabotørene som skapte den aktive motstanden" (Borgersrud, 1997). I denne boken kommer det frem at Sunde og hans gruppe var en forlengelse av Wollweber-

gruppen, ledet av den tyske kommunisten Ernst Wollweber, som allerede før krigen hadde startet en sabotasjekamp mot fascistene (Borgersrud: 1997: 38-39). Spesielt fokuserte disse på sprengningen av tyske, italienske og japanske skip. Sunde hadde allerede før krigen vært med på å bygge opp et sabotasjeapparat i Norge og det var dette som ble utviklet videre under okkupasjonen. Sunde og mange andre i gruppen hadde deltatt i de internasjonale brigader under den spanske borgerkrigen og der fått opplæring i slik krigføring (Borgersrud 1995: 470, Sunde, 1947: 123). Det var med denne bakgrunnen de satte i gang sin motstand mot de tyske okkupantene. Og deres kommunistiske ideologi ble, som vi skal se, et viktig poeng for den NS-vennlige avisen Aftenpostens artikler om Sunde selv og hans gruppe.

I sin motstandskamp var Sunde og Osvald-gruppen avhengige av å påta seg betalte oppdrag for andre grupper og utførte bankran for å overleve økonomisk. Fra sovjetisk hold kom det lite støtte til Osvald gruppen annet enn på det ideologiske nivå. Milorg på sin side mottok nok flyslipp fra England til å utruste en hel arme med utstyr og våpen, spesielt mot slutten av krigen (Borgersrud 1995: 619-620). Disse flyslippene så Osvald-gruppen lite til, og i mangelen på ressurser stjal de fra Milorgs våpenlagre (Borgersrud 1995: 599-602).

Osvald-gruppen fulgte ikke Genève-konvensjonen i sin kamp. De hadde ingen merker, bar ikke synlige våpen og de sto ikke tilbake for å plassere bomber på offentlige steder som Vest- og Østbanehallen i Oslo²³ og i vertshus frekventert av tyskere. Ifølge Kofi Annan sin definisjon og Genève-konvensjonens rammer var de helt klart terrorister. Her må det påpekes at en slik kamp vanskelig kan foregå i det åpne. Osvald-gruppen hadde et av de høyeste mannfallene blant alle motstandsgruppene under krigen, og det ville nok utvilsomt ha vært høyere om de hadde fulgt Genève-konvensjonen korrekt. Det var med dette utgangspunktet at Osvald-gruppen drev sin illegale kamp mot okkupasjonen. Det må legges til at heller ikke Milorg, den i ettertid mest anerkjente norske motstands-gruppen, fulgte Genève-konvensjonens prinsipper fullt ut til enhver tid i sin bruk av asymmetriske metoder.

5.2 Bakgrunnen for Aftenpostens stoff 1940-45

Aftenposten var allerede før okkupasjonen Norges største avis og utkom med både morgen og aftenutgaver. Avisen var politisk konservativt og hadde tidlig stilt seg forståelsesfull til Hitlers maktovertakelse i Tyskland i 1933. Ikke minst hadde korrespondenten Niels J. Mürers

---

²³ Disse bombene var ment å forstyrre statsakten den 1. februar 1942 og ramme de NS medlemmer som ankom denne via tog.

artikler om konflikten i Sudetenland vært såpass ”*tyskvennlige at de kunne trykkes in extenso av naziforlaget Verlag Dr. Friedrich Osmer i Berlin under tittelen 'Prager 'Demokratie'. Die deutsch-tschechische Frage' (1938)*” (Hjeltnes 1990: 280) Avisen hadde derimot tatt sterkt avstand fra Nasjonal Samling, og mange av partiets medlemmer mente Aftenposten hadde vært direkte medvirkende årsak til partiets nederlag i valget i 1933 (Hjeltnes, 1990: 287). Flere av Aftenpostens medarbeidere ble i tillegg under krigen avskjediget, arrestert og noen ble henrettet eller sendt i konsentrasjonsleir. At det var en okkupasjonsvennlig gruppering av ansatte ville vært en unyansert påstand. Allikevel beskrives Aftenposten som ”*de konservatives hovedorgan, av okkupantene sett på som tyskernes hovedorgan i Norge*” (Hjeltnes 1990: 36) og det er viktig å se kort på hvordan landets største avis ble okkupantenes hovedorgan.

5.2.1 Tysk ønske om propaganda

Det er viktig å påpeke her at ingen aviser ble uberørte under krigen. Til forskjell fra for eksempel kirkestriden og skolestriden, hvor prester og lærere stilte seg sterkt imot en nazifisering av disse områder, fikk man aldri noen pressestrid i Norge. Det er også ytterst tvilsomt at en slik strid ville vunnet frem på lik linje med de andre. Tyskerne planla først å vinne krigen, senere kunne de innføre sin politikk for fullt i det norske samfunnet på lik linje som i Tyskland. Pressen var derimot et viktig middel for deres propaganda også under krigen. Goebbels hadde en nøye planlagt strategi for sin propaganda og norske aviser var ikke utelatt i denne. Retningslinjene for de norske avisene ble lagt frem allerede den 24. april 1940, da okkupantene publiserte de prinsipper pressen heretter skulle jobbe etter. Skriftet hadde tittelen ”*Militære grunnsetninger for pressen.*” I skriftet blir det klargjort, gjennom ni punkter, at avisene heretter skulle overvåkes via en streng sensur og at kritikk av okkupasjonsmakten ville bli hardt slått ned på. Ovenfor publikum skulle derimot avisene se ut som om ingenting hadde skjedd. Sensuren var spesielt streng for de riksdekkende avisene. Pressen var altså noe av det første tyskerne ønsket å kontrollere (Wasberg, 1960: 275-276).

Etter hvert som okkupantene fikk sterkere fotfeste, ble også presset på avisene mer merkbart. Mange valgte å avslutte sin virksomhet, og andre ble tvunget til å avslutte. De resterende måtte føye seg etter de tyske direktiver, gjerne med ny redaktør, og ofte slå seg sammen med andre aviser i nærmiljøet. Ifølge Guri Hjeltnes utkom det før krigen 260 aviser. Kun 114 av disse utkom kontinuerlig gjennom hele krigen (Hjeltnes 1990: 15). For en fullstendig gjennomgang av avisenes forhold under krigen og spesielt oppgjøret mellom aviser som

stanset sin produksjon, og de som ikke stanset sin produksjon anbefales å lese Guri Hjeltnes sin bok "Avisoppgjøret etter 1945" (Hjeltnes, 1990). For denne oppgaven vil det kun være nødvendig å gi en kort oversikt over avisenes vilkår.

5.2.2 Presseabteilung

Tyskerne opprettet tidlig Reichkommissariatets Hauptabteilung für Volksaufklärung und Propaganda, Rikskommisariatets avdeling for folkeopplysning og propaganda, som hadde til oppgave å både lede og kontrollere pressen. Hvor viktig tyskerne anså dette oppdraget, kan antydes ved det faktum at propagandatropen ble sendt over i første rekke. Dette medførte stor skade, da flere i gruppen var plassert om bord på skipet Blücher, som ble senket på vei inn i Oslofjorden (Hjeltnes 1990: 43). Det må også legges til at en del av denne gruppens oppgave var å dekke kamphandlingene i Norge, og dette var klart en medvirkende årsak til at de ble sendt over med første ladning tyske soldater.

Innunder Rikskommisariatets avdeling for folkeopplysning og propaganda, stod den tyske presseavdeling, Presseabteilung, ledet av Hans Moser. Det var denne avdelingen som hadde hovedansvaret for den norske presse. Nasjonal Samling startet også opp sitt eget Pressedirektorat innunder Kultur- og folkeopplysningsdepartementet (Dahl et. al. 1995: 277, 328-329). Utad ble det slått fast at det tyske Presseabteilung hadde hovedansvaret for avisenes utenriksstoff og militære og politiske nyheter, mens det NS-ledede Pressedirektoratet skulle ha ansvaret for innenriksstoffet (Hjeltnes 1990: 56-60). I realiteten fungerte dette kun på papiret ifølge den svenske journalisten Benkt Jerneck. Han var i tiden 1942-1943 Tidningarnas Telegrambureau, det offisielle svenske telegrambyrå, sin korrespondent i Norge. I sin bok "Folket uten frykt" (Jerneck, 1945) har han gitt en inngående skildring av hvordan hverdagen var for journalister i Norge under krigen. Han hadde personlig kontakt med både Presseabteilung og pressedirektoratet og ifølge han var det få eller ingen nyheter av særlig verdi som ikke hadde blitt godkjent av tyskerne, før NS fikk gi dem videre til de norske journalistene. Om det norske Pressedirektoratets leder Anders Beggerud og om direktoratet selv, skriver Jerneck: "*Hans innflytelse på den norske pressepolitikk er minimal. (...) Ville man ha virkelig informasjon, henvendte man seg sjelden eller aldri til ham eller noen av direktoratets funksjonærer. Det var bare å kaste bort tiden.*" (Jerneck, 1945: 59) Det var det tyske Presseabteilung som hadde den virkelige makten.

For mindre lokalaviser kunne den tyske overvåkingen være av den milde sorten. Hos de store avisene var derimot presset større, og Aftenposten merket dette spesielt. Hjeltnes beskriver i sin bok hvordan Aftenposten fikk innsatt ny NS-vennlig redaksjon under unntakstilstanden i Oslo i september 1941. Å stoppe utgivelsen av avisen var ikke en mulighet da tyskerne mente den var særs viktig i propagandaøyemed (Hjeltnes, 1990: 283). I hovedsak ble ikke avisene utsatt for forhåndssensur, men tyskerne var spesielt varsomme på nyheter som gjaldt sabotasje og fiendtlige handlinger mot okkupasjonen innad i landet. I de militære grunnsetningene for pressen av 24. april 1940 står det da også under punkt 2:

Alle meldinger med militært eller utenrikspolitisk innhold og slike meldinger som kunne skade henholdsvis den tyske krigsmakta interesser eller landets forsvar eller begge lands sikkerhet, må forelegges de tyske kontrollerende myndigheter før de offentliggjøres. De får et visum, som dog ikke må trykkes i avisen. Alle manuskripter forsynt med et slikt visum må oppbevares. (Wasberg, 1960: 275).

Slike nyheter måtte altså forelegges en forhåndssensur hos de tyske myndigheter. Som vi skal se, ble nyheter rundt sabotasje og motstand mot okkupasjonen i Norge stort sett kuttet vekk fra agendaen og tiet i hjel i pressen.

5.2.3 Journalistiske forhold for dekingen av Henrik Ibsensgate 7

Anslaget mot Stapos hovedkvarter ble derimot behandlet annerledes, og tyskerne inviterte utvalgte journalister til å overvære rettsaken mot de arresterte. Bengt Jerneck maktet å komme seg med blant disse pressefolkene, til stor forargelse for okkupasjonsmakten. Han har i sin bok gitt et grundig referat fra denne. Dette referatet står i sterk kontrast til det som vi skal se kom frem i Aftenposten på samme tid. Jerneck bemerker noe meget viktig rundt denne rettsaken og pressen. De norske presserepresentantene som var tilstede under rettsaken hadde fått ettertrykkelig beskjed fra tyskerne at dette var en:

sensasjonell sak (...) de [tyskerne] ventet fyldige referater, som skulle vise allmennheten hvor ubønnhørlig strengt myndighetene griper inn mot enhver form for organisert motstand, hvor korrekt og rettferdig man tross alt går fram og hvor grundig alt granskes før dommen faller. Men det viktigste av alt: De anklagede skulle så utførlig som mulig beskrives som samfunnets berme, i motsetning til den store majoritet av landets lojale befolkning, som tross politisk 'umodenhet', allikevel representerer den høytstående nordiske rase, som senere skulle inngå som likestilt og verdig medlem av den store germanske familie. (Jerneck, 1945: 127).

Det var altså med dette grunnlag at okkupantene slapp pressen inn i rettsalen. For å sikre seg at dette utfallet ble som ønsket gikk de enda grundigere til verks ifølge Jerneck. Etter endt dag i rettsalen fikk "pressens representanter ordre om å gå inn i et sideværelse for å motta

instruksjoner av den tyske presseleder” (Jerneck, 1945: 134). Med andre ord fikk de her streng beskjed om hva de skulle skrive, og eventuelt hva de ikke kunne omtale. Dette sammenfaller i stor grad med de punktene Tim Dunne mente statlige instanser ønsker fra media ved dekningen av terrorisme. Okkupantene hadde sågar stilt opp et mediesenter, dog med krav til hva pressen skulle skrive og ikke kun være informerende slik som Tim Dunne beskriver.

Det er på denne bakgrunnen man må analysere artiklene fra Aftenposten rundt norsk motstand under krigen. Ikke bare var det en liten gruppe pålitelige NS-menn, hvorav Jerneck blant annet beskriver en som *”den mest fanatiske nazist i hele byrået og kjent for sin krasse og kyniske opptreden*” (Jerneck, 1945: 126), som fikk anledning til å skrive om slike saker. De ble også grundig veiledet av okkupasjonsmakten i hvordan de skulle fremlegge sine artikler. I en slik atmosfære er det lite rom for den frie mening. Dette har, som vi skal se, gitt betraktelig utslag i Aftenpostens artikler.

5.2.4 Oppsummering av Aftenpostens bakgrunn

Med andre ord var det under et totalitært regime, med streng sensur, at Aftenpostens medarbeidere måtte produsere sine artikler. Disse medarbeiderne kunne gjerne personlig støtte fascismen, men i analysen av artiklene de skrev rundt norsk motstand blir uansett deres personlige meninger irrelevante. Disse artiklene er skrevet ut fra et ønske lagt frem av en totalitær stat, og det er ut fra denne settingen at disse artiklene må analyseres. Makten og ansvaret lå hos okkupanten.

Når dette er sagt, så skal det nevnes at artiklene også kan være skrevet med stor personlig innlevelse, og at artikkelforfatterne som engang skrev disse nok kan ha ment hvert ord de skrev. Det var da også fordi de i utgangspunktet støttet opp om den totalitære stats ønsker at de fikk lov til å skrive disse artiklene.

6. Pressens dekning av Henrik Ibsensgate

If the Party could thrust its hand into the past and say this or that event, it never happened - that, surely, was more terrifying than mere torture and death. (George Orwell "1984")

Da Osvald-gruppen sprengte statspolitietts hovedkvarter den 21. august 1942, utløste dette en rekke artikler i det nazikontrollerte Aftenposten. Tidligere var det få sabotasjeaksjoner som hadde medført særlig dekning i avisene. Den første aksjonen som i det hele tatt ble nevnt i mediene var anslaget mot Øst- og Vestbanehallen natt til 2. februar 1942, da samme gruppen hadde plassert kofferter med sprengstoff i disse hallene. Tidligere sabotasjeaksjoner hadde i beste tilfelle blitt omtalt som ulykker eller uhell eller som oftest ikke nevnt i det hele tatt.

En aksjon som er verdt å nevne i denne forbindelse var det britisk-ledete Linge-Kompaniets anslag mot Hydro og tungtvannsfabrikken på Vemork ved Rjukan, en av de mest omtalte sabotasjeaksjonene i etterkrigstiden. Dette anslaget tok egentlig form av 4 forskjellige angrep. I første omgang forsøkte britiske militære å i landsette 50 spesialtrente britiske soldater via glidefly den 18. oktober 1942. Dette forsøket ble katastrofalt mislykket, da flere av glideflyene havarerte og alle overlevende ble tatt til fange og senere henrettet av tyskerne. Deretter satte den britiske sabotasje organisasjonen, Special Operations Executive (SOE), inn Linge-Kompaniet som klarte å sprengte deler av fabrikken i en aksjon utført natt til 28. februar 1943. Tyskerne klarte å gjenoppbygge fabrikken, og amerikanske bombefly ble sendt for å ødelegge den en gang for alle, under et angrep den 16. november 1943. Dette mislyktes, da lite skade ble gjort på selve fabrikken. Tyskerne valgte allikevel å flytte det oppsamlede tungtvannet til tryggere område i Tyskland. Linge Kompaniet ble igjen satt inn og senket fergen "Hydro" på Tinnsjøen i Rjukan den 19. februar 1944. 14 nordmenn og fire tyskere, som var passasjerer om bord, mistet livet i aksjonen, men tungtvannet om bord ble senket for godt.

I ettertid er dette både fra alliert og tysk side betegnet som en av de mest vellykkede aksjonene under krigen. Da spesielt med henhold til Linge Kompaniets innsats. Selv har jeg gått gjennom både Aftenposten og NS organet Fritt Folk, fra tidsrommene da de forskjellige angrepene tok sted. Det viste seg da at de to første anslagene fikk ingen dekning i mediene, selv ikke da 50 britiske elitestyrker ble tatt til fange. Den amerikanske bombing fikk oppmerksomhet og på samme måte ble senkningen av "Hydro" slått opp, men denne senkningen ble konsekvent omtalt som en tragisk ulykke. Noen form for sabotasje blir i denne anledning aldri nevnt. Saken, spesielt rundt granskningen av hvorfor skipet gikk ned, forsvant

fort fra mediene etter at sjøforklaringen slo fast at det ikke var noe galt med selve skipet.²⁴ Tyskerne ønsket altså ikke å innrømme at det her var snakk om sabotasje. Anslaget mot Statspolitiets hovedkvarter fikk på den annen side stort oppslag som sabotasjeaksjon. Årsaken til denne forskjellsbehandlingen kan ha vært tidsrommet handlingene ble begått. Anslaget mot Stapos hovedkvarter skjedde tidlig i krigen, mens senkningen av "Hydro" tok sted i en periode hvor Tyskland trakk seg tilbake på de fleste fronter. Som vi skal se senere kan det allikevel ha vært andre omstendigheter som la føringer for denne forskjellen i dekning.

I alt trykket Aftenposten 12 artikler og notiser om anslaget mot Stapo i tidsrommet 25. august til 9. september 1942. Av disse var 3 mindre, men allikevel viktige, notiser om avsagte og fullbyrdete dødsdommer og tukthusdommer. Resten av artiklene består av kommentarer om aksjonen og moralisering rundt denne. Etterlysning og beskrivelser av motstandsmennene Petter Bruun og Asbjørn Sunde kom også på trykk. I tillegg ble det også trykket grundige referater fra rettsaken mot de anklagede hvor også tidligere aksjoner ble belyst. Den eneste andre motstandsaksjonen som fikk lignende dekning var likvideringen av generalmajor Karl Marthinsen den 8. februar 1945. Denne aksjonen utløste daglige meldinger om faren ved terror frem til krigens slutt. For denne oppgaven vil det også være interessant å belyse noen av disse.

6.1 Kommunistisk terrorgruppe

Den første meldingen i forbindelse med sprengningen av statspolitiets hovedkvarter kom på trykk på forsiden av Aftenpostens morgenutgave den 25. August, fire dager etter selve aksjonen tok sted. Overskriften lyder "Kommunistisk terrorgruppe foranstalter sprengstoffattentat i Oslo." Artikkelen er illustrert med 2 bilder av Asbjørn Sunde og ett bilde av Petter Bruun. I artikkelens ingress kommer det frem at en politimann er død og to andre lettere såret. Videre står det "*Alle gjerningsmenn, unntatt to, er anholdt og har tilstått*" for de to gjenstående, Sunde og Bruun, utloves det en belønning på 50000 for hver. Artikkelen dekker store deler av forsiden og er den eneste av forsideartiklene i denne utgaven som er illustrert.

Artikkelen forklarer at gjerningsmennene tilhører en kommunistisk terrorgruppe som er støttet opp av bolsjevikiske og britiske agenter som "*feigt står bak dem*" og at disse "*umennesker er*

---

²⁴ Anonym Aftenposten korrespondent, "Da 'Hydro' gikk til bunns på Tinnsjø." Aftenposten Morgen, 26/02/1944

gått til sitt verk uten hensyn til befolkningens liv og eiendom.” Med andre ord er det en inhuman gruppe mennesker uten skrupler man her har med å gjøre, som ikke minst tilhører et større internasjonalt nettverk. Artikkelen skriver at det er politimannen Arne Tofteberg som har avgått med døden, men den sier ikke at det er statspolitiets hovedkvarter som har gått i luften. Derimot beskrives målet for sprengningen som *”lokale i en kontorbygning i Henrik Ibsensgate i Oslo.*” For en oppegående nordmann kan det på den annen side ikke ha vært vanskelig å gjette seg til hvilke lokaler det her var snakk om. Resten av artikkelen gir fysiske beskrivelser av Sunde og Bruun, og anmoder allmennheten til å gi opplysninger som fører til en pågripelse av disse. Opplysningene *”vil bli behandlet fortrolig.*”

6.2 Terroristene iblant oss

På side 2 i samme avis finner man på lederplass nok en artikkel som tar for seg hendelsen. Dette var for øvrig en yndet plass for Aftenposten å ta i bruk når de skulle kommentere motstandsfolk eller henrettelser. Henrettelser med dom ble som oftest publisert i et forsøk på å skape en preventiv effekt på motstand, og som oftest ble de fulgt opp med en kronikk nettopp på side 2. Lederen denne dagen har overskriften *”Terrorbanden er avslørt.”* Kommentaren tar for seg aksjonen og folkets reaksjon på denne. Artikkelen legger ikke skjul på hvem det her menes at man her har med å gjøre, men skriver at;

Forøverene er en kommunistisk terrorbande, som riktignok har holdt til huse blandt oss, men ellers er oss vesensfremmede. De er gjengangere fra det gamle marxistsamfunn. Derfor har det også falt lett for Moskvas og Londons agenter å tre i forbindelse med dette pakk og forberede forbrytelsen.

Avisen legger til at det

I disse dager har det hvilt som et trykk over Oslos befolkning. Man følte seg sikker på at ingen av Oslos sindige og lojale borgere kunde ha opptrådt som dynamittbanditter etter kommunistisk mønster. Men så lenge man ikke hadde visshet, næret mange frykt for at opphisselsestrafikken fra visse klikker muligens kunde ha forledet et eller annet skjørt hode til en avsindig terrorhandling. Gjennom befolkningen har det gått en bølge av motvilje mot oppviglerklikkene med deres fete og glatte talemeter.

Det er helt klart forbrytere av verste sort som står bak angrepet. Aftenposten mener allikevel at gode og lojale nordmenn stod samlet mot slike mennesker. Uttrykket *”lojale”* hadde for mange en helt annen mening enn det den NS-vennlige avisen Aftenposten la i uttrykket.

6.3 Kommunistiske terrorister versus motstandsmenn

Etter dette tok det hele 3 dager før saken igjen ble nevnt i avisen. Men på førstesiden i morgendnummeret den 28. august kom det helt klart frem hva slags reaksjoner som fulgte av aksjonen. I en kort notis med overskriften *"Fem dødsdommer og tre tukthusdommer avsagt over nordmenn."* Tre av de dødsdømte ble dømt for "terrorforbrytelser" eller forsøk på slike. De to øvrige dødsdømte ble dømt for *"virksomhet for en fiendtlig stat og for tilskyndelse til mord"* en av disse ble i tillegg dømt for å ha holdt våpenlager. De øvrige fikk tukthusdommer for ulovlig våpenbesittelse. Det er her interessant å se at de tre som av den tyske domstolen SS- und polizeigericht "Nord" ble dømt for "terrorforbrytelser", alle var kommunister og medlemmer av Osvald-gruppen. Disse var Reidar Kristoffersen, Carl Johan Jacobsen og Alf Johan Gundersen. De øvrige er derimot ikke kjent fra denne gruppen, men var derimot medlemmer av Milorg som hadde samarbeidet med kommunistene og deres grupper ved bl.a. likvideringer. Allikevel valgte tyskerne i sine dommer helt klart å gjøre et skille mellom kommunister og øvrige motstandsmenn ved å sette terroriststempelet kun på den første gruppen.

Dette skillet blir enda tydeligere på side 2 i samme avis hvor man finner en større artikkel som rapporterer fra selve rettsaken. Overskriften i seg selv sier mye om tyskernes og medienes forhold til terrorisme. Denne lyder som følger: "Terrorbande og motstandsbande møtes for krigsretten." I selve artikkelen kommer det frem at Milorg mennene har hatt forbindelser og samarbeidet med kommunistene, men selve terroristbetegnelsen er i artikkelen forebeholdt kommunistene. Disse er helt klart en meget farligere gruppe ifølge artikkelforfatteren, da de er grundig skolert i utførelsen av sabotasje av forskjellige typer. Ikke minst har de fått grundig politisk indoktrinering. Milorg mennene omtales derimot som "jøssinger" av typen "innskrenkede" mennesker som har vært uheldige og havnet på anklagebenken fordi de har hentet inspirasjon fra London og fulgt oppfordringen derfra om å utøve sabotasje. Men de har ikke den samme opplæringen i illegalitet som det kommunistene har, ifølge artikkelen. Flere av kommunistene hadde da også fått trening under borgerkrigen i Spania.

Artikkelen er gjennomgående i sitt skille mellom de forskjellige motstandsmenn. Bl.a. beskrives det hvordan likvidasjonen på den angivelige angiveren Kolbjørn Braaten på Årnes ble planlagt og utført. Artikkelen skriver da:

Braatens bopel og utseende ble av en stedlig jøssing demonstrert for en terrorist som satte seg i forbindelse med en annen terrorist fra Oslo som kom opp og besiktiget forholdene. Det

ble ordnet med revolver og ammunisjon. Etter et mislykket forsøk kom terroristen fra Oslo opp på ny og denne gang gikk det bra. Han nærmet seg Braaten og knallet et skudd i nakken på ham. Denne likvidasjonsmåte hadde terroristen lært under borgerkrigen i Spania. Dit var metoden brakt med bolsjevikagenter fra Moskva.

Man ser her at Aftenposten i 1942 valgte å anse Milorg for motstandsmenn på et mer generelt grunnlag, mens de som lente over til kommunistisk ideologi i sitt politiske syn fikk betegnelsen ”terrorister”. Dette til tross for at avisen mente Milorg mennene også hadde utført sabotasje og planla angrep på den tyske forsvarsmakten i tilfelle av en alliert invasjon av Norge. Denne inndelingen av motstandsgruppene fant man, som sagt, igjen i dommene krigsretten felte over de dømte.

6.4 Myten om Sunde

Morgenen den 29. august trykket Aftenposten nok en artikkel rundt sprengningen av Statspolitietts hovedkvarter. Denne gangen var det et større portrett av Asbjørn Sunde som ble lagt fram. Artikkelen med tittelen ”Osvald” var illustrert med et bilde av Asbjørn Sunde, og var i stor grad basert på hvordan de dømte hadde beskrevet han under rettsaken. Artikkelen beskriver Sunde som en mektig og mystisk mann med kontakt til både London og Moskva. Med utpressing og trusler har han presset andre til å utføre aksjoner og sabotasje. Selv har disse, ifølge artikkelen, i stor grad vært skakkjorte ungdommer som har blitt forledet av kommunismen til å begå sine handlinger.

Bak Sunde står, ifølge artikkelen, et mektig apparat som også var i sving under borgerkrigen i Spania. Den beskriver han som ”*klok, hard og kald. Han hadde hemmelige krefter bak seg. Her i landet og utenfor landet. Han fikk alle penger han trengte. Han kunne betale for utført arbeid. Osvald var farlig for venner og fiender.*” Denne artikkelen er med på å bygge opp og støtte opp under mytene rundt Asbjørn Sunde. Som nevnt fikk Osvald-gruppen og Sunde lite økonomisk og materiell støtte, verken fra London eller Sovjet.

På denne måten kan man se at Aftenposten med sin artikkel den 29. august var med på å bygge opp mytene rundt Sunde, men han var selv ikke fremmed for slike myter. Han benektet de verken i den interne NKP striden etter krigen eller under spionsaken mot han i 1953. Uten en slik myte ville han kun fremstå som et normalt menneske. Allikevel kan det samtidig stilles spørsmål om Sunde ble brukt som en protagonist i et spill med flere forskjellige aktører. Gestapo ønsket å fremstille Sunde som den store satan, Komintern og Sovjet ønsket seg

innflytelse i Norge og POT trengte i 1953 å bevise at de gjorde en jobb og brukte derfor Sunde som syndebukk. Hvordan Sunde selv opplevde dette er det bortkastet å spekulere i, men om han noen gang egentlig var noe mer enn en helt alminnelig person er et interessant diskusjonstema.

6.5 Londons løgn

Den 2. september kom en ny artikkel på trykk i Aftenposten på avisens lederplass. Denne artikkelen har tittelen "Avslørende ekko" og er en kommentar på London og Moskva radio og deres kommentarer til sprengningen av Henrik Ibsensgate 7. På tross av at begge radiosendingene er nevnt, er det kun London radio som blir direkte sitert. I kommentaren går Aftenposten til angrep på diverse utsagn fra London radio som de mener er hyklerisk og direkte løgnaktig. Artikkelen mener at kommentarene forsøker å dekke over at det er Secret Service og den sovjetiske søsterorganisasjonen G.P.U. som står bak sabotasjen. Den mener også at London radio er hyklerisk da de beklager en norsk politimanns død, spesielt siden London radio vanligvis beskriver "*norske politimenn som bødler, terrorister, lakeier osv.*" Denne uttalelsen fra norske myndigheter i London viser at det her var en kamp om folkemeningen hvor tyskerne på denne tiden var jevnbyrdige. I realiteten var det ingen i London som ofret en tåre for Tofteberg og Aftenposten kan her sies å ha et poeng, da han sto høyt oppe på likvideringslistene sendt over fra London. Men dette var tydeligvis ikke mulig å uttale direkte i radiosendingene sendt til Norge.

Artikkelen sier lite om de anklagede bortsett fra på slutten. Her understreker sin påstand om at de dødsdømte selv ble terrorisert av Sunde som, ifølge artikkelen, drev dem "*til serier av terrorhandlinger og som skalv [her: de dømte] når han ga dem sine ordrer.*" Artikkelen viser her en viss medlidenhet med de dømte "terrorister". En liknende medlidenhet har også kommet frem i andre artikler, men kun ved lignende anledninger som denne, hvor Sunde sin ondskap og makt skal understrekes. De dømte omtales da som naive og lavpannede, en beskrivelse som står i stil med de tyske ønsker for referat fra rettsaken. Avisen har allikevel ingen tvil om at de ikke lenger kan fungere i det normale samfunn og derfor må henrettes. I andre artikler omtales de som hensynsløse forbrytere når dette passer bedre.

6.6   Kommunister uten sjel

Denne omtalen understrekes tydeligere i artikkel på lederplass den 5. september 1942. Artikkelen har overskriften "En gløtt gjennom den sprengte dør." Artikkelen tar for seg hele 3 forskjellige temaer som henger sammen. Starten av artikkelen er for denne oppgaven mest interessant da den er en moralsk forklaring på hvorfor de dødsdømte motstandsmennene må dø. Den skriver at disse mennene er "*nordmenn som alle oss andre, de har gått på norske skoler, er konfirmert i norske kirker og har nytt de samme samfunnsgoder som andre nordmenn.*", artikkelen fortsetter etter dette med å sette et skarpt skille mellom disse nordmennene og alle andre. Artikkelen mener de dømte aldri mer kan bringes inn i det samfunn de kommer fra fordi "*deres sjel er drept av kommunismen.*"

I løpet av dette har artikkelen maktet å fremlegge to aspekter. Enhver person kan være en potensiell "terrorist" da de oppfører seg og ser likeens ut som alle andre, ikke minst har de vokst opp og lever i det samme samfunn som sine mer "gode" landsmenn. De kan derfor umulig pekes ut på en vanlig gate. Samtidig har artikkelen gjort sterkt rede for at disse personene aldri kan komme tilbake til normalt samfunn, da de med sin ideologi har blitt avstumpede og dyriske som mennesker. Eneste utvei er da å ta livet av de dømte. Artikkelen skriver videre at denne forledelsen til kommunismen og dens onder har pågått mens resten av samfunnet har sett på, uten å ta ansvar og bryte inn. Den har tvert imot blitt akseptert og oppildnet til, via litteratur, presse, taler og til dels i kirken.

Vi tålte at Sovjets symboler blev båret gjennom våre gater på de norske arbeideres festdag. At den norske regjerings ledende menn, som kongen hadde kalt til sitt bord som rådgivere, marsjerte i toget under bolsjevismens faner.

Det er altså disse, og i høyeste instans kongen sin feil, at de unge dødsdømte må bøte med livet for sin "villfarelse".

Videre skriver artikkelen at en slik naivitet ovenfor Sovjet kunne unnskyldes fordi "*Sovjet har holdt sine grenser hermetisk lukket.*" Men nå som de tyske tropper har invadert landet skriver artikkelen at enhver kan skue hvilke grusomheter som tok sted "*bak Potempkins kulisser.*" Artikkelen avsluttes med at dette kunne beskues på en utstilling som var satt opp på Tullinløkka.

Denne artikkelen er i stor grad moraliserende over de dødsdommer som har blitt felt. Den forsøker, ved å sette frem Sovjet og kommunismen som grusomme, å forklare hvorfor de

dømte, på tross av at de er nordmenn, må fjernes fra jordens overflate. Den insinuerer samtidig at dette er noe som i Norge hører fortiden til og at det ”nye” Norge kommer seirende ut ved å støtte Tyskland.

6.7 Atter kommunister som terrorister

Den 7. september trykkes det nok en artikkel med referat fra en rettsak. Dette var rettsaken mot de arresterte som var direkte involvert i anslaget mot Henrik Ibsensgate 7. Dette var den andre og siste rettsaken mot motstandsmenn i Norge som pressen fikk overvære under krigen. Utslaget av rettsaken var rimelig klart allerede før publikum hadde lest artikkelen. I en notis ved siden av stod det at alle de tre anklagede, Sigurd Hansen, Alf Kristiansen og Håkon Eriksen, var dømt til døden for terrorforbrytelser, virksomhet for fiendtlig stat og for å ha holdt lager med våpen og sprengstoff. Til sammen fikk de for dette 9 dødsdommer pluss at Håkon Eriksen i tillegg til en dødsdom ble dømt til 5 års tukthus.

Artikkelen rundt rettsaken er i stor grad referat fra hvordan de dømte ble arrestert og begivenheter som da fant sted, og beskrivelser av de våpenlagre som ble funnet i Sigurd Hansens bopel. Det nevnes derimot ikke at Sigurd sin kone, Rigmor Hansen, samtidig ble arrestert. Hun døde senere på Victoria Terrasse. Det legges stor vekt på at Alf Kristiansen skulle være Asbjørn Sunde sin nestkommanderende, men enda mer fremheves det at de dømte unnlot å fortelle om bomben som var plassert i Henrik Ibsensgate 7, som gikk av mens de tiltalte satt i forhør for andre aksjoner. Tilbakeholdelsen av denne opplysningen mener artikkelens forfatter at kun forverret deres stilling. Artikkelen fortsetter med den klare mellomoverskriften ”Atter kommunister som terrorister”. Her beskrives de dømtes kommunistiske bakgrunn og hvordan de ble opplært i sabotasje under borgerkrigen i Spania, men utover dette forklares ikke denne underoverskriften nærmere.

Det gis også referat fra hvordan sprengningen ble planlagt og gjennomført. Sprengningen omtales da som en forbrytelse. I tillegg blir det forklart hvordan de involverte bedyrer sin uvitenhet og at de ikke på forhånd visste hva oppdraget gikk ut på. Både avisens artikkel og retten har liten tro på denne unnskyldningen.

I referatet fra den foregående rettsaken var Aftenposten nøye på å forklare de dømte som naive sjeler som hadde blitt lurt av kommunismen og truet av Sunde til å utføre attentater og sabotasje. Denne gangen velger avisen å ikke vinkle saken på denne måten. Dette er trolig

fordi de anser og ønsker å framheve Alf Kristiansen som Sundes nestkommanderende og dermed en av hovedmennene.

6.8 Den onde ånd

Den 8. september står det en kort notis på morgenutgavens førsteside at alle dødsdommer fra begge de foregående rettsakene har blitt fullbyrdet. På lederplass samme dag kan man lese en artikkel med overskriften ”Den onde ånd.” Denne lederen gir, på samme måte som lederen trykt 5. september, en moralsk begrunnelse for hvorfor de dømte måtte henrettes. Her kan man igjen lese at det er bolsjevismens onde som har tatt over hos disse;

jevne norske småårsfolk med jevn begavelse. Det er bolsjevismen under navn av kommunisme som på et tidlig trinn i deres utvikling har fått tak i dem, har avstumpet dem, har podet bolsjevismens blinde hat inn i deres sjeler. Det er de røde frukter av denne prosess som no avslutter deres forspilte liv.

I artikkelen kan man lese at deres terrorforbrytelser overgår selv det en vanlig forbryter ville vært villig til å utføre ”*selv en rovmorder som slår sitt offer ned og stjeler hans lommebok, vil vike tilbake for masse mord for 50 kroner.*” De dømte er altså ikke bare å anse som forbrytere, men noe langt verre.

Ansvar for deres vei til tragedie mener artikkelen, som den gjorde 5. september, ligger hos samfunnet som ikke maktet å ”*beskytte ungdommen mot den røde pest, fordi pestens frukter hørte med i systemet. Var en del av det høyt lovsungne, angivelig Gud velbehagelige liberalistiske, humanistiske demokrati.*” Lederartikkelen mener at dette systemet og dets råttenskap nå har forsvunnet og brutt sammen i den nye tid. Den advarer allikevel mot mennesker som støtter opp om terrorhandlingene økonomisk og ideologisk. Ikke minst advarer artikkelen mot hvordan slik sympati er en direkte støtte til bolsjevismen. Det skrives om dette: ”*Disse folk vil endog påstå at de er motstandere av bolsjevismen, selv om de punkt for punkt handler etter Moskva radios anvisninger.*” Det er med disse menneskers sympati og økonomiske støtte at Sunde ”*og hans kommunistbande har kunnet drive sin virksomhet. Det er slike penger som har narret en stymper som den no dødsdømte 21-årige Håkon Eriksen til å begå sine forbrytelser.*” Med dette retter artikkelen en skarp advarsel mot de som støtter opp om motstandskampen.

Ikke minst kommer denne advarselen klart og tydelig frem i artikkelens avsluttende setninger hvor det står:

Den onde ånd er utenfor salen [rettssalen], utenfor de strenge dommers rekkevidde. I salen, på anklagebenken sitter den onde ånds ofre og må ta sin straff. Men en gang vil rettferdigheten også innhente dem som representerer den onde ånd i blandt oss.

Lederartikkelen mener altså at det er kommunismens feil at de dømte må henrettes. Det er den som har ledet disse ellers normale, om noe ubegavede, mennesker ut på den gale sti og som får dem til å utføre dyriske forbrytelser som man ellers ikke ser maken til. Kommunismen har gjort dem til umenneskelige dyr som ikke lenger er selvstendige tenkende individer, men kun grusomme og bestialske. At disse handlingene er en del av en motstandskamp velger selvfølgelig artikkelen å skjule best mulig, men den nevner allikevel at mange mennesker anser slike handlinger som patriotiske, dog helt klart feilaktig ifølge artikkelen. Artikkelen sier sågar at disse unge livene har gått tapt som en følge av kommunismen og den støtte de har fått fra *"det fedrelandsbekymrede fromme borgerskap"*. Artikkelen er samtidig en kraftig advarsel mot nordmenn mot å støtte slike handlinger i fremtiden hvis de selv vil unngå samme skjebne som de dømte.

6.9 De dyriske terrorister må dø

Den siste artikkelen om denne hendelsen kom på trykk den 9. september 1942. Artikkelen er nok en gang plassert på lederplass og bærer tittelen "En sykelig periode avsluttes." Her moraliseres det igjen for bruken av dødsstraff og hvordan dødsstraff er nødvendig for å opprettholde samfunnets naturlige selvoppholdelsesdrift. Gjennom dødsstraff skal man kunne ta av dage voldsforbrytere og andre som har *"mistet enhver rett til å leve videre. De er å regne som udyr og har ingen berettigelse blandt mennesker."* Artikkelen påstår samtidig at det i både Danmark og Sverige er krefter som snakker høyt om gjeninnføring av denne straffen.

Det mest bemerkelsesverdige med artikkelen er dens påstand om at det er kommunismen, ved hjelp og utnyttelse av humanismen som i utgangspunktet fjernet dette "nødvendige redskapet" for å holde *"uforbederlige forbrytere av farligste slag"* borte fra samfunnet. Artikkelen påstår at kommunistene gjennom fjerningen av dødsstraff ønsket å undergrave straffelovgivingen for å få *"friere spillerom for de samfunnsnedbrytende krefter som tok sikte på kaos. Gjennom oppløsningen av selve rettsamfunnet skulle vegen åpnes til proletariatets diktatur."*

Gjennom denne lederen forsøker Aftenposten i 1942 å legge moralsk grunn for at dødsstraffen har blitt gjeninnført i det okkuperte Norge. Ikke minst ønsker artikkelen å påvise at okkupasjonen har maktet å opprettholde rettssamfunnet. De anser dødsstraffen her for å være et samfunnsmessig gode. Mang en norsk humanist ville nok uansett stilt seg tvilende til myten om at det var gjennom en kommunistisk konspirasjon at dødsstraff ble avskaffet i Norge i 1902. Høyremannen og riksadvokaten Bernhard Getz ville nok ha snudd seg i graven overfor en slik påstand. Om denne myten om avviklingen av dødsstraff som en kommunistisk konspirasjon noen gang fikk grobunn hos Aftenpostens lesere er nok heller tvilsomt. Myten om at de ”dyriske terroristene” fikk som fortjent, hadde nok da bedre gjødsel for å kunne gro.

6.10 Oppsummering av Aftenposten 1942

Gjennom disse 12 artiklene og notisene, som alle fikk god plassering og mye spalteplass, satt Aftenposten en hoveddefinisjon for sin bruk av begrepet ”terrorisme”. En motstandsmann kunne være jøssing, jobbe for fiendtlige interesser og bedrive sabotasje, men terrorist var han ikke før han også oppfylte kravet om å være kommunist. Grunnlaget for denne definisjonen kan man trolig finne på både politisk og praktisk plan. Som vi har sett var dette den første sabotasjeaksjonen som ble satt på agendaen i norske aviser under krigen, alle tidligere aksjoner hadde blitt utsatt for en klar agenda cutting da dette antakelig på best måte fulgte opp tyske interesser.

Grunnlaget for at nettopp denne aksjonen fikk så mye oppmerksomhet kan sannsynligvis være av flere årsaker. Denne aksjonen kom på et tidlig tidspunkt av krigen, mens Tyskland ennå kunne se ut til å seire. Tungtvannssabotasjonen i form av Kompani Linge sin innsats, som vi har sett ble kuttet vekk fra media, kom derimot på et tidspunkt da Den Røde Armé hadde omringet og beseiret tyskerne ved Stalingrad, og det tyske Afrikakorpset hadde måttet trekke seg tilbake for den allierte fremgangen i Afrika. Når det da ble tydelig at Tyskland var på vikende front i krigen var det kanskje mindre interessant å omtale sabotasje i avisene, da dette ville kunne ses som en seier for den norske motstanden. Samtidig tok avisene tak i attentatet mot generalmajor Marthinsen, og dette attentatet tok sted på nyåret 1945. Med denne likvidasjonen ble sabotasje igjen et tema i Aftenposten og fra fredag 9. februar 1945 frem til 23. mars 1945 kom det så å si daglige offisielle meldinger om den nyopprettede innsatsstaben til bekjempelse av terror og sabotasje og politidepartementets arbeid. Da er det ikke lenger bare kommunister som får tittelen ”terrorister”. Men det er fortsatt gjennomgående element i disse artiklene at de terrorister som ikke selv er kommunister, allikevel jobber for

kommunismens sak. Dette på tross av at de selv muligens ikke er klar over det. I tillegg er det et gjennomgående tema i disse artiklene at sabotasjen ikke går utover tyske interesser, men kun rammer det norske folk i en allerede vanskelig tid. Det var altså rom for å skrive om sabotasje også mot slutten av krigen.

Hovedårsaken til at anslaget mot Henrik Ibsensgate 7 ble slått såpass stort opp av tyskerne, var nok omstendighetene rundt. Anslaget tok sted midt i hovedstaden, så det var vanskelig å skjule. Samtidig hadde tyskerne i denne saken sterke kort på hånden siden de allerede hadde arrestert flere av bakmennene. Tyskerne var, som vi har sett, meget opptatt av propaganda og presse, og ikke minst var de dyktige på dette området. De valgte da trolig å sette et eksempel med denne saken. De nordmennene som opponerte direkte mot okkupasjonen skulle her skremmes fra fremtidig virke, samtidig skulle den nøytrale befolkning se at tyskerne her hadde kontroll. I beste fall skulle de overbevises om kommunismens vederstyggeligheter og ikke minst farene ved en Sovjetisk invasjon av landet. I dette bildet skulle tyskerne selv stå frem som redningsmenn.

Man kan også se at denne aksjonen ikke bare kom overraskende på tyskerne, også den norske motstandsledelsen i form av Milorg og også London-regjeringen ble overrasket av det enorme smellet. At tyskerne la merke til dette er nok sikkert, da de selv hørte på London radio og de meldinger som kom derfra som manet til ro blant det norske folk. Ikke minst la de nok merke til Koordinasjons Komiteens reaksjon i form av meldinger sendt over til London som advarte mot kommunistenes metoder. Denne splittelsen kunne tyskerne selv nyte godt av, og det å skille mellom Milorg og kommunister som fortrinnsvis motstandsmenn og terrorister blir da nærliggende. Dette var nok også med på å avgjøre tyskernes valg om å slå denne saken opp så stort som de faktisk gjorde. De har da også helt klart investert mye krefter i å bygge opp mytene rundt disse terroristene og deres bakmenn og nettverk, for å advare mot den makt de kan sette opp mot det norske folk. Om ikke disse forholdene hadde vært tilstede, så hadde nok også anslaget mot Henrik Ibsensgate 7 kun blitt omtalt i en mindre notis, om den hadde blitt omtalt i det hele tatt.

Dette definisjonsskillet mellom kommunister og Milorg kan også komme av den helt enkle og praktiske årsak at det nettopp kun var kommunistiske grupperinger som på denne tiden utøvde sabotasje mot den tyske okkupasjonsmakten. Man må selvfølgelig her ikke overse den britiskledede sabotasje organisasjonen Special Operations Executive (SOE) og de norske

frivilliges innsats her. Disse stilte under britisk ledelse og uniformer og var derfor ikke en direkte del av den illegale norske motstanden, selv om de samarbeidet tett til tider. Først i 1944 startet Milorg med sin militære sabotasje, og da slapp som sagt heller ikke disse unna definisjonen ”terrorister”.

Frykten for bolsjevismen hadde før krigen vært sterk hos mange grupperinger i Norge, spesielt da Sovjet gikk til angrep på Finland i 1939. I løpet av krigen skulle mye av den opinionen snu, spesielt da den Røde armé befridde Finnmark og resultatene av tyskernes bruk av den brente jords taktikk kom for en dag. Men kommunistenes stilling etter aksjonen mot Henrik Ibsensgate 7 var utsatt. Tyskerne håpet nok at terroristbegrepet satt opp mot kommunistisk ideologi kunne finne støtte hos deler av det norske folk, selv om disse samtidig skulle være motstandere av den tyske okkupasjonen.

Dette var slik Aftenposten under totalitært styre behandlet fenomenet terrorisme. Men hvordan behandler Aftenposten i dag som en fri presse, og som en vakthund for det offentlige rom det samme temaet?

7. Pressens dekning av USS Cole

The great masses of the people will more easily fall victims to a great lie than to a small one. (Adolf Hitler)

Den 12. oktober 2000 lå den amerikanske destroyeren "USS Cole" til havn i Aden i Jemen. Skipet var i ferd med å ankre opp da 2 personer i en gummibåt, som hjalp til med oppankringen, reiste seg og gjorde honnør til matrosene om bord. Like etter gikk gummibåten, som var fylt opp med eksplosiver, i luften og lagde et større hull i skipets skrog. Begge de to personene i gummibåten og 17 av de rundt 350 marinesoldatene om bord i "USS Cole" mistet livet som en følge av eksplosjonen. Det vil her være mest logisk å dele analysen opp i to deler. Artikler som ble skrevet før 11. september 2001 og artikler som ble skrevet etter 11. september 2001. Som sagt i innledningen er dette alle artikler som tar for seg USS Cole eller Osama bin Laden og hans nettverk Al Qaeda og deres forbindelse til dette angrepet. Grunnlaget for det store spranget i tidsrom er fordi angrepet mot USS "Cole" igjen ble tatt opp i Aftenposten etter 11. september. Grunnen til at jeg har valgt å gjøre denne oppdelingen, er fordi det er en merkbar endring i Aftenpostens dekning av USS "Cole" før og etter at World Trade Center kollapset.

7.1 Aftenposten før 11. september 2001

Den første meldingen om hendelsen kom på trykk i Aftenposten morgen den 13. oktober 2000 og bar tittelen "Terrorister angrep amerikansk krigsskip i Jemen". Kildene som blir referert i artikkelen er hovedsakelig den amerikanske marinen og andre amerikanske forsvarskilder og den daværende utenriksministeren Madeleine Albright. Albright blir referert i artikkelen med uttalelsen "*dersom det viser seg at det var et terroristanslag, 'skal vi holde de som står bak ansvarlige og ta nødvendige skritt.'*" Jemens myndigheter selv mener at eksplosjonen kom innenfra skipets forsyningslager, men dette blir tydelig ansett som oppspinn av både amerikanske myndigheter og artikkelforfatteren. De jemenittiske myndighetene blir her verken sitert eller navngitt. Derimot nevnes navn ved alle de amerikanske sitatene. På slutten av artikkelen gis det en kort redegjørelse for de anti-amerikanske følelsene i Jemen og store deler av den arabiske verden. Ifølge artikkelen skal disse være sterke. Spesielt da på grunnlag av "*volden mellom israelere og palestinere*", en voldelig konflikt hvor USA oppfattes som Israels beskyttere ifølge artikkelen. Artikkelen er hentet fra NTB/Reuters og er i stor grad et sammendrag fra offisielle rapporter.

USS Cole nevnes igjen i Aftenposten den 14. oktober i artikkel skrevet av en av Aftenpostens egne journalister. Denne artikkelen har overskriften ”Vold og terror river USA ut av fredsidyll”. Denne artikkelen tar for seg USA sin rolle generelt i Midtøsten i tillegg til Bill Clinton sitt engasjement for samtaler mellom Yassir Arafat og Ehud Baruk. Det nevnes da at USS Cole ”nesten [ble] sprengt i filler av terrorister.” og at USA offisielt ikke visste hvem som stod bak, men at ”mistanken rettes mot Osama bin Laden og Saddam Hussein, de to som USA alltid frykter står bak når noe ubehagelig skjer”. Journalisten har her valgt å kalle aksjonistene som sprengte USS Cole for terrorister, men velger allikevel å ha et visst forebehold mot USAs offisielle meldinger om at det er bin Laden eller Hussein som står bak. Det kan virke som om journalisten her peker på et ”Ulv, ulv” syndrom hvor USA har anklaget disse to for ofte for å stå bak liknende aksjoner til at det lenger er troverdig.

7.1.1 ”Superterroristen” Osama bin Laden

Bin Laden kommer igjen i fokus i artikkel den 19. oktober. Denne artikkelen har overskriften ”Bin Laden i søkelyset etter terrorangrep i Yemen”. Artikkelen innledes med ingressen ”Etter gravferden til ofrene fra USA-destroyeren svirrer ryktene: Hevner amerikanerne seg på ”superterroristen” Osama bin Laden?” Det virker her som offisielle kilder betegner bin Laden som en superterrorist, men artikkelforfatteren har selv valgt å plassere dette begrepet i gåseøyne. Videre beskriver artikkelen hvordan vestlige etterretningskilder anklager bin Laden for å ha opprettet et større nettverk av terrorist-grupperinger under paraplyorganisasjonen ”Al-Qaeda”. Artikkelen skriver videre at USA nå anklager denne organisasjonen for å stå bak skipssabotasjen i Jemen ”men uten å legge frem bevismateriale som knytter ham til angrepene.” Samtidig legger skribenten til at

Andre er mer skeptiske. Som ”verdens farligste terrorist”, som han kalles, er bin Laden blitt noe av en myte. Til stadighet trekkes han frem, både som busemann og kultfigur, men i Midt-Østen finnes også andre slagkraftige aktører.

Igjen har forfatteren valgt å putte kallenavn på bin Laden i gåseøyne, og påpeker at myten som spinnes rundt denne mannen muligens kan være større enn det virkeligheten tilsier.

Etter dette følger det to nye NTB meldinger henholdsvis den 24. og den 30. oktober Den første med overskriften ”Amerikanske styrker i høyeste beredskap”, og den andre med tittelen ”USS ’Cole’ fraktes hjem til USA”. Den første meldingen rapporterer kort amerikanske styrker i Midtøsten og deres tiltak etter at det angivelig skal ha kommet inn trusler mot disse i

kjølvannet av anslaget mot USS Cole. I meldingen skrives det også at det ennå er uvisst hvem som stod bak anslaget. I artikkelen den 30. oktober meldes det at destroyeren skal fraktes tilbake til USA med hjelp av et norsk skip. I meldingen står det ellers at skipet ble utsatt for et bombeangrep og at jemenske myndigheter har arrestert over 70 mistenkte mennesker. Det meldes også at USA mener å ha ”*bevis for at den saudiarabiske terroristen Osama bin Laden sto bak.*”

7.1.2 Mistanke mot Osama bin Ladens påståtte nettverk

I en artikkel den 2. november er det igjen terroreren som står i fokus. Artikkelen har da tittelen ”USA skremt av trusler om terror i Gulfen.” Artikkelen er skrevet av en av Aftenpostens egne reportere, og omhandler USAs sikkerhetsforanstaltninger etter sprengningen av USS ”Cole”. Blant annet vil de ikke ta i bruk Suezkanalen pga. frykt for sikkerheten. I tillegg beskrives det i artikkelen hvordan USA anklager Jemen å holde tilbake informasjon i saken. Bl.a. skal ikke FBI ha fått lov til å være tilstede ved avhørene av noen av de 70 arresterte. USA anklager også Jemen for å ha fjernet bevismateriale i saken. Artikkelen skriver videre at USA selv retter ”*en anklagende pekefinger mot den påståtte ’superterroristen’ Osama bin Laden (...) I alle fall later det til at ’verdens farligste terrorist’ har et nettverk av håndgangne menn også i Jemen.*” Det later her til å ha skjedd en liten forandring i Aftenpostens tilnærming til hendelsen. I starten presenterte de kun korte kommentarer og disse var i stor grad hentet direkte fra NTB, men etter hvert som saken utvikler seg har de valgt å skrive lengre artikler rundt temaet. Men artikkelforfatteren har fortsatt valgt å plassere påstandene om bin Laden som en storterrorist i tvil, ved å plassere hans kallenavn i gåseøyne.

På tross av dette kommer neste artikkel på trykk først 20 dager etter den 22. november. Denne gangen med overskriften ”80 arrestert etter bombeaksjonen mot amerikansk destroyer i Jemen. Skjerpet mistanke mot Osama bin Laden”, dette er igjen skrevet av Aftenposten selv. I denne artikkelen tar journalisten for seg offisielle amerikanske meldinger, hovedsakelig fra FBI, men holder et kritisk blikk på meldingene, spesielt når det gjelder bruken av begrepet ”terrorisme”. Journalisten velger i sin artikkel å beskrive Osama bin Laden som den ”*såkalte ’superterroristen’*” og legger til at ”*De mistenkte tilhører grupper med mer eller mindre diffus tilknytning til bin Ladens påståtte nettverk av terrorister med forgreninger utover kloden*” (min utheving). Foruten dette og i tilknytning til bin Ladens kallenavn, ”verdens farligste terrorist”, velger journalisten å ikke ta i bruk begrepet ”terrorist” eller ”terrorisme”. I sin omtale av angrepene mot to amerikanske ambassader i Afrika i 1998 da 224 mennesker

døde, velger journalisten å omtale disse som ”bombeangrep”. Angrepet mot USS ”Cole” beskrives derimot som ”sprengningen”, og aksjonistene er omtalt som ”selvmordsaksjonister”. Det kommer tydelig frem av artikkelen at de offisielle kildene journalisten har hatt til rådighet har lagt stor vekt på begrepet terrorist, mens journalisten selv har valgt å ta avstand fra denne begrepsbruken.

Den 9. desember kommer det nok en NTB artikkel på trykk i Aftenposten hvor USS Cole nevnes. Denne gangen er det Taliban-regimet i Afghanistan som står i hovedfokus. Overskriften på artikkelen lyder ”Taliban avviser USA-rapport” og omhandler Taliban som benekter at *”det finnes en forbindelse mellom de to arresterte i Jemen, mistenkte for bombingene av det amerikanske krigsskipet, og Osama bin Laden”* I denne artikkelen benekter også Talibans informasjonsminister at Afghanistan brukes som terroristbase av *”den angivelige storterroristen Osama bin Laden”*. Denne artikkelen har tydeligvis brukt kilder fra både afghansk og amerikansk side og velger, ved bruken av ordet ”angivelig”, igjen å sette spørsmålsteget ved bin Laden sin rolle som storterrorist.

7.1.3 Felles ytre fiende

Den 2. januar 2001 kommer en ny artikkel på trykk som nevner USS ”Cole”. Denne gangen med overskriften ”USA og Russland vil ta Taliban og bin Laden”. Artikkelen tar for seg hvordan USA og Russland nå har *”funnet en felles ytre fiende i Afghanistan, som paradoksalt nok var en av amerikanernes og russernes blodigste slagmarker under den kalde krigen.”* Sammen skal Russland og USA *”få has på mannen som kalles ”verdens farligste terrorist” (...)* *De vil i fellesskap også slå et slag mot det fundamentalistiske Taliban-regimet, som hevdes å gi et fristed til islamske terrorister med bin Laden som ankermann.”* Det kommer frem av artikkelen at USA anklager bin Laden for enten å ha hatt direkte tilknytning til sprengningen av USS ”Cole”, eller i det minste å ha gitt en generell ordre og latt mindre grupperinger utføre denne.

Russland går ifølge artikkelen lengre og anklager Taliban-regimet for å være et regime som *”ikke bare støtter tsjetsjenernes væpnede kamp, men også opprørere i de sentralasiatiske landene som Russland har store interesser i.”* Det kommer i tillegg frem av artikkelen at Moskva også anklager bin Laden for å gi finansiell støtte til de samme grupperingene, og påpeker også at *”Dette har gjort bin Laden til en heltmodig skikkelse for militante muslimske fundamentalister. For USA og Russland danner han som langskjegget Satan-skikkelse et nytt*

fiendebilde.” I tillegg påpekes det i artikkelen at ”*Det som mest uroer Washington og enkelte andre hovedsteder, er mistanken om at bin Laden er selve ”edderkoppene” i det som kalles Al Qaida, et internasjonalt nettverk av terrorister med forgreninger rundt om i verden.*” I artikkelen påpekes muligheten for at USA og Russland ønsker å opprette en ny ytre fiende etter den kalde krigens slutt, og skribenten legger ikke skjul på at han her mener at bin Laden blir mistenkt uten nødvendige bevis. Samtidig sier skribenten at bin Laden er godt likt blant militante fundamentalister, men at hans rykte som storterrorist kan være større enn realiteten tilsier.

7.1.4 Oppsummering av Aftenposten før 11. september 2001

Etter dette kommer det en pause på nesten et år. Selve sprengningen av USS ”Cole” nevnes ikke i Aftenposten igjen før den 12. september 2001. I mellomtiden har Aftenposten kun spredte artikler som omhandler terrorisme. De fleste av disse fokuserer på tidligere Jugoslavia, Sri Lanka, Nord-Irland, Palestina – Israel konflikten og Baskerland. Noen artikler tar også for seg det norske forsvaret og den norske etterretningstjenesten, og deres arbeidsoppgaver etter Sovjetunionens fall. Det kommer frem av disse artiklene at terrorisme vil være en av deres nye arbeidsoppgaver, men begge institusjoner anser faren for terror som svært liten.

Så langt kan man si at Aftenposten i stor grad har vist en skeptisk tilnærming til sprengningen av USS ”Cole”. Spesielt kom denne skepsisen frem i artiklene den 2. september og 9. desember 2000 da man refererte til offentlige kilder, men la vekt på å behandle disse med en viss tvil med henhold til terroristbegrepet. De har beholdt en god kildekritikk og forsøkt å belyse denne saken fra alle sider. Spesielt viktig er det å se at Aftenposten har gitt spalteplass også til hvorfor slike aksjoner skjer. Den 11. september, da de to kaprede flyene fløy inn i World Trade Center i New York endrer derimot dette seg noe. Denne endringen kommer klart frem i en artikkel trykket i aftenutgaven den 12. september.

7.2 Aftenposten etter 11. september 2001

Denne artikkelen hadde overskriften ”Verdens mest ettersøkte” denne gangen viser avisen ingen tvil ovenfor bin Laden og hans virksomhet. Det er bin Laden som står i fokus i artikkelen og det skrives at han står på FBI sin oversikt over verdens 10 mest ettersøkte. Artikkelen fortsetter med:

Hans [bin Laden] kriminelle løpebane begynner allerede mot slutten av 1970-tallet da bin Laden drar fra Saudi-Arabia til Afghanistan for å delta i krigen mot Sovjetunionen. Fra 1980 både finansierer og leder han arabiske styrker som kjemper i krigen.

Artikkelforfatteren velger her å ta et helt klart standpunkt ikke bare til bin Laden, men også i forhold til afghanernes kamp mot den Sovjetiske invasjonen av landet. Denne striden fra afghansk side anses helt klart som illegitim i denne artikkelen hvor den beskrives som ”kriminell”. Om dette er et helt bevisst valg av journalisten eller et retorisk grep for å ”piffe” opp artikkelen er dog uklart.

Artikkelen beskriver videre hvordan bin Laden ble trent opp av USA som et middel i deres kalde krig mot Sovjetunionen. Senere har bin Laden vendt seg mot USA som han, ifølge artikkelen anser:

som hinder for hans store visjon: 'Å forene alle muslimer og etablere et styre som følger Kalifens regler. Middelet er å fordrive all vestlig innflytelse fra muslimske land og dernest avskaffe grenser mellom statene for å skape islamsk verdensherredømme.

Det forklares videre at bin Laden sitter på en enorm formue tilsvarende 30 000 000 dollar. Denne formuen blir brukt på å støtte Al-Qaeda, bin Ladens nettverk som igjen ”støtter terrorister i Afghanistan, Bosnia, Tsjetsjenia, Tadjikstan, Somalia, Jemen og Kosovo. Nettverket er også involvert i trening av terrorister i land som Filippinene, Algerie og Eritrea.” Det er altså et verdensomspennende nettverk med nærmest ubegrensede økonomiske midler artikkelforfatteren her mener vi er i kontakt med.

Artikkelen skriver videre at ifølge CIA ble det første organiserte terrorangrepet utført av Al-Qaeda gjennomført den 29. desember 1992, da en bombe gikk av på et hotell hvor amerikanske soldater på vei til Somalia sov over. Gjennom et enkelt søk i Atekst kan man se at dette anslaget fikk ingen dekning i norske medier da det fant sted. Derimot fikk George Bush Sr. sitt besøk i Somalia en del dekning på samme tid. Bombeanslaget har heller ikke blitt nevnt i tidligere artikler som har kommentert bin Laden eller Al-Qaeda.

Artikkelen skriver videre: ”I 1999 anklager FBI bin Laden og hans medarbeidere for terrorisme. FBI har utlovet en dusør på 5 millioner dollar til den som kan bidra til å fange han.” Artikkelen følger opp disse uttalelsene med kommentarer fra Morten Bremer Mærli, i artikkelen presentert som terreksperter fra Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Han støtter opp om USAs mistanker fordi ”Terrorangrepene var velorganiserte. For å få til det vi så i går [11.

september] må man ha et nettverk. Og det vet vi at bin Laden har.” Mærli velger allikevel å påpeke at det ennå ikke foreligger bevis i saken, kun indikasjoner. Videre forklares det hvilke indikasjoner dette er, nemlig simultankapringen av fire fly og det understrekes at bin Laden *”har stått bak mye terror tidligere.”* Disse tidligere anslagene beskrives i egen faktaramme og det nevnes da angrepet mot USS ”Cole”, Afghanistans krig mot Sovjetunionen, bombe på hotell i 1992, bombe mot World Trade Center i 1993 og anslaget mot USAs ambassader i Kenya og Tanzania i 1998. Artikkelen avsluttes med en uttalelse fra Lars Gule, presentert som forsker på Midtøsten og islam, hvor han sier at *”Osama bin Ladens islam ikke samsvarer med den muslimske majoritetens islam.”*

I denne artikkelen finner man en rekke myter hvor det reelle faktagrunnlaget kan diskuteres. Et av de mest overraskende punktene her er hvordan artikkelen beskriver arabernes kamp mot Sovjet under Afghanistan krigen som en kriminell handling. Samme hvilken side man støttet under denne krigen var det arabiske forsvaret mot overmakten Sovjet på ingen måte kriminelt sett i forhold til norsk motstand under okkupasjonen, på tross av at begge steder ble det tatt i bruk asymmetriske taktikker i kampen. Men for å skape en myte rundt Osama bin Laden som en hardbarket terrorist så passer innledningen *”Hans [Osama bin Laden] startet sin kriminelle løpebane...”* Man setter med dette allerede et viktig grunnlag for den resterende artikkelen, nemlig oppfattelsen av bin Laden som en forbryter. Dette er helt klart et skille fra artiklene som kom på trykk 10 måneder tidligere hvor den offisielle versjonen av bin Laden som ”verdens farligste mann” og ”storterrorist” ble satt i et kritisk perspektiv.

I denne artikkelen blir det også fremsatt en annen myte som har fått god grobunn, nemlig grupperingen Al-Qaeda som et verdensomspennende nettverk med terroristtrening og diverse celler rundt om i verden som alle får personlig støtte av bin Laden økonomisk. Formålet med denne organisasjonen er da, ifølge artikkelen, å skape et islamistisk verdensherredømme. Det presiseres samtidig at dette nettverket består av mange uavhengige celler, men bin Laden står i forbindelse med alle disse cellene, selv om disse ikke har kontakt med hverandre.

Samme morgenen var terroraksjonen kommentert i Aftenposten på lederplass i bilaget Arena. I artikkelen med overskriften ”En terror uten grenser vil tenne USAs motstand” kommenterer Aftenpostens utenriksredaktør Nils Morten Udgaard hvordan bakmennene tok i bruk *”den nesten totale reise- og bevegelsesfrihet som er kommet de siste årtier”* og utnyttet denne til å kjøre de to flyene inn i WTC og et annet inn i Pentagon. Artikkelforfatteren mener den

handlingen visker bort verdens tvil om USA sin rett til å bygge rakettskjold og utføre ”rakettangrep mot terroristers baser.” Det er tydelig at skribenten også mener at Norge må stille opp i et samarbeid mot terror og på denne måten ”vise noe av den solidaritet tilbake som USA selv har vist overfor europeere og andre under to varme og en lang kald krig i det forrige århundre.” Det er her tydelig at Norge som stat, etter Udgaards mening, skal bidra med styrker og materiell i et eventuelt motangrep mot bakmennene.

Videre beskrives det i artikkelen hvordan noen av dagens friheter, spesielt innen reising, må påregnes å bli strammet inn, og det advares mot at det kan komme nye og farligere angrep av typen;

blind terror som en følge av religiøs terrorisme, ofte i snittflaten mellom de store religionene. (...) Vi kan stå ovenfor en terror i USA som på sett og vis er en utløper for korstogene og deres blodige nedkjemping av dem som tenkte eller trodde noe annet for tusen år siden.

Og som en muligens enda mer malerisk avslutning skriver artikkelforfatteren;

Og igjen vil det være slik at den åpenhet, frihet og demokratiske styreform som amerikanerne forsvarer, også vil være vår åpenhet og vårt demokrati – som gjennom alle de snart 200 årene som er gått siden USAs grunnlov var forbildet for vår egen på Eidsvoll.

Artikkelforfatteren legger her ingen tvil på hvilket politisk ståsted han har. Mest tydelig kommer dette frem i kommentaren rundt hvilken solidaritet USA viste ovenfor europeere og andre under den kalde krigen. Hvem ”andre” det her er snakk om kommer ikke frem, men det er heller tvilsomt at det er sivilbefolkningen i Nicaragua eller Vietnam det fokuseres på. Indirekte, med sine hentydninger til korstog og også med linjen ”Minnene dukker opp på ny om kaprede og utbrente fly i en arabisk ørken for en menneskealder siden”, mer enn antyder artikkelforfatteren at gjerningsmennene ikke bare er sterkt religiøse men også arabiske muslimer. Hvordan han kan vite dette kun en dag etter hendelsen, mens USA selv mangler oversikt over hva som har hendt, er noe uklart. Det kan virke som om de offisielle meldingene fra Amerikanske myndigheter har blitt akseptert uten nevneverdig kritikk.

Artikkelen viser heller ingen kritikk i forhold til amerikansk krigføring, verken mot Afghanistan eller Irak (her ment krigføring utført før invasjonene av de respektive landene). Artikkelen mener derimot at angrepene mot WTC beviser nødvendigheten av slik krigføring. Den bekrefter også USA sin rett til å bygge et rakettforsvar for å beskytte sitt demokrati og, ifølge skribenten, da også Norges demokrati. Til forsvar for mangelen på kritisk blick i artikkelen, må det understrekes at artikkelen kom på trykk 12. september, og kan derfor

inneha en del emosjonelle utsagn som muligens ikke ville ha kommet like klart frem i en mer avbalansert setting. Det kan samtidig påpekes at slike meninger kan ha ligget latent allerede før 11. september, men først etter denne datoen har fått rom for å utfolde seg.

Etter dette kommer en utallig mengde artikler på trykk som tar for seg terror og spesielt angrepet på WTC. Det er først i denne perioden Osama bin Laden blir et navn folk flest forbinder noe med. Og myten rundt hans terrornettverk blir bygd opp med et kraftig retorisk fundament, spesielt fra amerikanske offisielle kilder. Aftenposten slutter etter dette å anse de offisielle uttalelsene om bin Laden som ”storterrorist” med et kritisk blikk. Ord som ”påstått” og ”angivelig” forsvinner fra artiklene. Dette kan man se eksempel på i artikkel 14. september 2001 med overskriften ”USA bekrefter mistanken til bin Laden”.

I denne artikkelen kan man lese angående angrepene *”Selv om ingen er utpekt som skyldig, er det liten tvil om hvem som er den hovedmistenkte. Den mystiske saudiarabiske mangemillionæren og terroristen Osama bin Laden, synes å stå oppført øverst på listen.”* Denne artikkelen er skrevet av samme journalist som 11 måneder tidligere (14. oktober 2001) ironisk beskrev hvordan USA til stadighet pekte mot bin Laden og Saddam Hussein *”de to som USA alltid frykter står bak når noe ubehagelig skjer.”* Skribenten er i artikkelen nøye på å markere når det er offisielle kilder som uttaler seg, men tvilen rundt bin Laden som terrorist har her forsvunnet.

7.2.1 Nett av beviser

Etter 11. september og angrepet mot WTC kom angrepet mot USS ”Cole” igjen frem i søkelyset, da amerikanske myndigheter mente bin Ladens Al-Qaeda stod bak begge disse aksjonene. Fra amerikansk og britisk hold ble det lagt inn store resurser for å bevise nettopp dette, og i artikkel den 6. oktober 2001 i Aftenposten settes det fokus på disse bevisene. Denne artikkelen har tittel ”Nett av beviser mot Osama bin Laden”.

I artikkelen fremlegges de beviser som USA og Storbritannia viste til for å legitimere sitt angrep mot Afghanistan hvor bin Laden oppholdt seg. Artikkelen innledes med *”Storbritannias statsminister Tony Blair har lagt frem det mest detaljerte bevismaterialet hittil mot Osama bin Laden som hovedmann bak terrorhandlingene i USA”* og ifølge artikkelen er disse bevisene meget håndfaste. Artikkelen beskriver bevisene som følgende:

- Osama bin Laden hadde tidligere proklamert at han planla angrep mot USA;
- Han oppfordret sine medarbeidere om å komme til Afghanistan innen 10. september;
- Medarbeidere av bin Laden varslet angrep rundt denne datoen;
- Tre av kaprerne skulle ha vært medlemmer av bin Ladens gruppe;
- Bin Laden hadde i 1998 *"utstedt en ordre til medlemmene om deres plikt til 'å drepe amerikanere og deres sivile og militære allierte', krav han senere utdypet i en rekke senere uttalelser."*

I en normal retts sak ville dette i beste fall kunne gi indisier og mistanke rundt en person, men hadde neppe holdt som bevis. Det legges til i artikkelen at *"Ytterligere bevis av særskilt tydelig innhold, som viser bin Ladens og hans medarbeideres skyld, er det ikke mulig å frigi på grunn av sikkerhetsrisiko."* Det fremlegges også at bin Laden trolig organiserte angrepet mot USS "Cole" og en rekke andre aksjoner. Artikkelen fremlegger disse bevisene som grunn nok til å anklage bin Laden for angrepene. I tillegg fremheves det at han har et enormt nettverk med forskjellige grupperinger og ikke minst et nært samarbeid med Taliban, et regime han ifølge artikkelen er gjensidig avhengig av. I tillegg har han et stort nettverk av *"forretningsmessige og finansielle foretak bak virksomheten."* Det er altså et enormt system bak bin Laden som står klar å tilegne seg kjemiske og kjernefysiske våpen, noe artikkelen mener det er bevis for at bin Laden har forsøkt siden tidlig på 90-tallet.

Artikkelen er i stor grad ukritisk til bevisene som blir fremsatt, og stiller få spørsmålstegn ved deres validitet som reelle beviser for at bin Laden stod bak 11. september. Om så var tilfellet er her uaktuelt, men det er interessant å se at artikkelforfatteren har valgt å presentere denne offentlige versjonen uten andre kilder eller kritikk. Samtidig bygges det opp en myte om bin Laden som en enorm skikkelse med et enormt nettverk. Dette på tross av at han angivelig oppholder seg i Afghanistan, et av verdens fattigste land, med få ressurser og dårlig infrastruktur.

7.2.2 Ukritisk dekning

Etter 11. september fikk, som vi har sett, nyheter rundt terrorisme et stort fokus og ble plassert høyt opp på agendaen. Aftenposten har i mange tilfeller klart å beholde et kritisk blikk på de politiske ringvirkningene av angrepet og krigen mot terror som ble lansert etter dette. Men i kommentarene til angrepet mot USS "Cole", så er mye av den tidligere mer tilbakeholdne

holdningen til de offisielle uttalelsene forsvunnet. Det kan man også se i senere artikler, da for eksempel artikkel i Aftenpostens morgenutgave den 09. oktober 2002 rundt bombeangrepet mot en fransk oljetanker. Her blir det klart slått fast at angrepet på USS Cole var et utslag av terror. Dette kommer frem i setningen *"USS Cole ble angrepet for to år siden av en båt fullastet med sprengstoff. Først etter flere dager erkjente Jemen til slutt at det var en terroraksjon."* Dette kan muligens virke som småpirk på begrepsbruk, men det er viktig å se at Aftenposten her bruker begrepet "terror" der de tidligere, i hvert fall i egenproduserte artikler, brukte begreper som "bombeanslag" og "selvmordsaksjon", begreper med vidt forskjellige konnotasjoner.

Den 16. oktober 2002 dukker på ny en interessant artikkel opp. Denne tar for seg bombeangrepet mot et diskotek på Bali. I artikkelen "Indonesiere i intense avhør" står det å lese at *"Politiet har også funnet spor av sprengstoff som tidligere er blitt benyttet av Al-Qaida, blant annet ved angrepet på det amerikanske krigsskipet 'USS Cole'."* Med andre ord er det nå helt klart at Al-Qaeda sto bak dette angrepet. Det er dog interessant å lese at dette sprengstoffet som har blitt funnet er av den plastiske typen C4, et av verdens vanligste og lettest tilgjengelige sprengstoff som også ble benyttet av norske SOE agenter i Norge under 2. verdenskrig. Man kan på denne måten se at Aftenposten har inntatt en mindre kritisk rolle til offisielle meldinger rundt terrorisme enn det de har hatt tidligere. Samtidig har de bygget opp en myte rundt Al-Qaeda som nå har blitt en ubestridt sannhet. Om denne myten i virkeligheten kan verifiseres skal jeg ikke uttale meg om, men det kan stilles spørsmål ved om Aftenpostens journalister selv sitter på rene og harde fakta i denne saken.

7.2.3 Den islamske løggen

Før jeg går videre med min sammenligning av artikler rundt terrorisme og bruken av dette begrepet sett i forhold til dagens demokratiske og åpne Aftenposten, versus den nazikontrollerte versjonen som kom ut i årene 1940-45, så skal jeg gjennomgå en artikkel til som er meget interessant i forhold til en slik sammenligning. Den ble trykket i morgenutgaven av Aftenposten den 9. oktober 2001 og har overskriften "Bin Ladens logikk". Artikkelen ble skrevet av Harald Stanghelle, på den tiden redaktør i Dagbladet og senere politisk redaktør i Aftenposten.

I artikkelen beskriver Stanghelle hvordan Osama bin Laden påstår at angrepet på Afghanistan, som kom som en reaksjon på anslaget mot WTC, egentlig er *"krigen mot en islamsk*

sivilisasjon i vekst som nå er begynt.” Stanghelle mener at denne appellen ”*virker usannsynlig fremmed på oss*”. Stanghelle har valgt å fokusere på bin Ladens budskap om at krigen i Afghanistan var en krig mot islam, men det skal legges til at bin Laden i sin appell sa ”*Hver eneste muslim må stå opp og forsvare sin religion. Troens vind er kommet, og forandringens vind er kommet for å fjerne det onde fra Muhammeds Halvøy, fred være med han.*”²⁵ Stanghelle skriver i sin artikkel at ”*Mens vestlige statsledere gjentatte ganger repeterer at kampen mot terror ikke samtidig er kampen mellom sivilisasjoner, er det nettopp det Osama bin Laden vil gjøre terrorkrigen til.*” Stanghelle utdyper videre at ”*USA og landets mange allierte arbeider intenst med å formidle budskapet om at det som nå skjer, er begrenset til en krig mot terrorisme. Osama bin Laden har all interesse av det motsatte.*” Stanghelle advarer videre mot at dette budskapet, på tross av at det er fremmed for et vestlig publikum, vil kunne vinne frem hos ”*palestinske flyktninger i Gaza, og velstående forretningsfolk i Beirut. (...) hos spennende intellektuelle i Kairo, hos Bagdads hær av statsjenerestemenn og blant mylderet av småkjøpmenn i Damaskus.*” Dette på tross av at ”*de færreste av disse er i nærheten av fanatisme og islamsk fundamentalisme.*”

I denne artikkelen kommer det frem at Stanghelle, en erfaren journalist med bred politisk innsikt, mener Osama bin Laden forsøker å hisse opp befolkningen i Midtøsten og muslimer generelt ved å påstå at krigen mot terror i bunn og grunn er en krig mot islams sivilisasjon. Stanghelle selv mener dette er en hårreisende tanke og en direkte løgn fra bin Ladens side og legger til at slike uttalelser finner lite grobunn hos et vestlig publikum. Derimot støtter han ukritisk opp om USA og landets mange allierte i deres kamp om å få frem budskapet om at denne krigen kun dreier seg om en krig mot terrorisme. Han anser det som en fare at bin Ladens ord kan finne et publikum hos vanlige folk i Midtøsten, spesielt når konflikter som Palestina blir tatt med i diskusjonen og ikke minst oppstår dette som et resultat av manglende demokrati av mange av disse statene. Med andre ord vil bin Ladens løgn, ifølge Stanghelle, kunne virke som en realitet.

7.3 Oppsummering av Aftenpostens dekning av USS ”Cole”

Aftenposten har gått igjennom to runder i sin dekning av angrepet mot USS ”Cole”. Den første var da selve angrepet skjedde, mens den andre var da USS ”Cole” igjen kom opp i artikler skrevet etter 11. september. Man kan se en markant forskjell i fremstillingen av denne

---

²⁵ Gjengitt i artikkel 09/10/2001.

episoden før og etter denne datoen. I første omgang valgte Aftenposten å behandle hendelsen med en viss avstand. Den fikk aldri noen viktig plass i avisens agenda, men den ble heller ikke kuttet vekk fra denne. Trolig var nyheten heller ikke av større verdi for den jevne norske avisleser enn den spalteplassen hendelsen faktisk fikk.

Avisen brukte i starten flere korte NTB artikler, men valgte etter hvert å publisere noen lengre artikler skrevet av avisens egne journalister. Disse artiklene var i hovedsak analyser av USA sin reaksjon på angrepet og Clinton regjeringens anklager mot Osama bin Laden. Disse anklagene er beskrevet med varsomhet og god kildekritikk. I mangelen på faktiske beviser har Aftenposten valgt en nøytral linje, hvor Amerikanske utsagn om Osama bin Laden som en storterrorist og uttalelser om nettverket Al-Qaeda, har blitt behandlet med en viss skepsis.

Selve angrepet mot USS "Cole" har også Aftenposten vært forsiktige med å stemple som terrorangrep. Ikke minst har avisen forsøkt å analysere noe av bakgrunnen for dette angrepet. De har da tatt for seg hvorfor grupperinger i Midtøsten er villige til å angripe et amerikansk krigsskip på denne måten. Aftenposten har da pekt spesielt på situasjonen i Palestina hvor USA anses av mange arabere som en støtte for den Israelske okkupasjonen. Aftenposten legitimerer ikke her angrepet mot skipet, men kriminaliserer det heller ikke. De fremstår da som en objektiv avis, som presenterer flere sider i en sak, og som også kommenterer problemer som oppstår i henhold til de kildene de mottar uttalelser fra.

Etter 11. september og angrepet på World Trade Center endrer dette seg merkbart. Fra tidligere å ha rapportert sprengningen av USS "Cole" med et objektivt og analyserende blikk går her Aftenposten inn i en situasjon hvor de i stor grad støtter opp om de offisielle amerikanske kildene. Det skal legges til her at angrepet på World Trade Center var en stor tragedie, men det er allikevel interessant å se at Aftenposten, kun få dager etter hendelsen slår fast at dette er de samme menneskene som stod bak anslaget mot USS "Cole". Hvordan dette har blitt bevist kun få dager etter angrepet på WTC kommer aldri riktig frem av Aftenposten, i stedet for godtar de denne informasjonen som sann uten forebehold.

Dette blir et enda større problem da Aftenposten kun gjengir en side av saken. Det eneste beviset som Aftenposten henviser til som kan knytte Al-Qaeda til sprengningen av USS "Cole" kommer først frem i artikkel av 16. oktober 2002 hvor det blir sagt at man har funnet det plastiske eksplosivet C4 hos et Al-Qaeda medlem. I denne oppgaven skal ikke amerikansk

etterretning analyseres, men at Aftenposten i dagene etter 11. september godtok amerikanske kilder om at Osama bin Laden stod bak både USS "Cole", og for den saks skyld angrepet på WTC, uten forebehold og kun med bakgrunn i de enkle bevisene som avisen selv presenterer, medfører at de mister mye av sin objektivitet og integritet. En objektivitet som de tidligere har vist godt grep om under behandlingen av de samme grupperingene.

Dette skaper et enormt problem for den offentlige diskursen rundt disse temaene, da dette står i fare for å bli, på grunn av Aftenpostens bastante retorikk, det eneste synet som blir akseptert. Dette kommer spesielt frem i artikkelen "Bin Ladens logikk" hvor det på ingen måte åpnes for en analyse av hvordan et slik angrep kan ha sin bakgrunn i Vestens forhold til Midtøsten. Det argumenteres tvert imot at et slikt syn ikke bare er ulogisk, men også ekstremt farlig. Med andre ord er det intet rom for slike uttalelser. Angrepet mot WTC var en viktig begivenhet med stor nyhetsverdi. Samtidig kan man med god grunn spekulere om en lignende hendelse i Midtøsten, Asia, Afrika eller for den saks skyld Europa, hadde fått lignende dekning. Her kan nevnes gassangrepet på en japansk T-banestasjon og ikke minst ETAs bombeangrep i Europa. Alle disse har fått dekning tilnærmet lik den dekningen bombeangrepet mot USS "Cole" fikk da den fant sted, men denne dekningen kan neppe sammenlignes med den dekningen 11. september og terrorisme generelt har fått etter dette.

Det finnes mange grunner til denne agenda settingen av hendelser. Dette er ikke et sentralt tema for denne oppgaven, men 11. september var på mange måter meget, unnskyld uttrykket, publikumsvennlig i det henseendet at det utfyller alle krav til den perfekte nyhet. Hendelsen foregikk over en lengre periode, noe som gjorde den særs velegnet for TV sendinger. Da tårnene raste sammen hadde mange mennesker blitt oppmerksom på hendelsen og kunne derfor selv bivåne kollapsen via disse sendingene. På denne måten har mange mennesker et mentalt bilde av dette. De som selv ikke fikk det med seg, har senere sett det utallige ganger. Det er få lignende aksjoner som har blitt festet til video på samme måte.

Samtidig har mange et personlig forhold til både å fly og også WTC gjennom personlig erfaring, eller eventuelt bekjente som har vært i tårnene eller muligens skulle ha vært der senere. Hendelsen har også berørt mange personlig som for eksempel forhåndsregler som tas før man kan fly. Alt dette gjør at publikum fatter en personlig interesse for denne nyheten, Det er ikke galt av verken Aftenposten eller andre medier å legge vekt på denne nyheten. Men uten den nødvendige kildekritikken blir slike nyheter med på å bygge opp myter som i

førstehånd er lansert av amerikanske myndigheter. Disse mytene kan muligens være reelle og ha godt grunnlag i virkeligheten, men de kan også misbrukes til å legitimere tiltak som går utover privatpersoner og andre nasjoners rettigheter.

8. Sammenligning og konklusjon

*The price of freedom of religion, or of speech, or of the press,
is that we must put up with a good deal of rubbish.*
(Robert Jackson)

Oppgaven har så langt sett på Aftenpostens reportasjer fra to forskjellige hendelser, to forskjellige tider og under forskjellige forutsetninger. Begge hendelsene har i Aftenposten blitt omtalt som terrorisme hvor en person med et større nettverk har stått som bakmann. Hva slags fremtredende likheter og ulikheter finner man mellom disse rapportene og hvordan stiller disse seg sett til teoriene rundt terrorisme, medier og effekt? Aller først skal jeg ta for meg de ulikhetene som finnes i denne deknningen mellom Aftenposten satt under totalitær kontroll og dagens demokratiske. Deretter skal jeg se hva slags likheter som finnes mellom disse.

8.1 Ulikheter

Mellom Aftenposten under okkupasjonen og Aftenposten i dag finnes det følgende viktige ulikheter i deres artikler om terrorisme:

- **Politiske rammer**
- **Bruk av rettsbegrepet**
- **Bruk av begreper og etiske normer**
- **Bruken av myter**
- **Taktisk tilnærming til terror**

8.1.1 Politiske rammer

Den største forskjellen mellom disse artiklene finner man grunnlag for i utgangspunktene Aftenposten hadde under krigen og utgangspunktet avisen har i dag. Under krigen måtte Aftenposten følge okkupasjonsmaktens retningslinjer og dens ønsker for artiklene som ble skrevet. I denne atmosfæren var det, som sagt, intet rom for kritikk av okkupasjonsmaktens handlinger. Dette er helt klart i stor grad med på å frame Aftenpostens artikler fra denne tiden. Ikke minst er dette med på å sette styresmaktens meninger høyt opp på agendaen, mens de anklagedes motiver, blant annet å få de tyske okkupasjonsmakter vekk fra Norge, blir kuttet helt vekk fra agendaen. Aftenposten av i dag stiller med frie rammer og ingen forordninger fra den norske stat i sine artikler om terrorisme.

8.1.2 Bruk av rettsbegrepet

Avisenes fremstilling av rettsbegrepet er også forskjellig. I Aftenposten under krigen refererer man fra en rettssak hvor anklagerne legger frem sine saker og de anklagede gir sin versjon. Denne rettssaken var nok for det meste et skuespill da dommen for de anklagede i stor grad var satt på forhånd, men allikevel er denne rettssaken viktig da de anklagede har rett på en slik i følge Genève-konvensjonen.

I deknningen av USS "Cole" saken i Aftenposten finner man et skille i bruken av rettsbegrepet mellom Aftenposten før og etter 11. september 2001. Før 11. september refererte Aftenposten til amerikanske myndigheters anklager mot Osama bin Laden og Taliban-regjeringen. Samtidig presenterte de også Taliban-regjeringens forsvar mot disse anklagene, og de viste selv en skepsis til anklagene som kom. Denne skepsisen forsvant etter 11. september. Etter 11. september har Aftenposten presentert anklagene og bevisene som amerikanske og britiske myndigheter har lagt frem. Ikke på noe område har de forsøkt å finne uttalelser fra Taliban-regimet eller bin Laden selv. Et slikt meningsspill er selvfølgelig ikke noen rettssak slik Aftenposten under krigen presenterte, men når Aftenposten velger å dømme de anklagede som skyldige på grunnlag av disse bevisene, så hadde det også vært interessant å få frem den anklagedes versjon. Dette grepet tar ikke Aftenposten, men kutter deres stemmer vekk fra agendaen.

8.1.3 Bruk av begreper og etiske normer

Det er samtidig en klar forskjell i de totalitære mediers bruk av begreper og etiske normer sammenlignet med dagens Aftenposten. Aftenposten under okkupasjonen fikk som retningslinjer å beskrive aksjonistene som mindreverdige og arisk underlegne mennesker. Dette kommer klart frem av artiklene hvor de beskrives som sjelløse og sammenlignes med kannibaler i sin grusomhet. Hos dagens Aftenposten gjenfinner man ikke de samme ytterliggående tabloidiserte bildene. Før 11. september, i artikkel av 2. januar, valgte Aftenposten tvert imot å anklage USAs for å forsøke å skape et bilde på Osama bin Laden som en langskjeggete Satan-skikkelse. En skikkelse à la den okkupasjonsmakten ønsket at skulle bli skapt av kommunistene.

Etter 11. september følger Aftenposten opp de amerikanske kildeutsagnene om bin Laden som en mektig mann med et stort nettverk. Deres beskrivelser av han nærmer seg allikevel aldri de nedsettende beskrivelsene som ble gitt av kommunistene under krigen. På dette området var Aftenposten under krigen hissigere i sin framing av aksjonistene som grusomme i sine handlinger og som individer.

8.1.4 Bruken av myter

Både Aftenposten under okkupasjonen og Aftenposten i dag, spesielt i sine artikler etter 11. september, er med på å bygge opp myter. Mytene de bygger opp innehar imidlertid likheter og forskjeller. Av forskjeller viser analysen at Aftenposten under krigen var opptatt av å skape en myte hvor motstandsmennene, og da spesielt kommunistene, stod i en dårlig posisjon. Ved å lese artiklene fra krigen kan man få inntrykk av at alle kommunistene i Norge, unntatt to, var blitt tatt til fange. Ikke minst er tyskerne fremstilt rettferdig og rettskaffen i sin behandling av de anklagede. På denne måten forsøker man, på oppdrag av de tyske okkupantene, å dysse ned selve motstandsgruppens innflytelse samtidig som man setter sterkt fokus på tyskernes kontroll over situasjonen.

I samtidens Aftenposten presenteres derimot nettverket "Al-Qaeda" som stort og meget velfungerende. Faren for nye angrep med enorme omfang blir presentert som overhengende.

8.1.5 Taktisk tilnærming til terror

Aftenposten refererer amerikansk syn. Via deres kilder kan man se forskjeller i den taktiske tilnærmingen gjort i den (nye) amerikanske og (gamle) tyske taktiske tilnærming til terrorisme. Agenda setting og framing av denne i mediene er meget forskjellig. Tyskerne hadde stor respekt for "smitte-effekt" og fremmet et bilde av ro og orden. Den tyske propagandaministeren Goebbels skrev som sågar i sin dagbok at ord som "sabotasje" og "attentat" eller lignende, skulle unngås å bli nevnt "*verken i positiv eller negativ betydning. (...) Slike ord skal en aldeles ikke innføre i hverdagssjargongen.*" (Goebbels, 1948: 98). Dette fordi disse ordene tilkjennega en motstand mot tysk okkupasjon, og Det Tredje Riket i sin helhet. Fra offisielt amerikansk hold, slik det blir beskrevet i Aftenpostens artikler og uttalelser fra deres kilder, synes en derimot heller å overeksponere hyppighet og fare ved terrorhandlinger. Noe av dette kan tilskrives manglende mulighet til sensur, men det synes

også å være grunnleggende forskjell mellom de tyske okkupantene og dagens amerikanske myndigheter i vurdering av smittefare i bruken av asymmetriske metoder.

Den andre tydelige taktiske forskjellene, er den tyske vekten på differensiering mellom forskjellige motstandere som blir presentert i Aftenposten under okkupasjonen. Antagelig la de frem denne differensieringen ut fra en taktikk for å splitte disse. Denne taktikken tas ikke i bruk på samme måte i dagens krig mot terror. Et viktig eksempel her er begrepet ”ondskapens akse”, skapt av amerikanske myndigheter. Bruken av dette begrepet fremstår som en taktikk for å samle fiender og nedvurdere forskjeller. Spriket mellom tyskernes norske motstandere var bagatellmessig i forhold til forskjellene innen den nevnte ”aksen”, men dette begrepet vil kunne gi disse regimene en felles plattform for sin motstand mot USA. Det kan stilles spørsmål her om Bush og hans allierte i kampen mot terrorisme har lagt større vekt på innenrikspolitikken enn på utenrikspolitikken.

8.2 Likheter

Ovenfor har jeg beskrevet hovedforskjellene mellom Aftenpostens deknings av terror under okkupasjonen og i dag. Til tross for forskjellene i de politiske rammene som ligger til grunn for deres dekning, rammer som skulle tilsi at man vanskelig kan finne likheter i deres dekning, så finnes også disse. Likhetene mellom de to forskjellige historiske dekningene kommer best frem i Aftenpostens dekning av USS ”Cole” og Osama bin Laden og hans nettverk etter 11. september. Hovedlikhetene er som følger:

- **Fremmedgjøring**
- **Tabloidisering**
- **Rop om hevn og kriminalisering**
- **Oppbygning av myter**
- **Mangel på kildekritikk**
- **Definisjon på ”terrorisme”**

8.2.1 Fremmedgjøring

Både Aftenposten under krigen og Aftenposten i dag setter et skille mellom ”oss” og ”dem”, det vil si publikum og aksjonister. I Aftenposten under krigen kommer dette klart frem i avisens beskrivelser av aksjonistene som fortapte individer. I dagens Aftenposten kommer denne fremmedgjøringen best frem i form av den kommentaren som var på trykk 9. oktober

2001. Her kommer det frem at Osama bin Laden og hans logikk ikke vil kunne forstås i den vestlige hemisfære. Terroristenes logikk er dermed vesensforskjellig fra Aftenpostens publikum sin logikk.

8.2.2 Tabloidisering

Anslaget mot Stapos hovedkvarter blir i Aftenpostens artikler under okkupasjonen fremstilt som en kriminalroman hvor protagonistene smyger seg frem i ly av mørket og plasserer sine helvetesmaskiner. På samme måte blir også deres anholdelse fremstilt som en actionfilm hvor politiet stormer leiligheten. I Aftenpostens artikler om USS "Cole" blir de samme grepene tatt i bruk, både før og etter 11. september. Det beskrives hvordan aksjonistene kjørte tett inntil skipet med eget fartøy, reiste seg opp og gjorde honnør før de sprengte seg selv og skipssiden på USS "Cole" i luften. Etter 11. september beskrives bin Ladens fremvekst fra hans oppbygning under krigen mot Sovjet frem til i dag med sterkt billedlig språk.

8.2.3 Rop om hevn og kriminalisering

Dødsstraffen og grunnlaget for denne ble, som denne oppgaven har vist, et viktig tema for Aftenpostens journalister under krigen. Angrepet mot Stapos kontor og de andre aksjonene utført av de arresterte medførte dødsstraff. I Aftenpostens artikler blir dette ansett som uheldig, men som en følge av aksjonistenes kriminalitet helt nødvendig.

I Aftenpostens artikler etter 11. september kommer også et rop om hevn frem. Dette var et tema som ikke hadde blitt bemerket som annet enn amerikanske myndigheters ønske i tidligere artikler. Etter 11. september er det i følge avisen ikke lenger kun amerikanerne som må hevne seg. Også Norge skal måtte støtte opp om denne hevnen mot den forbrytelse som har blitt begått. Det er da også, i dagens Norge, allment akseptert å omtale angrepet på USS "Cole" som en kriminell handling. Det kunne ha vært interessant å sammenligne denne holdningen med det norske publikums meninger om anslaget mot Statspolitiets hovedkvarter i 1942.

8.2.4 Oppbygning av myter

Både Aftenposten under okkupasjonen og Aftenposten i dag bygger opp under mytene rundt aksjonistene. Spesielt blir mytene rundt Asbjørn Sunde og Osama bin Laden til forveksling meget like. De har begge et større nettverk og sterk økonomisk ifølge artiklene. På denne

måten blir de begge fremstilt som tilnærmet ”overmennesker”, som ikke vil stå tilbake for å utføre nye angrep. Som tidligere nevnt var myten om Sunde langt unna realiteten.

8.2.5 Mangel på kildekritikk

En likhet som kommer merkbart frem er mangelen på kildekritikk i artiklene Aftenposten skrev etter 11. september. Denne kildekritikken kjenner man igjen i Aftenposten under krigen hvor anklagene mot aksjonistene som terrorister og derav kriminelle ikke på noe hold blir kritisert. I dagens Aftenposten blir det heller ikke satt spørsmålstegn ved dette. Kildenes uttalelser blir presentert som rene fakta og dertil ytterligere bekreftet som sanne. Eksempel her er nettet av beviser som blir presentert. Denne mangelen på kildekritikk kan være ekstremt farlig da avisenes artikler blir agenda setter kun den ene parts syn og framer sine artikler opp mot denne. Som en følge av dette er det kun dette synet og denne vinklingen som kommer frem i den offentlige sfære.

8.2.6 Definisjon på ”terrorist”

Både Aftenposten fra krigen og Aftenposten av i dag har en noe uklar definisjon på begrepet ”terrorist”. Det kan virke som om begge avisene tilegner seg dette begrepet med en viss fleksibilitet. Hos Aftenposten i perioden 1942 kommer dette frem i deres skille mellom ”terrorister” og ”motstandsmenn”. Aftenposten av i dag har også en lignende fleksibilitet. Før 11. september er de forsiktige med å ta i bruk dette begrepet. Etter 11. september har denne forsiktige fremgangen forsvunnet. I artikler etter dette ligner Aftenposten definisjon av ”terrorist” på den omtale Aftenposten i 1942 ga kommunistene. Man kan da sette opp følgende punkter for deres felles definisjon av en ”terrorist”:

- En kriminell person.
- En person som er skruppelløs med hensyn til eget og andres liv.
- En person som utøver en voldshandling hvor målet er meningsløst eller i beste fall fundamentalistisk.

Det må tillegges her at Aftenposten av i dag nok ikke ville gjort samme skille mellom en muslimsk terrorist og en av en annen trosretning, slik som Aftenposten i 1942 satte skille mellom politiske grupperinger. Allikevel kan man se disse likhetstrekkene mellom deres definisjoner. Disse likhetstrekkene sammenfaller for øvrig med mange av de likhetstrekkene

som både Schmidt & Jongman og Gus Martin mener å ha funnet gjennom sin forskning på området.

8.3 Konklusjon

Denne oppgaven har tatt for seg temaet terrorisme og medier i et vidt spekter. Et viktig felt har vært forståelsen av selve begrepet ”terrorisme”. Som oppgaven har vist finnes det både en objektiv og en mer subjektiv tolkning av dette begrepet. Av disse er det i hovedsak den subjektive tolkningen, med sine negative konnotasjoner, som brukes i den dagligdagse tale og også tas i bruk i media. På grunn av begrepets negative forståelse blir de som er ansett som krigshelter sjelden omtalt som terrorister, på tross av deres bruk av asymmetriske metoder i sin kamp.

Mediene brukes aktivt i kampen om virkeligheten rundt hva som er terrorisme og hvordan terrorisme skal forstås som begrep og metode. Medienes effekter blir forsøkt påvirket av både statlige myndigheter og grupperinger som tar i bruk asymmetriske metoder. Også publikum stiller med forventninger til medias reportasjer. I oppgaven har jeg analysert hvordan okkupantene i Norge anså den norske motstandsbevegelsen og hvordan media, på okkupantenes vegne, fremstilte denne for den norske befolkningen. Det er i sammenligningen av denne fremstillingen og dagens fremstilling av terror, at vi kan se at både metodene motstandsmennene brukte og bruker og medias fremstilling av denne motstanden har noen likheter i sin tilnærming til publikum og den offentlige sfære. Både Aftenposten under okkupasjonen og Aftenposten av i dag forsøker med sin agenda setting, agenda cutting og framing å bruke sin makt for å påvirke publikum til å fordømme aksjonene og godta og støtte opp om reaksjoner på disse. Aftenposten under krigen gjorde dette på oppdrag av en totalitær stat. Aftenposten av i dag gjør dette derimot på eget initiativ. Det kan her sette spørsmålsteget ved om dette er et utslag av en tabloidisering av hendelsen. Den presenteres da som en kamp mellom ”Det Gode” mot ”Det Onde”, på denne måten gis hendelsen større underholdningsverdi og gjør den mer publikumsvennlig. Det finnes samtidig flere ulikheter i de to periodenes presentasjoner og flere av disse er tydelige trekk på avisenes forskjellige forhold. Best sees denne i de to periodenes forskjellige presentasjon av aksjonistenes fysiske og psykiske trekk som individer.

Det er interessant å se at de tyske okkupantene og amerikanske myndigheter har en forskjell i tilnærmingen på hvorvidt terroraksjoner skal forsøkes agenda settes eller kuttes vekk fra

pressens og publikums oppmerksomhet. Retorikk og nyheter som insinuerte en motstand mot Det Tredje Riket skulle i størst mulig grad kuttet bort. I dag kan det derimot se ut som om krigen mot terror i stor grad er en kamp for å få fremmet slik retorikk og slike hendelser.

Det er her grunn til å spørre om ikke den tyske okkupasjonsmakten hadde et poeng i sin mediestrategi. I sitt forsøk på å dempe motstanden, og for å unngå en ”smitte effekt”, dysset de ned disse nyhetene. Det var da heller ikke særlig mye motstand i form av sabotasje i Norge før mot slutten av krigen. Spørsmålet blir da om dagens mediefokus medfører det omvendte. Ved å agenda sette terroren og bygge opp myter som reelle kan mediene i stor grad være med på å skape grunnlaget for nettopp realiseringen av disse mytene. Kritikere mener at Al-Qaeda ved disse mytene har fått flere frivillige og økt støtte. På samme måte har regimene som har blitt omtalt som ”Ondskapens akse” nok heller nærmet seg enn å bli splittet av denne retorikken.

8.4 Videre arbeid

Helheten i stoffet jeg har gjennomgått stiller en hypotese og en utfordring for videre arbeid: Et spørsmål er om de likhetene jeg har funnet er grunnleggende regler i metoder og tenkning som gir viktige fellestrekk i atferd ved asymmetriske konflikter? En større studie av påvirkning av publikum hadde her vært interessant for å se hvordan denne atferden er med og setter rammer for holdninger og diskurs.

Det er også viktig å se at dagens harde konflikter setter både det offentlige rom og våre humanistiske verdier på prøve. Det er da viktig å spørre seg hva som kan gjøres for å verne dette offentlige rommet og våre humanistiske verdier på tross av disse harde konfliktene. Hvis denne sfæren og disse verdiene skulle forsvinne, så ville dette trolig vært større terror mot menneskeheten enn både fundamentalistiske muslimske selvmordsbombere og dyriske kommunister uten sjel.

9. Litteraturliste

- Alali, O. & Eke, K (red.) (1991): *Media coverage of terrorism: methods of diffusion*, Sage focus editions, California
- Allern, Sigurd, (1996): *Kildenes Makt; Ytringsfrihetens politiske økonomi*, Pax Forlag A/S, Oslo.
- Asprey, Robert B, (1975): *War in the Shadows: The Classic History of Guerrilla Warfare from Ancient Persia to the Present*, Time Warner Books, England.
- Bakken et. al. (1998): *Død over de tyske okkuperanter*, Informasjonsforlaget, Moss.
- Blackman, L. & Walkerdine, V, (2001): *Mass Hysteria. Critical psychology and media studies*, Palgrave, New York.
- Borgersrud, Lars, (1997): *Nødvendig innsats: sabotørene som skapte den aktive motstanden*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Borgersrud, Lars, (1995): *Wollweber-organisasjonen i Norge*, Doktoravhandling i historie ved Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic power*, Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk Makt*, Pax Forlag, Oslo.
- Bryant, J. & Miron, D, (2004): "Theory and Research in Mass Communication", *Journal of Communication*, desember 2004, p. 662-704.
- Cooper, E. & Jahoda, M, (1974): "The Evasion of Propaganda: How prejudiced People Respond to Anti-Prejudice Propaganda" i *The Process and Effect of Mass Communication*, red. Scramm, W. og Roberts, D, University of Illinois Press, Chicago
- Dahl et. al. (red.) (1995): *Norsk krigsleksikon 1940-45*, Cappelen Forlag, Oslo
- Dearing, J. & Rogers, E, (1996): *Agenda-Setting*, Sage Publications, California, USA.
- Downing, Ralph E. (1986): "Terrorism and the Media: A Rhetorical Genre", *Journal of communication*. Vinter.
- Galula, David (2006): *Pacification in Algeria 1956-1958*, Rand Corporation, California.
- Ganor, Boaz, (1999): "Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?" Funnet på: <http://www.ict.org.il/Articles/define.htm>, sist logget inn 26/05/06

- Gans, Herbert, (2001): *Democracy and the news*, Oxford University Press, Oxford.
- Gat, Azar, (1998): *Fascist and liberal visions of war*, Clarendon Press, Oxford.
- Goebbels, Joseph, (1948): *Dagbok 1942 og 1943*, Aschehoug Forlag, Oslo.
- Gordon, Gerd S, (1978): *The Norwegian resistance 1940-45*, University Microfilms International, Michigan.
- Habermas, Jürgen, (1971): *Borgerlig offentlighet: dens framvekst og forfall: henimot en teori om det borgerlige samfunn*, Gyldendal Forlag, Oslo
- Haffner, Sebastian (2004): *En tyskers historie; erindringer 1914-1933*, Damm & Søn, Trondheim
- Hansen, Jan Erik E, (red.) (2001): *Norsk Tro og Tanke 1940-2000*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Hargreaves, Ian, (2003): *Journalism: truth or dare?* Oxford University Press, Oxford
- Hjeltnes, Guri (1990): "Avisoppjøret etter 1945", Aschehoug Forlag, Oslo.
- Jerneck, Benkt (1945): *Folket uten frykt*, Johan Grundt Tanum, Oslo
- Kant, Immanuel (1997): *Moralloven og frihet: moralfilosofiske skrifter*, Gyldendal, Oslo.
- Kristiansen, Tømm (1996): *Mandelas land: en fortelling om frihet*, Cappelen Forlag, Oslo
- Lévi-Strauss, Claude, (1987): *Anthropology and Myth*, Basil Blackwell Ltd, Oxford.
- Lowery, S, & De Fleur, M. (1988): *Milestones in Mass Communication Research*, Longman Inc., New York.
- Lule, Jack, (1991): "The Myth of My Widow", i Alali og Eke (red.) *Media coverage of terrorism: methods of diffusion*, Sage focus editions, California.
- McClean, Ian (red.) (1996): *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford University Press, Oxford.
- Manus, Max, (1995): *Mitt Liv*, Damm & Søn A/S, Oslo
- Martin, Gus, (2003): *Understanding terrorism: challenges, perspectives, and issues*, Sage Publications, California.

- Marx, K. & Engels, F. (1845): "Ruling class and ruling ideas", i Mattelart, A & Siegelau, S (red) (1979) *Communication and class struggle. 1. Capitalism, Imperialism*, International General, New York
- Nøkleby, Berit, (1984): *Norge i krig: fremmedåk og frihetskamp 1940-45: Holdningskamp*, Aschehoug Forlag, Oslo
- Orwell, George, (1999): *1984*, Gyldendal Forlag, Oslo.
- Paul, Thaza V, (1994): *Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Picard, Robert C, (1991): "The Journalist's Role in Coverage", i Alali og Eke (red.) "Media coverage of terrorism: methods of diffusion", Sage focus editions, California.
- Reese, Stephen, (2001): "Prologue - Framing public life. A bridging model for media research" i *Framing Public Life, perspectives on media and our understanding of the social world*, red. Reese, Gandy og Grant, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Rosand, Eric, (2003): "Security Council Resolution 1373, the Counter-Terrorism Committee, and the Fight against Terrorism", *The American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 2; April 2003
- Rubenstein, R, (1987): *Alchemists of Revolution*, Basic Books Publishers, NY.
- Schaffert, Richard W, (1992): *Media coverage and political terrorists*, Praeger Publishers, New York.
- Schissel, B. (1997): *Blaming Children, Youth Crime, Moral, Panics and the Politics of Hate*, Fernwood Publishing, Nova Scotia.
- Schmid, A. & Jongman A. (1988): *Political Terrorism*, Transaction Publications, New Jersey.
- Schreiner, Wadim, (2003): "Breaking the agenda cutting phenomenon", *Media Tenor Quarterly Journal*, 3/2003
- Skodvin, Magne (red.) (1984): *Norge i krig : fremmedåk og frihetskamp 1940-45 : Bind 2 . Nyordning*, Aschehoug Forlag, Oslo.
- Slapgard, Sigrun, (2003): *Krig og løgn*, Gyldendal Forlag, Oslo.
- Sunde, Asbjørn (1947): *Menn i Mørke*, Dreyer Forlag, Oslo.

- Shoemaker, P. & Reese, S, (1991): *Mediating the message: theories of influences on mass media content*, Longman, NY
- Ulateig, Egil, (1989) *Raud Krigar Raud Spion*, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Viera, John D, (1991): “Terrorism at the BBC”, i Alali og Eke (red.) *Media coverage of terrorism: methods of diffusion*, Sage focus editions, California.
- Wasberg, Gunnar C, (1960): *Aftenposten i hundre år: 1860-1960*, Schibsted, Oslo
- Ytterstad, Andreas (2004) *SVTs Uppdrag Granskning og Gøteborgsprotestene 2001*, Hovedoppgave i medievitenskap - Universitetet i Oslo, Oslo.

9.1 Nyhetskilder

Aftenposten 1940-45, 2000-2006.
Dagbladet 2003.
Fritt Folk 1940-45.
NRK Nett-TV 2004.
Times Online 2005.
The Washington Times, nettavis 2004.

9.2 Andre kilder

ANCs arkiv på nett.
De Forente Nasjoner, Sixth Committee.
Genève-konvensjonen.
Personlig intervju med Anonym 01/01/2006.
US Department of State, “Patterns of Global Terrorism”, 1988
Vær Varsom Plakaten.